

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE TEORİSİ BİLİM DALI

KAYIT DIŞI EKONOMİ VE KARA PARA İLİŞKİSİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ece KOCAOĞLU

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE TEORİSİ BİLİM DALI

KAYIT DIŞI EKONOMİ VE KARA PARA İLİŐKİŐİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ece KOCAOĞLU

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Zuhal AKBELEN

BURSA-2019

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ / PROJE YAZIM KILAVUZU

Ek. 4: TEZ ONAY SAYFASI ÖRNEĞİ

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... MALİYE Anabilim / Ana sanat Dalı,
..... MALİYE TEORİSİ Bilim Dalı'nda 7008/2014 numaralı
..... ELE KOCAOĞLU'nun hazırladığı
"..... KAVIT DIŞI EKONOMİ VE KARA PARA İLİŞKİSİ.....
" konulu YÜKSEK LİSANS (Yüksek Lisans / ~~Doktora~~ / ~~Sanatta Yeterlik Tezi~~ /
Çalışma) ile ilgili tez savunma sınavı, 20/09/2019 günü 14:00 - 16:00 saatleri arasında
yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının
..... BAŞARILI (başarılı / başarısız) olduğuna OYBİRLİĞİ (oybirliği / oy
çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Zuhâl AKBELEN

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Simla GÖZEC

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Metin ERDEM

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

20./09./2019

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	:	Ece KOCAOĞLU
Üniversite	:	Uludağ Üniversitesi
Enstitü	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	:	Maliye Anabilim Dalı
Bilim Dalı	:	Maliye Teorisi
Tezin Niteliği	:	Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	:	XIII + 103
Mezuniyet Tarihi	:	2019
Tez Danışmanları	:	Dr. Öğr. Üyesi Zuhal AKBELEN

Kayıt Dışı Ekonomi ve Kara Para İlişkisi

İnsanların tarih sahnesine çıkması ve bu olayın ardından üretime başlaması ile birlikte ekonomik bir yapının hâkim olması söz konusu olmuştur. Bu ekonomik yapı, kendi içinde farklı unsurların da ortaya çıkmasının ilk adımını teşkil etmektedir. Nitekim ekonomik alandaki faaliyetlerle ortaya çıkan “vergi” kavramı, devamında devlete vergi verilmemesi gibi bir sorunun da ortaya çıkmasının temel sebebidir. Bununla birlikte beklediği ekonomik seviyeye ulaşamayanların farklı yol ve yöntemlere başvurmaları ile devletten vergi kaçırımları veya eksik vergi ödemeleri sonucunda kayıt dışı ekonomi olarak adlandırılan yapı da bu faaliyetler sonucunda ortaya çıkmıştır.

Ekonomik yapıda bireylerin gelir elde etme türlerinde yaşanan çeşitlenmeler bu faaliyetlere yasa dışı yolların da eklenmesi sonucunu doğurmuş ve kara para olarak adlandırılan suç temelli ekonomik gelir türü ortaya çıkmıştır. Kara para faaliyetlerinin yaygınlaşması ile birlikte organize suç örgütlerinin oluşumu da gündeme gelmiş ve ekonomik yapıdaki çeşitlilik kendisini uluslararası bir sorun ile ortaya çıkarmıştır.

Anahtar kelimeler: *kayıt dışı ekonomi, kara para, kara para ile m¼cadele politikaları, vergi kaçıırma*

ABSTRACT

Name and Surname : Ece KOCAOĞLU
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Department of Finance
Branch : Finans Theory
Degree Awarded : Master Degree
Page Number : XIII+ 103
Degree Date : 2019
Supervisor : Dr. Öğr. Üyesi Zuhale AKBELEN

Informal Economy and Illicitmoney Relations

After the people came to the stage of history and started production after this event, an economic structure became dominant. This economic structure constitutes the first step in the emergence of different elements within itself. As a matter of fact, the concept of “tax çıkan arising from economic activities is the main reason for the emergence of a problem such as the lack of tax on the state. However, as a result of these activities, the so-called unrecorded economy emerged as a result of those who could not reach the expected economic level, resorted to different ways and methods, evaded taxes from the state or paid incomplete taxes.

Variations in the income structure of individuals in the economic structure resulted in the addition of illegal means to these activities and the crime-based economic income type called as money has emerged. With the spread of money activities, the formation of organized crime organizations has come to the agenda and the diversity in the economic structure has revealed itself with an international problem.

Keywords: *informal economy, black money, black money policies, tax evasion.*

ÖNSÖZ

Ekonomik faaliyetlerin ortaya çıktığı ilk dönemlerden günümüze, bu yapı üzerinde sürekli olarak menfaat sağlama faaliyetlerine girişildiğini söylemek mümkündür. Nitekim bireyler yaşamlarını idame ettirebilmek ve daha müreffeh bir hayat sürebilmek için her zaman daha fazlasını kazanma yolunu tercih etmişlerdir. Gelinen noktada ise ekonomik yapı içinde birbirinden farklı pek çok unsurun varlığı söz konusu olmuştur.

Hazırladığımız çalışmada ekonomik yapı içine yerleşen ve gerek ülke gerekse toplumsal anlamda etkileri oldukça fazla görülen kayıt dışı ekonomi ve kara para ilişkisini ele aldık. Çalışmanın başından itibaren akademik birikimi, tecrübesi ve hocalık vasfıyla yanımda olan; kaynakların bulunmasından tasnifine varıncaya kadar çalışmamın her aşamasında benden desteğini esirgemeyen Sayın Hocam Zuhâl Akbelen'e teşekkürlerimi borç bilirim.

Ece Kocaoğlu

2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KAYIT DIŞI EKONOMİ İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1. Kayıt Dışı Ekonominin Tanımlanması.....	4
1.2. Kayıt Dışı Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması.....	7
1.2.1 Yeraltı Ekonomisi.....	9
1.2.2. Kısmi Kayıtlı Ekonomi.....	10
1.2.3. Tamamen Kayıt Dışı Kalan Ekonomi.....	12
1.3. Kayıt Dışı Ekonominin Ortaya Çıkmasının Nedenleri.....	14
1.3.1.1. Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik.....	15
1.3.1.2. Enflasyon Faktörü.....	15
1.3.1.3. Ekonomik Sektörlere Dayalı Faktörler.....	16
1.3.1.4. İstihdama Dayalı Faktörler.....	17
1.3.2. Malî Faktörler.....	18
1.3.2.1. Vergi Oranlarındaki Yükseklik ve Vergi Ödememe Talebi.....	18
1.3.2.2. Vergi Politikalarındaki Belirsizlik.....	19
1.3.2.3. Denetim Temelli Faktörler.....	20
1.3.3. Siyasi Faktörler.....	21
1.3.4. Sosyal Yapıya Dayalı Faktörler.....	21
1.4. Kayıt Dışı Ekonominin Olumsuz Etkileri.....	23
1.4.1. Ekonomik ve Malî Yapı Konusundaki Olumsuz Etkiler.....	23
1.4.1.1. Büyüme Üzerindeki Olumsuz Etkiler.....	23
1.4.1.2. Vergi Konusundaki Adaletsizlikler Üzerindeki Olumsuz Etkiler.....	24
1.4.1.3. Ekonomideki Kamusal Büyüklük Üzerindeki Olumsuz Etkiler... ..	25
1.4.1.4. Ekonomi Politikaları Konusundaki Olumsuz Etkiler.....	25
1.4.1.5. Sosyal Güvenlik ve İş Yaşamındaki Olumsuz Etkiler.....	27
1.4.1.6. Sosyolojik Anlamdaki Olumsuz Etkileri.....	28

1.4.1.7.	Kayıtlı Ekonomik Faaliyetler Üzerindeki Olumsuz Etkileri	29

İKİNCİ BÖLÜM

2.	KARA PARA İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	31
2.1.	Kara Para Kavramının Tanımlanması	31
2.2.	Kara Para Ekonomisinin Ortaya Çıkış Nedenleri.....	33
2.2.1.	Ekonomik Etkenler.....	33
2.2.2.	Nüfus Artışında ve Kentleşmedeki Hız.....	37
2.2.3.	Toplumsal Yaşamdaki Değişim	40
2.2.4.	Siyasi Etkenler	43
2.2.5.	Adli Etkenler	45
2.2.6.	Bürokrasi Faktörü	46
2.3.	Kara Paranın Aklanması.....	47
2.4.	Kara Para Aklama Faaliyetlerinin Sıralaması	51
2.5.	Kara Para Aklama Yöntemleri	53
2.5.1.	Paranın Nakit Olarak Farklı Ülkeye Taşınmasıyla Aklama.....	54
2.5.2.	Şirinler Yöntemiyle Kara Para Aklama	55
2.5.3.	Parçalama Yöntemiyle Kara Para Aklama.....	56
2.5.4.	Off – Shore Hesaplarla Kara Para Aklama	57
2.5.5.	İş Yerleri Üzerinden Nakit Kullanımı ile Kara Para Aklama	59
2.5.6.	Hayali Şirketler Yoluyla Kara Para Aklama.....	60
2.5.7.	Döviz Büroları Aracılığıyla Kara Para Aklama	60
2.5.8.	Hayali Ticari Faaliyetler ve Sahte Belgelerle Kara Para Aklama.....	61
2.5.9.	Kumarhaneler Aracılığıyla Kara Para Aklama	62
2.5.10.	Yeraltı Havale Sistemleri ile Kara Para Aklama.....	62
2.5.11.	Diğer Yöntemler.....	63
2.6.	Kara Paranın Ekonomi Üzerindeki Etkileri.....	65
2.7.	Kayıt Dışı Ekonomi ve Kara Para Kavramı Arasındaki Benzerlikler ve Farklar	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.	TÜRKİYE’DE KARA PARA VE KARA PARA İLE MÜCADELE	73
3.1.	Türkiye’nin Suç Gelirleri Açısından Profili	73
3.2.	Türkiye’de Kara Para Aklama Konusunda Geçerli Mevzuat.....	74

3.2.1.	4208 Sayılı Kanunla Getirilen Düzenlemeler.....	76
3.2.2.	5237 Sayılı Kanunla Getirilen Düzenlemeler.....	78
3.2.3.	5549 Sayılı Kanunla Getirilen Düzenlemeler.....	79
3.3.	Türkiye’de Kara Para Aklama ile İlgili Olarak Oluşturulan Yapılar	79
3.3.1.	MASAK (Malî Suçları Araştırma Kurulu)	80
3.3.2.	KOM (Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı)	82
3.3.3.	Mali Suçlarla Mücadele Koordinasyon Kurulu.....	83
3.4.	Türkiye’nin İşbirliği İçinde Olduğu Uluslararası Yapılanmalar	84
3.4.1.	FATF (Malî Eylem Görev Grubu).....	84
3.4.2.	Egmont Grubu.....	85
3.5.	Kara Para ile İlgili Türkiye’nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler ve İkili Anlaşmalar	86
3.5.1.	Yapılan İkili Anlaşmaların Mahiyeti.....	89
	SONUÇ.....	92
	KAYNAKÇA	96

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1	:	Kayıt Dışı Ekonomik Faaliyetlere Yüklenen Anlamlar.....	8
Tablo 2	:	Türkiye’de İşsizlik Oranları.....	37
Tablo 3	:	Uluslararası Alanda Kara Paradan Elde Edilen Gelirler...	52

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FATF	: (Financial Action Task Force) Malî Eylem Görev Grubu
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
İİBF	: İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
İSMMM	: İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası
KOM	: Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı
Md.	: Madde
No.	: Numara
P.	: Page
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: .../.../.....

Tez Başlığı / Konusu: Kayıt Dışı Ekonomi ve Kara Para İlişkisi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin,/...../..... tarihinde şahsım tarafından adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 5. 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

.../.../2019

Adı Soyadı: Ece KOCAOĞLU

Öğrenci No: 200812014

Anabilim Dalı: Maliye

Programı: Yüksek Lisans

Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman

Dr.Öğr.Üyesi Zuhale AKBELEN

GİRİŞ

Kayıt dışı ekonominin dünya üzerinde ortaya çıkış dönemi incelendiği zaman bunun kaynaklarda daha çok İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemlere indirildiği ve bu ekonomik durumun ortaya çıkmasında devletler tarafından uygulanan vergi oranlarındaki orantısızlığın etkili olduğu hususu üzerinde durulduğu görülmektedir.

Kayıt dışı ekonomi kavramı dünya üzerinde bulunan bütün ülkelerin ortak manadaki ekonomik sorunları arasında büyük yer tutmaktadır. Nitekim kayıt dışı ekonomi olarak değerlendirilen husus, devletlerin en büyük gelir kaynağı olan vergilerin toplanması veya bu vergilerin gerektiği miktarda toplanması önündeki en büyük engellerden biridir. Her ne kadar dünya üzerinde bütün devletlerin veya ülkelerin ortak problemi olsa da kayıt dışı ekonomi yapısı ortaya çıktığı ülkenin gelişmişlik seviyesi, ekonomik yapısı, baskın ekonomik faaliyet alanları ve benzeri unsurlara göre farklılık gösteren karmaşık bir yapıdadır.

Konuyu Türkiye açısından ele aldığımız zaman kayıt dışı ekonominin Türkiye ekonomik sistemi üzerinde de büyük etkilerinin olduğu ve bu etkilerin günümüze yaklaşıldıkça daha fazla ortaya çıktığını görmek mümkündür. Nitekim son dönemler itibariyle kayıt dışı ekonomi kavramının ekonomistler tarafından daha fazla ele alınmaya başlandığı ve bu konuda yapılan araştırmaların sayısının arttığı da görülmektedir. Son dönemlerdeki bu artışın en önemli nedenleri arasında kayıt dışı ekonomide görülen büyümenin de payı olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Türkiye'de, Cumhuriyetin kurulduğu dönemlerden itibaren günümüze doğru geldikçe kayıt dışı ekonomide bir artışın olduğunu görmek mümkündür ki, bu artış günümüzde oldukça üst boyutlara ulaşmıştır.

Ülkeler açısından bu denli büyük bir sorun oluşturan kayıt dışı ekonomi hususunda konunun çözümüne dair pek çok öneri yapıldığı da görülmektedir. Yapılan öneriler veya getirilen düzenlemeler ile bu yapının önlenmeye çalışılması noktasında ise tamamen bir çözümün bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte tüm uğraşlara rağmen bu yapının ortadan kaldırılması bir yana,

kayıt dışı ekonomideki büyüme bile engellenememiştir. Bunun da temel sebebi daha önce de belirttiğimiz gibi kayıt dışı ekonomi yapısının oldukça çeşitli alanlara dağılış olması ve karmaşık bir yapıda olmasıdır.

Türkiye açısından kayıt dışı ekonominin gündeme alınması ise kaynaklarda yer alan bilgilere göre 1994 yılına dayanmaktadır. Bu dönemde yaşanan ekonomik krizle birlikte Türkiye'de kayıt dışı ekonomi gündeme oturmuş ve güncelliğini koruyarak günümüze kadar gelmiştir. Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkışı ve ülke ekonomilerine yaptığı etkinin temel sebebi vergilerdeki orantısızlık olarak ele alınsa da bunun eksik bir değerlendirme olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim yalnızca vergilerdeki orantısızlık ile ortaya çıkan bir ekonomik bozulmanın vergi oranlarının güncellenmesi ile ortadan kalkacağını söylemek mümkündür. Ancak bu alanda yapılan faaliyetler maalesef sonuçsuz kalmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiği zaman bu yapı üzerinde araştırmacılar tarafından; kayıt dışı ekonominin ortaya çıkış nedenleri, bu ekonomik yapıyı geliştiren unsurlar ve benzeri konular üzerinde ortalama bir fikir birliğine varıldığını görmek mümkündür. Ancak kayıt dışı ekonominin günümüzde veya geçmişteki boyutu hakkında ise araştırmacıların hemfikir olduğu bir husus olmadığı görülmektedir. Bunun temel sebebi kayıt dışı ekonominin doğasından kaynaklanmaktadır ki bu ekonomik yapı herhangi bir şekilde belgelenen işlemlerle yürütülmemektedir. Bu da tamamen tahmini birtakım tutarların ortaya atılmasını ve bunun da beraberinde fikir ayrılıklarının ortaya çıkmasını gündeme getirmektedir.

Dünya üzerinde bulunan bütün ülkeler ve bu alanda Türkiye açısından da oldukça önemli bir ekonomik bozulma olan kayıt dışı ekonomi konusunun ve bu konu içinde kara paranın ele alındığı çalışmada temel amaç kayıt dışı ekonomi konusunda literatürde yer alan araştırmaları objektif bir şekilde ortaya koyarak günümüzde kayıt dışı ekonominin boyutlarını yansıtılabilmek ve bu boyutlar içinde kara paranın ne şekilde yer aldığını ortaya koyabilmektir. Bununla birlikte kara para kavramı, bu paranın kayıt dışı ekonomide ne şekilde yer aldığı, kara para konusunda uluslararası düzenlemeler ve ülkeler bazında ne şekilde düzenlemeler olduğuna da yer vermek amaçlanmaktadır. Bu hedef doğrultusunda çalışmanın temel sayılıtısını

kayıt dışı ekonomi kavramı ve kara para kavramlarının ne olduğu, birbiriyle olan ilişkisi ve boyutları şeklinde ifade etmek m¼mk¼nd¼r.

D¼nya genelinde kara paranın boyutunun 2.2 trilyon dolar olduğu tahmin edilmektedir. T¼rkiye’de ise bu rakamın 24 milyar dolar olduğu tahmin ediliyor. Son yıllarda yapılan araştırmalar T¼rkiye’de kayıt dışı GSMH’nın, kayıtlı GSMH’ya oranının %50’yi geçtiğini göstermektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki kara paranın en b¼y¼k kalemlerinden biri 650 milyar dolarla uyυřturucu kaçaķçılıęıdır. T¼rkiye d¼nya uyυřturucu ticareti g¼zerg¼hlarının ¼zerindedir. Kara para ter¼r org¼tlerinin en b¼y¼k gelir kaynaklarındandır. Bilindiği ¼zere gerek ¼lkemiz içinde gerekse komşu ¼lkelerde b¼y¼k ter¼r org¼tleri barınmaktadır. Bu bağlamda T¼rkiye kayıt dışı ekonomiyi kontrol altına almalı ve kara para faaliyetlerini engellemelidir.

Bu bağlamda hazırlanan çalışmanın ilk b¼l¼m¼nde kayıt dışı ekonomi kavramı, bu kavrama dair literat¼rde yer alan tanımlamalar, kavramın kullanım şekilleri, sınıflandırılması, t¼rleri vb. konularda bilgiler aktarılmıştır. Buna ek olarak kayıt dışı ekonomi ile m¼cadelede izlenecek yollar da b¼l¼m dahilinde yer verilen bilgiler arasındadır.

Çalışmanın ikinci b¼l¼m¼nde kara para, kara para ekonomisi, kara para aklama faaliyetleri, kara paranın ekonomi ¼zerindeki etkileri gibi konulara yer verilmiştir.

¼¼nc¼ b¼l¼m¼de ise T¼rkiye’de kara para ile ilgili faaliyetler, bu faaliyetlerle m¼cadele amacıyla ulusal anlamda oluşturulan yapılar ve uluslararası kara para ile m¼cadele faaliyetlerinde T¼rkiye’nin yeri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAYIT DIŞI EKONOMİ İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ülke ekonomileri açısından oldukça önemli bir yeri olan kayıt dışı ekonomi kavramı gün geçtikçe daha fazla önem taşıyan bir ekonomik unsur haline gelmiştir. Nitekim teknolojinin gelişmesi ve bu bağlamda ticari faaliyetlerin küreselleşmesi ile birlikte dünya genelinde ekonomik faaliyetlerde bir artış olmuş ve bu artışla birlikte ülkelerdeki ekonomik yapı içinde kayıt dışı unsurların varlığında da bir fazlalaşma gündeme gelmiştir. Bu bağlamda geçmişten günümüze kayıt dışı ekonominin ortaya çıkması noktasında etkili olan faktörlerin de çeşitlerini söylemek mümkündür. Bu doğrultuda günümüze gelindiğinde ekonomiyi tanımlamak için ortaya konulan ifadelerde birbirinden farklı iktisadi tabirler kullanıldığı ve bu nedenle de tanımların farklılaştığını görmek mümkündür. Ancak en genel manada kayıt dışı ekonomiyi, devletin otoritesi dışında yürütölen ekonomik faaliyetlerin bütünü olarak değerlendirmek mümkündür.

1.1. Kayıt Dışı Ekonominin Tanımlanması

Kayıt dışı ekonomi kavramının tanımlamasını yapabilmek için önce ekonomi kavramının ne olduğunu anlamak gerekmektedir. Ekonomi kavramı kelime itibariyle iktisat literatürüne aktarılmış bir kelimedir. Yunanca “Oikonomia” olan kelimenin orijinal anlamı itibariyle “ev veya çiftlik idare etme” olarak ele alındığı kaydedilmektedir. Nitekim kullanım anlamında da Avrupa'da Rönesans Hareketi'ne kadar bu haliyle kullanıldığını görmek mümkündür. Ancak Rönesans'ın başlaması ve bunun ardından teknolojik anlamdaki gelişmelerle ekonomi kavramının mahiyeti ev ve çiftlik idaresini aşarak daha genel bir çerçeveye yayılma göstererek toplum ve milletlerin kontrolü şeklinde de bir kullanım alanı bulmuştur (Ekicioğlu, 1999: 5 – 7).

Çerçevesi genişletölen ekonomi kavramının XVII. yüzyıldan başlayarak ölkelerin zenginlik ve refah seviyesini yansıtan bir kavram olarak kullanıldığı görölmektedir. Ancak XVIII. yüzyıla gelindiğinde bu tanımlamada da değişiklik olmuş ve ekonomi günümüzdeki anlamıyla diğer bir ifade ile sonsuz isteklerin kıt

olan kaynaklar ile en etkili şekilde karşılanmasını konu edinen bilim dalı olarak tanımlamaya başlamıştır (Ekicioğlu, 1999: 5 – 7).

Başlangıçta oldukça dar bir kapsamda tanımlanan ekonominin kapsamı ve dolayısıyla insan hayatına nüfuz etme durumunun genişlemesi ile birlikte ekonomi ve bu yapı içinde var olan unsurlarda da çeşitlenme meydana gelmiştir. Ancak ekonomi genel anlamda bu çeşitlilik dışında iki ayrı şekilde ele alınmaktadır ki bunlar kayıt içi ve kayıt dışı ekonomi şeklindedir. Kayıt içi olarak değerlendirilen ekonomik yapı iktisadi sistem içinde gerekli olan unsurdur. Bu yapıda ülke içinde uluslararası veya her ne şekilde olursa olsun ekonomik olarak nitelendirilen faaliyetlerin kayıt altına alınması söz konusudur. Bu kayıt altına alınma durumu ise ekonomik yapının gayri safi milli hasılaya dair hesaplamalara dahil edilmesi anlamına gelmektedir. Ancak kayıt dışı olarak nitelendirilen ekonomik yapı, ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınmamasını ifade etmektedir ki bu kayıt altına alınmama durumu beraberinde gayri safi milli hasıla hesaplamalarında eksik ekonomik veriler olması sonucunu doğurmaktadır (Yılmaz, 2006: 26).

Kayıt dışı ekonomiye dair yapılan bu tanımlama incelendiği zaman tanımın daha çok ülke bazında veya devlet yönünden ele alındığı görölmektedir. Ancak bu ekonomik yapının etkileri incelendiğinde bunun yalnızca devlet ile sınırlı olmadığı da görölmektedir ki bu da daha geniş çerçeveli bir tanımlama yapılmasını mecburi kılmaktadır. Bu bağlamda literatür incelendiği zaman kayıt dışı ekonominin herhangi bir belgeye yansıtılmayan veya belgeye aktarılsa bile belge içeriğinin gerçek ekonomik verileri yansıtmadığı, belgelerle gerçekleştirilen ekonomik faaliyetin devlet veya bu faaliyete dahil olan bireylerden bütünsel anlamda veya kısmi olarak gizlenmesi ve bu gizlenen kısmın kayıtlı ekonominin dışına taşınması olarak ele alındığı görölmektedir (Altuğ, 1999: 5).

Bu tanımlamaların yanı sıra resmî kurumların veya araştırmacıların kayıt dışı ekonomi hakkında yaptığı farklı tanımlamalar olduğu da görölmektedir. Maliye Bakanlığına bağlı Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından kayıt dışı ekonomi konusunda yapılan bir tanımlamada bu ekonomik faaliyet; devletten gizlenen, herhangi bir şekilde kayıt altına alınmayan veya alınamayan bu nedenle de devlet tarafından

denetlemeye tabi tutulamayan bütün ekonomik faaliyetleri kapsayan bir çerçevede tanımlanmaktadır (GİB, 2009: 3).

Yapılan tanımlamada ise kayıt dışı ekonomi kavramı sosyal boyutları ve sınırları açısından genel geçer bir tanımın yapılmasının mümkün olmadığı bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Ancak tecrübe yolu ile bilinebilecek bir olgu olduğu konusu da vurgulanmaktadır. Bu tanımlamada kayıt dışı ekonominin bir olay olarak değil belirli bir süreç şeklinde ele alınması gerektiğini üstünde durulmaktadır. Bununla birlikte bu tanımın da diğer tanımlarla ortak noktası kayıt dışı ekonomi de yürütülen ekonomik faaliyetin herhangi bir şekilde belgelendirilmemesidir (Işık ve Acar, 2004: 119).

Kayıt dışı ekonomi ile ilgili olarak literatür incelendiğinde verdiğimiz tanımlar ve bu tanımlara benzer pek çok tanımın yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda kayıt dışı ekonomi kavramına dair tanımları teker teker sıralamak birbirine benzer tanımların alt alta yer almasına neden olacaktır. Yapılan tanımları incelediğimiz zaman genel anlamda kayıt dışı ekonomiye dair tanımlarda bu ekonomik faaliyetlerin gizliliği, yasadışı olması, devletin bilgisi dışında olması gibi özellikleri üzerinde durulduğu görülmektedir ve bu özellikler bağlamında tanımlarda yer alan bir takım yoğun kullanımı olan kavramlarla dolu olduğunu görmek mümkündür. Örneğin; kayıt dışı ekonominin gizli olma özelliği vurgulanmak istendiğinde bu ekonomi ile ilgili yapılan tanımlarda daha çok gözlenemeyen ekonomik faaliyetler, yeraltı ekonomisi, alacakaranlık ekonomi, gizli ekonomi gibi ifadelerle kullanıldığı görülmektedir. Yine kayıt dışı ekonominin yasadışı olduğu hususunun vurgulandığı tanımlamalarda kara ekonomi, gri ekonomi gibi ifadelerin yoğunlukla kullanıldığı görülmektedir. Devletin bilgisi dışında yapılan kayıt dışı ekonomi vurgulandığında ise enformel ekonomi, gayri resmî ekonomi, kayıt dışı ekonomi gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir (Gümüş, 2000: 65).

Ekonomik yapının toplumun her alanına nüfuz etmesi durumu ekonomiye dair unsurların da çok geniş bir çerçevede değerlendirilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda kayıt dışı ekonominin de çok çeşitli boyutları olan bir kavram olduğu vurgulanmaktadır ve yine buna bağlı olarak kayıt dışı ekonominin yalnızca iktisat alanında değil siyaset, sosyoloji, hukuk gibi alanlarda da

incelendiğini görmek mümkündür. Kayıt dışı ekonomi ile ilgili uygulama şekilleri veya yapılan araştırmalar incelendiği zaman bu ekonomik faaliyetlerin yasadışı şekilde gerçekleşebildiği gibi yasal faaliyetler olarak gerçekleşmesi ancak kayıt altına alınmaması gibi bir durumun söz konusu olduğunu görmek mümkündür. Bu bağlamda kayıt dışı ekonomiyi en temel anlamıyla yasal ve yasadışı şeklinde değerlendirmenin mümkün olduğu üzerinde durulmaktadır. Kayıt dışı ekonomi ile ilgili olarak tamamen illegal yapılanmaların yürüttüğu ekonomik faaliyetler şeklinde bir anlayış eksik veya hatalı bir değerlendirme olacaktır. Genel olarak insanların suç ekonomisi şeklinde değerlendirdiği kayıt dışı ekonomik faaliyetler adi suçlardan olan hırsızlık, rüşvet gibi hususları da bünyesine katmaktadır. Bu nedenle kayıt dışı ekonomi denildiği zaman bir işletmenin veya örgütün devletten kaçırma yolu ile elde ettiği ekonomik geliri tek başına bu yapı olarak değerlendirmek hatalı bir yaklaşım olacaktır (Us, 2004: 4).

1.2. Kayıt Dışı Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması

Kayıt dışı ekonomi kavramı içeriğiyle ve bu konuda yapılan tanımlardan hareketle incelendiği zaman üzerinde durulması gereken iki önemli husus olduğu dikkat çekmektedir. Bunlar kayıt dışı ekonomi olarak değerlendirilen faaliyetlere neden olan unsurların mahiyetidir ki bu unsurlar yasal veya yasadışı olması yönüyle inceleme altına alınmalıdır (Us, 2006, 97).

Her ne kadar ikili bir ayırmadan söz etsek de literatür incelendiği zaman kayıt dışı ekonomi olarak nitelendirilen yapının ve bu yapılara ait olan farklılıkların oldukça fazla olduğu ve bu hususla ilgili literatürde tablolastırmanın yapıldığı görölmektedir. Kayıt dışı ekonominin anlamı ve bu ekonomik yapıya atfedilen sıfatların neler olduğunu aşağıdaki tabloda olduğu gibi özetlememiz mümkündür (Gümüş, 2000: 66).

Tablo 1: Kayıt Dışı Ekonomik Faaliyetlere Yüklenen Anlamlar

Anlamlar	Resmîyet	Dışılık	Gizlilik	Saklılık	Yasa dışılık	Alternatif	Olma	Düzensizlik	Belirsizlik	Önem	Sızılık	Sıra dışılık
Kayıt dışı	*****	***	*	**	**	**	**	**	**			
Enformal	*****	**		**	**	**	**	*	*			
Resmî olmayan	*****	**		**	**	**	**	*	*			**
İkincil	**		*	*****	**	*	*****	*	*	****	***	**
İkili	**		*	****	**	*	****	*	*			
Paralel	**	**	*	****	**	*	****	*	*			
Gölge	***	***	**	***	**	*	****	*	*****	*		**
Gri	**	****	***	*	*	*	****	*	****			*
Saklı	***	****	****	*	*	*	****	*	****			*
Yer altı	****	*****	****	*	*	*	****	*	****			*
Alaca karanlık	***	****	***	*	*	*	****	*	****			*
Yasadışı	****	***	****	**	*	*	****	*	****			**
Kara	***	****	****	*	*	*	****	*	****			**
Marjinal	**					*	****	*	****	*****	****	****
Düzensiz	****				*	*	****	*	****			

(Gümüş, 2000: 66)

Yukarıdaki tabloda yer alan yıldızlar kayıt dışı ekonomi kavramı ile bu kavramla kastedilen kavram arasındaki yakınlık derecesi gösterilmektedir. Örneğin; tabloda görüldüğü gibi kayıt dışı ekonomi kavramıyla en fazla kastedilen husus ekonomik faaliyetlerde resmîyet dışı olma hususudur. Bununla birlikte yasadışı veya kara ekonomi şeklinde de kayıt dışı ekonominin nitelendirildiği görülmektedir. Yine tabloya göre yeraltı ekonomisi olarak nitelendirmede ise bu ekonomik yapının gizli olması veya tüm faaliyetlerin saklı şekilde yürütülmesinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Yine tablodan anlaşılması gereken bir diğer husus kayıt dışı ekonomi ile ilgili pek çok kavramın ortaya atılmasına rağmen bu kavramlardan hiçbirinin kayıt dışı ekonomi yapısını bütün yönleriyle karşılayamadığıdır. Bu nedenle kayıt dışı ekonomiye dair sınıflandırmalar incelendiğinde bu ekonomik faaliyetler ve bu ekonomik faaliyetler içindeki alt faaliyetlerle sınıflandırma yapıldığı görülmektedir. Bu konuda yapılan sınıflandırma işlemlerinde kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin öncelikli olarak yasadışı veya yasal, parasal işlemler veya para ile ilgili olmayan işlemler şeklinde sınıflandırıldığı görülmektedir. Bu sınıflandırmanın yanı sıra alt

sınıflandırmalara da gidilerek yasal kayıt dışı ekonomik faaliyetler vergi kaçırma, vergi ödememe gibi bir ayrıma da tabi tutulmuştur.

Kayıt dışı ekonomide sınıflandırma noktasında bu ekonomik faaliyetler içinde bulunan ve birbirinden farklı olan hususları, bu faaliyetlerden gelir elde eden kişi bakımından da ayırmak mümkündür. Bu bağlamda kayıt dışı ekonomide gelirin sahibi olan kişiler bakımından sınıflandırmanın;

- yeraltı ekonomisi,
- kısmî kayıtlı ekonomi,
- kayıtlara girmeyen ekonomi

şeklinde üçe ayrıldığı görülmektedir (Aydemir, 1995: 11).

1.2.1. Yeraltı Ekonomisi

Yeraltı ekonomisi hemen herkesin zihninde belirli bir tanımı olan kayıt dışı ekonomi modeli olarak ele alınabilir. Bununla birlikte bu ekonomik faaliyetleri meydana getiren yapıların kanunlar tarafından yasak olarak belirtilen faaliyetlerle uğraşan kişiler olduğu muhakkaktır. Burada önemli bir hususun altını çizmek gerekir ki o da yeraltı ekonomisinde yürütülen faaliyetlerin yasaların aksine faaliyetler olmadığıdır. Diğer bir ifadeyle bu alanda yürütülen faaliyetler doğrudan yasalar tarafından yasaklanmış faaliyetlerdir. Bu bağlamda faaliyetin boyutu suç unsurunun meydana gelmesi bakımından önemli değildir (Aydemir, 1995: 11 – 14). Diğer bir ifade ile yeraltı ekonomisi olarak değerlendirilen ve kayıt dışı ekonomi içinde ele alınan sınıflandırma birimi kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde suçun veya kara para olarak nitelendirilen ekonomik gelirin hâkim olduğu kısım olarak ele alınabilir. Bu bağlamda yeraltı ekonomisi içinde yürütülen faaliyetlere;

- insan kaçakçılığı,
- uyuşturucu ticareti,
- kumarhane faaliyetleri,
- silah kaçakçılığı,
- gümrük kaçakçılığı,
- organ kaçakçılığı,

- fuhuş ve benzeri kanunlar tarafından yasaklanan faaliyetlerin örnek verilmesi mümkündür.

Kayıt dışı ekonominin yeraltı ekonomisi olarak değerlendirilen türünde diğer kayıt dışı ekonomik faaliyetlerden farklı bir amaç güdülmektedir. Nitekim kayıt dışı ekonomi kapsamında yer alan ve yeraltı ekonomisi dışında kalan unsurların bu ekonomik faaliyetlerdeki temel amaçları devletin yükümlülük olarak koyduğu vergi, sosyal güvenlik ödemeleri gibi birtakım yükümlülükleri yerine getirmekten kaçınmaktır. Ancak yeraltı ekonomisi denildiği zaman bu ekonomik faaliyetler sonucunda elde edilen ve kara para olarak nitelendirilen ekonomik gelirlerin vergi veya sosyal güvenlik ödemeleri gibi sorumluluklardan kaçmak amacıyla değil aksine yasal birtakım işlemlerle, elde edilen bu kara paraya meşruiyet kazandırabilmek amacıyla yönelik faaliyetler yürütüldüğü görülmektedir. Bu bağlamda yeraltı ekonomisinde elde edilen kara paranın aklanabilmesi için bu faaliyetleri yürütenlerin devletin vergi yükümlülüğünü gönüllü olarak yerine getirmeye çalışma ve bu bağlamda da örnek vatandaşmış gibi bir görünüm sergilediklerini görmek mümkündür. Nitekim bu faaliyette devlet vergi olarak şahsın elinde bulunan paranın yasal bir para olduğunu kabul etmektedir. Bu da eldeki kara paranın ekonomik yapı içine dâhil edilmesi anlamını taşımaktadır (Kapan, 2007: 47).

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin yasal ve yasadışı ekonomik faaliyetler şeklinde ikiye ayrılması yeraltı ekonomisi ve enformel ekonomi kavramlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur(Yetim, 1999: 5).

1.2.2. Kısmî Kayıtlı Ekonomi

Kısmî kayıtlı ekonomi literatürde yarı kayıtlı ekonomi olarak da değerlendirilmektedir. Bu ekonomik yapı içinde hem devlet tarafından tanınan haklar hem de kayıt dışı ekonominin özünde var olan kaçırma faaliyetleri söz konusudur. Kayıt dışı ekonomi içinde yer alan bu ekonomik faaliyetlerde yasal düzenlemeler nedeniyle istisnai bir yapı kazanan, muaf olarak tanımlanan veya vergi açısından götürü usul ile faaliyet gösteren işletmeler ile birlikte gelirlerini yasa dışı yöntemlerle kayıt dışı tutan kesimler yer almaktadır (Yetim, 1999: 5).

Kısmî kayıt dışı ekonomi de ekonomik yapıyı oluşturan kişiler veya işletmeler vergi idarelerinde kaydı bulunan, bu bağlamda muhasebeye hesap defteri tutulan, vergi beyannamesi hazırlayan buna bağlı olarak da belirli bir miktarda vergi

ödeyen unsurlardır. Diğer bir ifade ile kısmi kayıt dışı ekonomik yapıyı oluşturan unsurlar vergi mükellefidir. Literatürde kısmî kayıt dışı ekonomiyi oluşturan vergi mükelleflerinin de kendi içinde ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bunları;

- yasalar gereğince elde ettikleri gelirler kayıt dışında tutulan mükellefler,
- elde ettiği gelirin belirli bir bölümünü yasalara aykırı bir şekilde kayıt dışına çıkaran mükellefler

şeklinde sıralamak mümkündür (Aydemir, 1995: 14).

Vergi yasaları incelendiği zaman birtakım vergi mükelleflerinin gelir seviyeleri ne olursa olsun elde ettikleri bu gelirin miktarını ve dolayısıyla bu gelire dair ödeyecekleri vergileri doğru bir şekilde tespit etme zorunlulukların olmadığı görülmektedir. Bu serbest olarak değerlendirilebilecek uygulamaya tabi olan mükelleflerin vergilendirilmesinde “gerçek usul” olarak tabir edilen ve her türlü gelirin beyan edilmesini öngören usulün yerine “götürü usul” olarak tabir edilen ve belgelere dayanmayan bir vergilendirme şekli uygulanmaktadır. Türkiye’de vergi kanunları ve bu çerçevede geçmiş yıllar incelendiği zaman götürü olarak tabir edilen usulün geçmişte daha yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak günümüzde vergi sisteminde kanunlarda meydana gelen değişiklikler nedeniyle götürü usulün kapsamı oldukça daraltılmış olmasına rağmen halen devam ettiği görülmektedir. Götürü usulün geçmiş dönemlerde yaygın olarak kullanılması ve bu noktada kapsamının da geniş olması nedeniyle devletin yasal olarak kayıt dışı bir ekonomiye meydan verdiğini söylemek mümkündür. Götürü usulde yalnızca vergi mükellefinin vergi ödememesi veya tam ödememesi sonucunda ortaya çıkan bir eksiklikten söz etmek mümkün değildir. Nitekim bu mükellefler ticari ilişki içine girdikleri diğer işletmelerden de vergi ödemeye yönelik bir makbuz almadıkları için bu faaliyette buldukları işletmelerin de eksik vergilendirmeye gitmesine neden olmaktadır (Önder, 2012: 9).

Götürü usul ve buna benzer yollarla veya bu usulün etkileriyle ekonomik faaliyetlerini yasal bir şekilde yürüten vergi mükelleflerinin ödemeleri gereken verginin miktarını düşürme amacıyla veya yasal bir faaliyet gösterip buna karşılık hiç vergi ödememe amacıyla vergi kanununda belirtilen uygulamaların aksine davranışlar sergilediğini ve bu bağlamda ticari faaliyetlerinin belirli bir bölümünü

veya bütünsel anlamda hepsini kayıt dışında tutma eğilimine girdikleri görülmektedir. Bu bağlamda götürü usul uygulamaları nedeniyle istemsiz ve kasti bir şekilde kanunsuz birtakım faaliyetlere de meydan verildiğini söylemek mümkündür.

Götürü usulü dışında piyasada hâlihazırda faaliyette bulunan pek çok firmanın dâhil olduğu sektörlerin denetlenme zorluğu nedeniyle buralarda ekonomik anlamda kayıt dışı bir yapının hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bazı sektörlerde denetlemenin zorlu, bazı sektörlerde ise ekonomik işleyişin bu yönde gelişmesi kayıt dışı faaliyetlerin normal karşılanması gibi bir sonucu beraberinde getirmiştir. Bu sektörler yine kendi içinde üreticiden tüketiciye herkesin yaptığı faaliyetlerde herhangi bir resmî belge alıp vermemesi gibi bir yaklaşım içindedir. Bahsedilen sektörlerle ait iş alanlarını aşağıdaki gibi örneklendirmemiz mümkündür (Aydemir, 1995: 16).

- Takı, ziynet eşyası satan kuyumcular
- Exchange ofisleri (Döviz büroları)
- Özel sektörde çalışan ve emsallerine göre yüksek ücret alan çalışanlar
- Emlakçılık faaliyeti adı altında komisyonculuk yapanlar
- Tarımsal ürün alım satımı yapanlar,
- Spot adı altında elektronik eşya ve dayanıklı tüketim malzemeleri satanlar
- Projelendirme alanında faaliyet gösterenler

1.2.3. Tamamen Kayıt Dışı Kalan Ekonomi

Hiçbir şekilde kayıtlara girmeyen ekonomik faaliyetlerde, yapılan faaliyetler ekonomik hayatın içinde var olan ancak bu faaliyetleri gerçekleştirenlerin vergi ödemeye dair bir mükelleflik durumu olmayan faaliyetlerdir. Diğer bir ifade ile hiçbir şekilde kayda alınmayan ekonomik faaliyetleri yürüten kişiler vergi idarelerinin bilgisi dışında tutulan faaliyetleri kayıt dışı şekilde yürüten kişilerdir. Bu tür faaliyetler ülkeler bazında yerleşim birimleri olarak küçükten büyüğe hemen her yerde görülen bir faaliyetler olmakla birlikte büyük kent yerleşmelerinde daha fazla görülmektedir. Kayıt dışı tutulan bu faaliyetleri yürütenlere veya faaliyet alanlarına hamallık, boş alanları otopark olarak işletme faaliyetleri, pazar alanları dışında serbest şekilde sebze meyve satan bireyler, merdiven altı olarak da tabir edilen küçük

çapta atölyelerde imalat ve ticaret yapanlar, canlı hayvan ticareti yapan kişiler, inşaat çalışanları ve benzeri meslek alanlarında faaliyet gösterenler örnek verilebilir. Bu faaliyetlerin genel yapısı incelendiği zaman daha çok toplumda arz ve talep doğrultusunda ortaya çıkan faaliyetler olduğu görülmekle birlikte faaliyeti yürütenlerin genel olarak işyeri açmadan ticari faaliyette bulunması gibi bir ortak yönünün varlığı dikkat çekmektedir (Aydemir, 1995: 80).

Örnek olarak verilen alanların dışında da kayıt altına alınmayan ekonomik faaliyetlerin oldukça çeşitli olduğunu görmek mümkündür. Nitekim bu faaliyet alanlarında çalışan bireylerin tespit edilmesi ile birlikte elde edilen gelirin miktarının da tespit edilmesindeki zorluk yapılan bu faaliyetlerle ekonomide ne denli büyük bir etki oluşturulduğunu tespit edebilme açısından sorunlar oluşturmaktadır (Sarılı, 2002: 41).

Bu faaliyetlerde dikkat çeken bir diğer husus genel anlamda küçük olarak nitelendirilen ticari faaliyetler olması veya daha çok hizmet olarak sunulan ve getiri elde edilen faaliyetler olmasıdır. Ekonomik yapı içinde bu tür faaliyetlerden elde edilen gelirler oldukça küçük çaplı olarak görüldüğü için çok dikkate alınmayabilir. Ancak yine bu faaliyet alanlarında iştegal eden kişilerin sayısı ve bunların sayısına oranla elde edilen gelir, ayrıca yine bu alanlarda faaliyet gösterenlerin sigortasız şekilde çalışmaları ekonomide ne denli büyük bir etki oluşturulduğunu görebilmek açısından yeterlidir (Başbuğ, 2000: 12).

Kayıt dışında tutulan bu ekonomik faaliyetlerin, yalnızca ülkede vergi ödememe nedeniyle gelirden bir eksilmeye neden olması şeklinde ekonomik etkisinin değerlendirilmesi eksik veya hatalı bir yaklaşım olacaktır. Çünkü bu sektörlerde faaliyet gösteren ve vergisini düzenli bir şekilde eksiksiz olarak veren firmaların veya işletmelerin vergi yükleri nedeniyle maliyetlerinde belirli bir artış olmaktadır. Buna ek olarak yine bu işletmelerde çalışan personelin sigortalı olması işletmenin maliyetlerinin tekrar artışı sonucunu doğurmaktadır. Kayıt dışı tutulan vergilerle aynı sektörde faaliyet gösterenlerin maliyetlerindeki düşüklük aynı ürünün yasal yollarla üretimini yapan işletmenin rekabet gücünün düşmesine ve kayıt dışı çalışan firmanın rekabet gücünün artmasına neden olmaktadır. Rekabet gücü düşen işletmenin hem personel azaltmaya gitmesi hem de satışların azlığı nedeniyle vergilerinde azalma

olması normaldir. Bu da devletin hem sigorta hem de vergi açısından tekrar zarar etmesi sonucunu doğuracaktır.

1.3. Kayıt Dışı Ekonominin Ortaya Çıkış Nedenleri

Kayıt dışı ekonomi dünyanın her ülkesinde görülen dolayısıyla oldukça büyük bir yayılım ağına sahip olan bir ekonomi türüdür. Bu ekonomik oluşumu Türkiye açısından değerlendirdiğimizde ise boyutun dünyadaki diğer ülkelere göre biraz daha fazla olduğu görülmektedir. Kayıt dışı ekonomi ile ortaya çıkan vergi kayıpları ve ekonomik anlamdaki gelir kaçaklarının ortaya çıkış nedenleri oldukça fazla olmakla birlikte literatürde önemli olarak görülenleri;

- Gelir dağılımındaki adaletsizlik,
- Enflasyon,
- Vergilendirme şekilleri ve vergi miktarlarındaki adaletsizlik,
- Vergi, gelir paylaşımı vb. hususlarda yapılan yasal düzenlemelerin şeffaf olmaması
- Yasal düzenlemelerin sık sık değiştirilmesi,
- Vergi indirim, istisna ve muafiyetlerin belli gruplara yönelik olması, vergi
- Denetim mekanizmasındaki aksaklıklar,
- Toplumdaki bireyler arasında vergi ahlakının oturmamış olması veya mükellef olarak tanımlanan kişilerin vergi ahlakını içselleştirmemiş olmaları,
- Siyasi faktörler olarak sıralamak mümkündür (Tosuner, 1995: 65).

1.3.1. Ekonomik Faktörler

Kayıt dışı ekonomi, ortaya çıkış şekli bakımından ulusal ekonomik yapı içinde yer almayan bir gelir durumunu ifade etmektedir. Bu bağlamda kendi içinde bir ekonomik yapı şeklini ifade etse de yine bu yapının ortaya çıkması noktasında kayıtlı ekonomik yapıdaki birtakım aksaklıkların etkili olduğundan bahsetmek mümkündür. Bu bağlamda ilgili aksaklıkları aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.

1.3.1.1. Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik

Yeryüzünde bulunan hiçbir ülkede bütün bireyler arasında gelirin eşit şekilde dağıldığını söylemek mümkün değildir. Ancak gelir dağılımındaki adaletsizlik ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre artmakta veya azalmaktadır. Mevcut yapı incelendiği zaman özellikle gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı noktasında büyük bir adaletsizliğin olduğu görülmektedir. Ayrıca yine gelişmekte olan ülkelere ekonomik yapıda belirli bir istikrarın olmaması da gelir dağılımındaki adaletsizliğin nedenleri arasındadır (İkiz, 2000: 19).

Gelir dağılımındaki adaletsizliğin bir diğer sebebi ise, uygulanan ekonomi politikalarında güdülen amaçlar içinde yer alan iktisadi anlamda büyümenin sağlanması ve bunu sağlamak için uygulanan ekonomi politikalarıdır. Uygulanan politikalarla ülke içinde gelir dağılımında eşitsizliğin ortaya çıkması söz konusu olabilmekle birlikte bu eşitsizlik düşük gelirli olarak tabir edilen kişilerin ticari faaliyetlerinde kayıt dışı faaliyetlere yönelmesini de arttırıcı bir etkiye sahiptir. Bunun ortadan kaldırılması diğer bir ifade ile gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaltılması ülke içinde kayıt dışı olarak nitelendirilen ticari faaliyetlerde azalmaların yaşanmasını sağlayacaktır. Nitekim toplum içinde gelir dağılımı noktasında büyük uçurumlar olmadığı için kişiler yaptıkları faaliyetlerde yasal olma yoluna gitmeyi tercih edecekler (İkiz, 2000: 20).

1.3.1.2. Enflasyon Faktörü

Kayıt dışı ekonomiye ilişkin literatür incelendiği zaman enflasyon faktörünün kayıt dışı ekonomiye neden olan unsurların başında geldiği görülmektedir. Nitekim enflasyonun hâkim oldu durumlarda kişilerin vergiye tabi olan gelirlerinin tespit edilmesinde kullanılan oranlar belirli bir aşırıya maruz kalır. Bu nedenle ödenecek olan vergiler konusunda belirsiz bir durum ortaya çıkar. Enflasyon ortamında meydana gelen bir diğer husus ise mükelleflerin enflasyon nedeniyle ortaya çıkan “fiktif kâr” olarak değerlendirilen kârların vergisini ödemek zorunda kalabilmesi durumudur. Bu da işletmeler açısından öz kaynaklarda belirli bir azalmaya yol açmaktadır. İşletmelerin öz kaynaklarında meydana gelen azalmalar ise ayakta durabilmek için yüksek oranda borç almaya ve dolayısıyla tefecilere yönelmeye

kadar giden bir sonuç ortaya çıkarır. Bu aynı zamanda kayıt dışı ekonomik bir yapı olan tefeciliğin güçlenmesi için gereken şartlardan biridir (Günay, 2000: 19).

Enflasyonun vergi mükellefleri üzerinde oluşturduğu olumsuz durumu iki şekilde ele almak mümkündür. Bunlardan birincisi enflasyon artışı ile vergiye tabi olacak gelirin nominal olarak yükselmesidir. Bu yükselmenin sonucunda gerçek gelir miktarında ve alım gücünde herhangi bir değişiklik olmamasına rağmen vergi ödemeleri bir üst vergi dilimine taşınır. Bu husus ekonomik yapı içinde “dilim yanılması” veya “gelir diliminde kayma” şeklinde adlandırılır. İkinci olarak belirli indirimler veya istisnalar sabit kaldığı için kişilerin veya işletmelerin gerçek vergi tutarlarında artışa sebep olma durumudur. Bu indirimle istisnalara ücret geliri için özel indirim, gayrimenkul sermaye iratları için verilen istisna, sakatlık indirimi gösterilebilir. Söz konusu durum özellikle düşük gelirli vergi mükellefleri için çok önemlidir(Kulu, 2000: 38).

1.3.1.3. Ekonomik Sektörlere Dayalı Faktörler

Ekonomik faaliyetlerdeki gelişmişlik düzeyi bu alandaki sektörlerin ölçeklerinde de farklılıkların oluşmasına neden olur. Nitekim gelişmiş olarak nitelendirilen ülkelerde genel anlamda üretim veya ticaret gibi faaliyetler ağırlıkta iken gelişmekte olan ülkelerde daha çok birincil ve ikincil ekonomik faaliyetlerin ağırlıkta olduğu görülür. Birincil ve ikincil faaliyetler ise yapı olarak kayıt dışı ekonominin oluşmasına daha uygun olduğu için gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı ekonominin daha yaygın olması söz konusudur (Yılmaz, 2006: 102).

Ekonomik faaliyetlerin geçmişi ve bugünü karşılaştırıldığı zaman günümüzde yaşanan gelişmeler ile birlikte herhangi bir işin daha küçük parçalara ayrılabilmesi ve bu bağlamda da ücrete dayalı emek fiyatının arttığı görülmektedir. Bu parçalara ayrılma ve ücrete bağlı emeğin artışı ile birlikte ekonomik yapıda mevcut birimlerin ölçeklerinde de büyüme gözlenir. Bu büyümeye bağlı olarak üretim faaliyetlerindeki bütün girdi ve çıktılarının kayıtlı hale getirilmesi bir zorunluluk arz eder. Günümüzde sanayileşme sürecinin yaygınlığı veya azlığı ile birlikte ülkeler bazında hem iş ve işsizlik durumu hem de gelir dağılımı noktasında çeşitli ekonomik faaliyetlerin farklı paylara sahip olduğu görülmektedir Bu bağlamda çeşitli sektörler incelendiği zaman

özellikle günümüz dünyasında tarım sektörünün işsizlik veya milli gelir içindeki payının azalmaya doğru gittiğini görmek de mümkündür. Bununla birlikte hizmet sektörünün her geçen gün büyümesi ile beraber ekonomik yapı içindeki payının artış yönünde seyrettiği de kaydedilmektedir. Ancak hizmet sektörü içinde faaliyet gösteren alanların bütününe dair elde edilen gelirlerin kayıt altına alınması durumu oldukça güç bir durum olarak tabir edilmektedir. Bu sektör içinde yer alan eğlence merkezleri, restoranlar, kuaförler gibi hizmet alanlarında hizmeti alan kişilerin hizmet alım sürelerinin kısa olması nedeniyle bunların tespiti ve dolayısıyla vergilendirilmesi oldukça güçtür. Bu da bu sektörler için de kayıt dışı olarak nitelendirilen ekonomik faaliyetlerin ortaya çıkmasının önünü açmaktadır (Aydemir, 1995: 57).

1.3.1.4. İstihdama Dayalı Faktörler

İstihdama dayalı faktörler kayıt dışı ekonomi içinde işsizlik olarak da ele alınan faktörlerdir. İşsizlik durumu kayıt dışı ekonomide emeğin kayıt dışı gerçekleşmesi ile kayıt dışılık içinde en fazla yer eden unsurlardan biridir. Nitekim gerekli istihdamın sağlanmaması durumunda iş bulup hayatını idame ettirmeye çalışan kişilerin sigorta yapmayan dolayısıyla kayıt dışı çalışmaya mecbur bırakan işyerlerine yönelmeleri bir zorunluluk olarak ortaya çıkacaktır. Bununla birlikte yine bu kişilerin küçük çaplı olarak değerlendirilebilecek işler kurması ve bu işleri de kayıt dışı şekilde gerçekleştirmeleri de mecburiyet olarak adlandırabileceğimiz bir şekilde ortaya çıkan durumlardandır. Bu hususta işsizlik oranının alt seviyelerde olduğu ülkeler incelendiğinde bu ülkelerdeki kayıt dışı ekonomi oranlarının diğer ülkelere göre daha düşük bir seviyede olduğu görülmektedir. Bu seviye düşüklüğüne örnek olarak gelişmiş Avrupa ülkeleri veya Asya'nın gelişmiş ülkelerinde işsizlik oranlarının düşük olması örnek gösterilebilir. Nitekim bu ülkelerde kayıt dışı ekonomi de alt seviyelerde bir ekonomik kaybın olması sonucunu ortaya çıkarmıştır. İşsizliğin kayıt dışı ekonomideki etkisi ekonomik faaliyetlerin hacmi ile ilgilidir. Nitekim yüksek oranda ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği ülkelerde işsizlik oranları yüksek olsa bile bu işsizlik durumunun ekonomi içindeki hissedilme oranı pek fazla olmayacaktır. Ancak kişileri kayıt dışı ekonomik faaliyetlere iten tek

nedenin işsizlik olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim kayıtlı ekonomik faaliyetleri yürüten işletmelerde düşük ücretlerin verilmesi, bu tip işletmelerde fazla mesai yaptırılması ve bunun karşılığını verilmemesi veya kişilerin kendi iş yerlerini kurma isteği yine istihdam temelli kayıt dışı ekonomi unsurları arasında sıralanabilir (Yılmaz, 2006: 103).

1.3.2. Malî Faktörler

Malî nedenler kayıt dışı ekonomik faktörler içinde vergi sebebiyle ortaya çıkan nedenler olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda literatürde kayıt dışı ekonomiye sebep olan mali nedenler aşağıdaki gibi ele alınmaktadır.

1.3.2.1. Vergi Oranlarındaki Yükseklik ve Vergi Ödememe Talebi

Kayıt dışı ekonomi üzerinde en etkili malî faktörlerin başında vergilendirme veya devletin vergi politikaları gelmektedir. Nitekim vergi başlı başına kayıtlı ekonomiyi oluşturan unsur olduğu için kayıt dışı ekonominin meydana gelmesinde de vergilendirme hususları oldukça önem arz etmektedir. Vergi oranlarındaki farklılık her ülkede kayıt dışı ekonomi noktasında belirli birtakım durumların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile bu durum farklılık arz etmektedir. Nitekim gelişmiş ülkelerde vergi oranları belirli bir seviyededir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde bu oranların yüksek boyutlara ulaşması kayıt dışı ekonominin de gelişmekte olan ülkelere daha fazla olmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda literatürde gelişmekte olan ülkelere kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin ortaya çıkması ve gittikçe artış göstermesinde vergi oranlarında yaşanan artışların etkili olduğu üzerinde durulmaktadır (Kıldış, 2000: 2 – 3).

Vergi oranlarının yüksek olmasının oluşturduğu sorunlar ile beraber vergi sistemlerindeki karmaşıklık, adaletsiz vergi toplama durumu, vergi idaresindeki çalışma aksaklıkları gibi bazı hususlar vergi mükellefleri tarafından olumsuz durumlar olarak karşılanmakta ve bu bağlamda vergi mükelleflerinin mükelleflikten çıkarak kayıt dışı ekonomiye yönelmelerine sebep olmaktadır. Çünkü hükümetlerin yaptığı icraatlar, yanlış uygulamalar, vergilerin gereksiz harcandığı yönünde yaygın

bir olumsuz izlenim oluşması durumunda vergi mükelleflerinin genel olarak kayıt dışı ekonomiye yönlendiklerini görmek mümkündür (Karagül, 1997: 188).

Oranlar veya vergi konusunda uygulanan politikaların, ekonomik faaliyetler ve bu bağlamda kayıt dışı ekonomiye olan etkisi noktasında literatürde pek çok çalışma olduğu görülmektedir. Ayrıca teorik olarak bu etkinin kanıtlandığını söylemek de mümkündür. Vergi oranlarının kayıt dışı ekonomiye yol açması noktasında en bilinen çalışma Arthur Laffer'e aittir. Bu çalışmada vergi oranları ve vergiden sağlanan gelirler arasında bir ilişki kurulmuştur. Yapılan analizde vergi oranlarının belirli bir miktarın üzerine çıkması sonrasında vergi gelirlerinde artma beklenirken bunun tam aksi bir durum yaşanacağı ve vergi gelirlerinin düşeceği üzerinde durulmaktadır. Nitekim insanlar belirli bir noktaya kadar vergi verirken vergi oranları belirli bir seviyenin üzerine çıktığı zaman artık vergi vermeden para kazanabilmenin yollarını aramaya başlarlar. Bu noktada vergi oranlarının azalmaya başlaması ülkede gelir anlamında bir düşmenin yaşandığı şeklinde algılanmamalıdır. Sadece yüksek olan oranlar nedeniyle ekonomik yapı kayıt dışı alana doğru bir kayma göstermektedir. Bu da ülkede kayıtlı ekonomide daralmanın başladığının göstergesidir. Genel anlamda ülkelerde bu durumun önüne geçilebilmesi amacıyla hükümetler tarafından vergiden muaf tutulma veya vergiye dair birtakım istisnalar uygulanması yoluna gidilmektedir. Ancak bu uygulamalar herkesi kapsamadığı için içinde vergi adaletini olumsuz yönde etkileyici bir etki yapmaktadır. Bu durum ise beraberinde muafiyetten yararlanamayanların kayıt dışı ekonomiye kayması sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca vergi muafiyeti veya istisnalara tabi olma durumunun ekonomik piyasalarda rekabet durumunu da olumsuz etkilemektedir (Kıldış, 2000: 3).

1.3.2.2.Vergi Politikalarındaki Belirsizlik

Vergi olarak alınan ödemelerin temel manası, devletle vergi mükellefi arasında meydana gelen ticari faaliyeti somut bir hale dönüştürülmesidir. Nitekim devlet yürütmek zorunda olduğu hizmetleri yerine getirmek için zorla da olsa tek taraflı bir karar ile vatandaşların kazançlarının bir bölümünü kendisine almak

zorundadır. Bu konudaki uygulamalar geçmişi oldukça eskiye dayanan yapılar olsa da geçmişten günümüze kadar vatandaşların vergi noktasında itirazlarının olduğu ve ödenecek vergiyi en alt seviyeye indirmeye çalıştıkları görülmektedir (Özsoylu, 1998: 63).

Vergi konusundaki bu itirazlar genel anlamda devletlere vergi politikalarını sürekli olarak gözden geçirmeleri ve vatandaşın en net anlayacağı şekilde vergilere dair açıklamalar getirmeleri sonucunu doğurmuştur. Nitekim ülke genelinde uygulanan vergi politikalarının öncelikle ülkenin ekonomik, mali ve sosyal anlamdaki ihtiyaçlarına cevap vermesi gerekmektedir. Bu ihtiyaçlara cevap vermeyen bir politikanın işlerlik kazanması mümkün değildir. Ayrıca vergi mükellefleri tarafından kolay anlaşılan ve sade yapıda bir vergi politikası uygulanmalıdır. Bunun dışında kalan ve sürekli olarak değiştirilmesi gerekli görülen politikaların ekonomik anlamda istikrarlı bir yapı sergilememesi nedeniyle kayıt dışı ekonomiye yönelimin artacağı bilinmektedir (Arıkan, 1994: 76).

1.3.2.3. Denetim Temelli Faktörler

Kayıt dışı ekonomide faaliyet gösteren mükelleflerin yanlış yollara sapmasını engelleyen en önemli unsurlardan biri vergi denetimleridir. Vergi mükellefi olan kişilerin vergi ödemelerini yaparken denetim organlarını hesaba katmaları ve daha sonra maruz kalabilecekleri yaptırımlara göre hareket etmeleri kayıt dışı ekonominin oluşumu noktasında oldukça caydırıcı bir yapı olarak görülmektedir. Nitekim vergi denetimi hususunda yetersiz bir uygulamanın olduğunun bilinmesi vergi mükelleflerinin kayıt dışı yollara kaymasının önünü açacaktır. Ancak gerçek manada detaylı denetimler, vergi mükelleflerinin vergilerini olması gerektiği gibi ödemelerini sağlayacak bir uygulamadır. Vergi denetimine ilişkin düzenlemelerde kayıtdışı ekonominin oranı dikkate alınmalıdır. Nitekim bu uygulamalarda dikkat edilecek temel noktaların mevcut yapıdaki kayıt dışı ekonominin oranına göre belirlenmesi zaruridir. Diğer bir ifade ile kayıt dışı ekonominin yüksek oranlarda olduğu ülkelerde denetim mekanizmaları sık ve detaylı bir şekilde çalıştırılmalıdır (Başbuğ, 2000: 31).

1.3.3. Siyasi Faktörler

Vergi ve siyaset kavramları pek bir arada düşünülmesine de genel anlamda vergi politikalarının oluşturulmasından oluşturulan bu politikaların uygulanış şekillerine ve vergi konusundaki denetleme mekanizmalarının işleyişine kadar kayıt dışı ekonominin oluşumu, gelişimi ve ilerlemesi konusunda etkili olduğu düşünülen bütün faktörlerin siyasi kararlar neticesinde ortaya çıkması nedeniyle kayıt dışı ekonomi üzerinde siyasi faktörlerin oldukça etkili olduğundan söz etmek mümkündür. Ayrıca yine kayıt dışı ekonomiye kayan veya devletin tahsil edemediği vergilere dair af kanunları ile vergilerin toplanması vergi alanında uygulanan istisnalar ve vergiden muaf tutulma gibi durumların belirlenmesi konusunda da siyasi irade oldukça etkilidir. Bu nedenle vergi – siyaset ilişkisi siyasi yapıyı kayıt dışı ekonomide ortaya çıkarıcı veya engelleyici bir pozisyona sokmaktadır (Yılmaz, 2006: 113).

1.3.4. Sosyal Yapıya Dayalı Faktörler

Vergilerin, vergi mükelleflerinden toplanması ve bu vergi mükelleflerinin de toplumun bir parçası olması nedeniyle vergi konusu direkt olarak toplumla ilgili bir yapı olarak ele alınabilir. Ancak kayıt dışı ekonominin ortaya çıkması noktasında sosyal faktörlerin daha farklı yönlerine bakmak gerekmektedir. Literatürde sosyal yapı faktörünün nüfus artışı, nüfusun coğrafi anlamdaki dağılışı, göçler ve göçlerin yönleri çarpık kentleşme, gecekonduların yaygınlaşması, aile yapısındaki değişimler ve benzeri şekilde sıralandığını görmek mümkündür. Bu yapılar öncelikli olarak şehirler bünyesinde kayda alınmayan bir nüfusu, kayda geçmeyen ikamet adreslerini, kayıt dışı üretim faaliyetlerini ve buna benzer yapıların oluşumu için ilk adım olarak değerlendirilebilir (Fidan, 2000: 17).

Konu literatürde ifade edilen boyutuyla ele alındığı zaman aslında sosyal faktörler içinde özellikle nüfus ve nüfusa dayalı hareketlerin kayıt dışı ekonomi üzerinde ne denli etkili olduğunu anlamak pek de zor olmayacaktır. Nitekim sanayinin ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte kırsal kesimden kentlere yaşanan göç ve buna bağlı olarak kentlerdeki değişim kayıt dışı ekonomi üzerinde en büyük faktörlerden olan işsizliğin ortaya çıkması noktasında oldukça etkili olmuştur. Ayrıca

işsizlik sonucunda kişilerin sigortasız çalışmaları veya kendi işlerini yapma yoluna gitmeleri ile de kayıt dışı ekonomiye dair bir büyümenin söz konusu olması da beklenen durumlar arasındadır. Oluşan göçler sonucu şehirlerde meydana gelen emek fazlalığı ile buna ek olarak işsiz kalan insanların hırsızlık, yankesicilik, gasp gibi olaylara girmesi de kayıt dışı ekonomi noktasında etkili olan bir diğer unsur olarak değerlendirilebilir (Ekin, 1995: 11).

Sosyal faktörler içinde değerlendirilebilecek bir diğer unsur ise bireylerin sosyal yaşamları olarak ele alınabilir. Nitekim kişilerin yaşam koşullarının ağır olması, vergiler noktasında uygulanan yaptırımların yetersizliği, toplumun kültürel durumu, ahlaki değerler konusundaki hassasiyet, eğitim seviyesi ve benzeri sosyal yapıyı oluşturan faktörler kayıt dışı ekonominin gelişmesini ve ilerlemesini etkileyen temel unsurlar arasında yer almaktadır. Kayıt dışı ekonominin üst seviyelerde olduğu ve giderek büyüme gösterdiği ülkeler incelendiği zaman bu ülkelerde enflasyon oranlarının sürekli olarak yükselme gösterdiği, haksız gelirin fazlaştığı, gelir dağılımında adaletsizliklerin yaşandığı ve ekonomik yapı üzerindeki denetim mekanizmalarının işlemediği ülkeler olduğu görülecektir. Bu bağlamda kişilerin yaşam koşullarını kötüleştiren bu unsurlar esasında toplum içindeki bireyleri yaşamlarını iyileştirmeye itmekle beraber bunu kayıt dışı yollardan yapmaya mecbur bırakmaktadır. Örneğin; bireyler bir işte çalışırken, **ayrıca** ek işler yapıp gelir elde etmekte ancak bu ek işleri kayıtlı ekonomik faaliyetlere dahil etmemektedirler. Sosyal yapı içindeki ahlaki değerler veya eğitim seviyesinin kayıt dışı ekonomi ile olan ilgisi ise kişilerin bu faaliyetlere yönelmesi ve özellikle kayıt dışı ekonomide yasadışı yollara başvurusu ile ilgili olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda eğitim seviyesi yüksek olan ve ahlaki değerler noktasında hassasiyete sahip olan toplumlarda kişilerin otorite olan devlete itaati ve devlet faaliyetlerini onaylaması daha üst seviyelerde gerçekleştiği için kişiler bu toplumlarda kayıt dışı ekonomi iyiye yönelmeme yoluna gitmektedirler (Çizgici, 2003: 9).

1.4. Kayıt Dışı Ekonominin Olumsuz Etkileri

Kayıt dışı ekonomiye ilişkin literatür incelendiği zaman kayıt dışı ekonominin olumsuz etkilerinin dolaylı olumsuz etkiler ve doğrudan olumsuz etkiler şeklinde iki ayrı başlık altında ele alındığı görülmektedir. Kayıt dışı ekonominin dolaylı olumsuz etkisi ekonomik manadaki planlamalarda istatistiklerin yanlış tutulması ve bu nedenle eksik veya hatalı verilerin ortaya çıkması ile gündeme gelmektedir. Bu hata durumu ise elde edilen hatalı verilere göre hazırlanan göstergelerin temel alınması yoluyla oluşturulan politikaların başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmaktadır ki bu etkiler dolaylı olumsuz etkilerdir. Bununla birlikte yapılan düzenlemelere uyulmaması nedeniyle ortaya çıkan kayıt dışı ekonominin etkileri ise doğrudan etkiler olarak ele alınmaktadır (DPT, 2001: 6).

1.4.1. Ekonomik ve Malî Yapı Konusundaki Olumsuz Etkiler

Kayıt dışı ekonominin yol açtığı iktisadi ve sosyal sonuçların incelenmesi gereklidir. Bu bölümde ekonomik ve mali yapıda yol açtığı sorunlar aşağıdaki başlıklarda incelenecektir.

1.4.1.1. Büyüme Üzerindeki Olumsuz Etkiler

Ekonominin üretim hacminde dönemler itibariyle oluşan artışa ekonomik büyüme denir. Üretim hacmini ölçmedeki en önemli gösterge GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)'dır. Nitekim kayıt dışı ekonomi ile devletin bilgisi dışında gerçekleşen ekonomik faaliyetler nedeniyle gayri safi milli hasıla ile belirtilen rakamlar aslında ticari faaliyetler veya ülkenin tüm ekonomik getirilerini yansıtmadığı için hatalıdır. Diğer bir ifadeyle kayıt dışı ekonomik faaliyetlerle birlikte ele alındığında kayıtlı ekonominin de oldukça yüksek miktarda olduğu görülecektir. Ancak kayıt dışı ekonomi getirileri bu tutarlara yansımadağı için büyüme oranı az gözükmemektedir. Bu nedenle kayıt dışı ekonomilerin yaygın olduğu ülkelerde ekonomik anlamdaki büyüme oranlarının gerçekte olduğundan daha az seviyede görüldüğünü söylemek mümkündür (DPT, 2001: 6).

Devletten vergi kaçıran kişiler üretim anlamında maliyetleri düşürdükleri için üretim sonucunda ortaya çıkan malın fiyatında da indirime gidebilirler. Bu sayede hem sürümden daha fazla kazanma hem de vergi kaçırma ile daha az harcama yapmaları söz konusu olacaktır bu gelir fazlalığı ise bu tür işletmelerde rekabet anlamında gücünün artmasını ifade etmektedir ve gelinen noktada vergi mükellefi olan işletmelerin rekabet gücünün düşmesiyle bu işletmelerin hayatta kalma durumları olumsuz etkilenecek ve pek çok kayıtlı ekonomik faaliyetleri yürüten işletmenin piyasadan kalkması söz konusu olacaktır (Aydın, 2000: 56).

1.4.1.2.Vergi Konusundaki Adaletsizler Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Kayıt dışı ekonominin vergi konusundaki etkisi ise vergi yükü ile ortaya çıkan bir durumdur. Resmî olarak düzenlenen raporlarda sadece gayri safi milli hasıla için kayıtlı yapı ele alınır. Bu nedenle ortaya çıkan vergi yükü ile ilgili tutarların gerçekte olduğundan daha yüksek olarak yayınlanması toplum içinde vergi yükünün yüksek algılanması gibi bir sonucu beraberinde getirir. Bu durum ise bireylerin toplumsal yaşamda vergi konusundaki hassasiyetini ve vergi ödeme konusundaki duyarlılığını olumsuz şekilde etkileyerek toplumsal anlamda vergi konusunda bir tepki oluşmasına neden olur (Yılmaz, 2006: 156).

Kayıt dışı ekonomi nedeniyle vergi ödemelerine yansımayan ticari gelirler vergi ödeme konusunda hassas ve kayıtlı ekonomide yer alan vergi mükellefleri üzerinde de olumsuz bir etki oluşturmaktadır. Nitekim kayıt dışı ekonomi nedeniyle vergi yükünün artması kayıtlı ekonomiye bağlı olarak çalışan mükelleflerin vergi hususunda olumsuz etkilenmesi sonucunu doğurarak vergi konusunda adaletsiz bir yapının oluşmasına sebep olmaktadır. Yaptıkları faaliyetler sonucunda gelir elde eden kişilerin kayıtlı faaliyet yürütenleri bu gelirlerinden devlete vergi ödemektedir ve bu ödeme sonucunda bireylerin veya tüzel kişilerin gelirlerinde belirli bir miktar azalma olması söz konusu olmaktadır. Ancak kayıt dışı ekonomiye yönelen birey veya işletmelerin elde ettikleri gelirleri herhangi bir şekilde vergi olarak ödememeleri sonucunda gelirlerinde bir azalma yaşanmamaktadır. Dolayısıyla kayıt dışı ekonomik faaliyetler yürüten kişiler üzerinde herhangi bir şekilde vergi yükünün oluştuğundan bahsedilemezken kayıtlı ekonomi alanında çalışan kişi ve işletmelerin

vergi yüküne maruz kalması nedeniyle arada bir adaletsizliğin oluştuğundan söz etmek mümkündür (Günay, 2000: 38).

1.4.1.3.Ekonomideki Kamusal Büyüklük Üzerindeki Olumsuz Etkiler

Kayıt dışı ekonomik faaliyetler devletin ekonomik anlamdaki denetim veya bilgisi dışında meydana gelen faaliyetler olduğu için kayıt dışı ekonominin büyümesi ile birlikte devletin ekonomik yapı içindeki payında azalma görülür. Diğer bir ifade ile kayıt dışı ekonomi ile devletin ekonomideki payı arasında ters orantı vardır. Kayıt dışı ekonominin büyümesi ile birlikte kayıtlı ekonominin daha fazla küçülmesi söz konusu olmaktadır. Bu durumun devlet açısından bir gelir düşüşüne neden olduğunu söylemek mümkündür. Zira devletin temel gelir kaynağı olan vergilerin azalması kayıt dışı ekonominin artmasına bağlıdır. Bu da kayıt dışı ekonominin artması ile birlikte devlet içinde bütçe açığı olarak adlandırılan durumun ortaya çıkması ve fazlaşmasının önünü açan bir durumdur. Bütçe açığının fazlaşması durumunda devlet ihtiyaç duyduğu ve sürekli olarak artan gelirlerini ya borçlanma yoluyla ya da emisyon yoluyla telafi etme yoluna gidecektir. Ancak borçlanma veya emisyon yoluyla gelir açığının kapatılması sosyal devlet anlayışı açısından sakıncalı bir durumdur (Arıkan, 1994: 56).

1.4.1.4.Ekonomi Politikaları Konusundaki Olumsuz Etkiler

Kayıt dışı ekonominin ekonomi politikaları konusundaki olumsuz etkilerinin başında milli gelir ve işsizlik gibi konular gelmektedir. Kayıt dışı ekonomi nedeniyle devletin kayıt altına alamadığı gelirlerden kaynaklı olarak milli gelirin doğru bir şekilde hesaplanamayacağı ve işsizliğin boyutunun tespitinde hatalar olacağı belirtilmektedir. İç piyasada dönen paranın tamamı devlet tarafından bilinmemekte ve bununla birlikte sigortalı olarak çalışmadığı için işsiz olarak gözüken kesiminde sayısı yanlış şekilde hesaplanmaktadır (Yetim, 1999: 13).

Örneğin, ekonomik faaliyetlerin üst düzeyde olduğu bir alanda sigortasız olarak çalışanların sayısı belirlenebilse aslında o alanda tam istihdama ulaşabildiği

gözlemlenebilir. Ancak devlet tarafından kayıt altına alınan verilerde kayıt dışı ekonomide çalışan kişilerin sayısı yer almadığı için işsizlik oranı yüksek bir seviyede çıkar ve bu seviye nedeniyle devlet, genişletici politikalar uygulama yoluna giderek enflasyon oranının artması gibi bir duruma maruz kalır.

Ayrıca kayıt dışı sektörde çalışan kişilerin vergi gelirinde azalmaya neden olması kamu kesiminde çalışan kişilerin gelirlerinde de azalmaya neden olur. Kamuya dair gelirlerinin azalması nedeniyle memurların gelirlerinde düşüş olması veya gelirlerindeki yükselmenin beklenenin daha altında kalması kamusal alanda çalışan kişilerde hizmetlerinin karşılığını alamama duygusuyla beraber bir motivasyon eksikliğine de sebep olabilir. Kamu çalışanlarında motivasyon eksikliği çalışanların ekonomik anlamdaki eksikliklerini gidermeleri için farklı alanlara yönelmeleri gibi bir sonucu ortaya çıkarır ki bu da kamu çalışanlarının da kayıt dışı ekonomiye yönelmeleri ile eş anlama gelmektedir. Kamusal faaliyetlerde bulunan kişilerin yönelebileceği kayıt dışı ekonomik faaliyet alanı ise daha çok rüşvet olarak bilinmektedir. Rüşvetin artması ile birlikte bu alanda faaliyet gösteren kişilerin gelirleri artsa da rüşvete bulaşan vatandaşların hem kamu çalışanlarına hem de devlete dair güveni azalma gösterir. Ayrıca yine çalışanların daha fazla rüşvet verenin işini yapmaya yönelmeleri ile devletin elinde bulunan ve vatandaşın hizmetine sunulan kaynaklarda verimsizleşme başlar.

Kayıt dışı ekonomi nedeniyle ülkede var olan ekonomik faaliyetlere dair verilerin olduğundan daha farklı bir şekilde yansımaları ve raporlanması söz konusu olmaktadır. Bu farklılık ise ekonomi politikası oluşturma ile görevli olan kişilerin ülkenin mevcut ekonomik problemleri konusunda eksik veya hatalı bilgilenmesi sonucunu doğurur. Bu eksiklik veya hata durumu ise çözüm için kullanılacak olan araçların etki boyutunda farklılaşmaya neden olur. Dolayısıyla uygulanan politikalarla çözüme ulaşmak oldukça güçleşir. Buna ek olarak yanlış ve hatalı bilgiler nedeniyle uygulanan politikaların ülkede daha farklı ekonomik sorunlara yol açması da olası bir durumdur. Devlet tarafından uygulanan bu politikaların yeni ekonomik sorunlara neden olması ise halk tarafından devlete duyulan güvenin azalması ile birlikte ekonomik anlamda kriz ortamının oluşmasına yol açabilecek bir gelişme olarak karşımıza çıkar (Kaufmann, Kaliberda, 1996: 22).

1.4.1.5. Sosyal Güvenlik ve İş Yaşamındaki Olumsuz Etkiler

Kayıt dışı ekonominin çalışma yaşamı üzerinde meydana getirdiği olumsuz durumların büyük oranda kayıt dışı işçi çalıştırılmasından kaynaklandığı kaydedilmektedir. Kişilerin işe alınmalarında kayıt dışı olma durumunun bütün yan etkilerinden önce bireylerin sosyal güvenlik durumlarını olumsuz etkilediği ve ayrıca sosyal güvenlik kurumları açısından olumsuz durumlar doğurduğu bilinmelidir. Kayıt dışı ekonomide istihdam konusu pek çok yönden ele alınabilecek bir durumdur. Bunlar; çalışan kişilerin çalıştıkları iş için yeterliğe sahip olmaması, yaş sınırının altında veya üstünde olması, ücret konusunda olması gerekenden daha aşağı ücretlerde çalıştırılması, çalışma saatlerindeki fazlalık, çalıştıkları işyerinde iş güvenliği konusundaki eksiklikler ve bu eksikliklerle ilgili düzenleme yapılmaması, kişilere dair vergilerin veya sigorta ödemelerinin eksik olması veya hiç yapılmaması gibi hususları ifade etmektedir. Bu durumda devlet tarafından çalışanlar için yeterli anlamda primin toplanamaması ve buna bağlı olarak da Sosyal Güvenlik Kurumu'nda ekonomik anlamda zorluklar yaşanması ile beraber yine bu kurumlardan beklenen hizmetlerin eksik şekilde sunulması gibi bir sonucun ortaya çıktığı görülmektedir (Çizgici, 2003: 18).

Bunun bir diğer yansıması ise kayıtlı ekonomik faaliyet gösteren şirketler, çalışanları için sigorta primi ödediklerinden dolayı gelirleri azalmakta, bu nedenle çalışanlarına yeterli düzeyde ücret vermeme gibi bir durumla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu da çalışanların ücret artışı talep etmelerine, hem de bu taleplerini iletmek ve gerçekleştirebilmek için sendikaları aracı koymalarına sebep olmaktadır. Eğer kişilerin işletmelerden istediğini bulamaz ise hem işveren ve işçi arasında hem de sivil toplum örgütleri ile işçi ve işverenler arasındaki ilişkileri zayıfladığı kaydedilmektedir (TİSK, 2001: 11).

Kayıt dışı ekonominin finansal yöndeki olumsuz etkisi nedeniyle sosyal güvenlik sistemi sarsıntıya uğramaktadır. Nitekim sosyal güvenlik sisteminin finanse edilmesi noktasında görülen en önemli aksaklıkların başında bu alandaki primlerin yetersiz olması yer almaktadır. Durumun dünya genelindeki yaygınlığına bakıldığında özellikle Avrupa'da 6 veya 7 aktif sigortalı yani çalışan, primi ödenen sigortalının bir pasif sigortalının maaşını ve diğer giderlerini ödemekte olduğu

görülmektedir. Ancak Türkiye'de durum neredeyse 2 aktif sigortalıya 1 pasif sigortalı düşecek kadar yoğunluk kazanmaktadır. Bu durum sosyal güvenlik kurumunun aleyhine bir şekilde aktif ve pasif sigortalı oranının değişmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca sosyal güvenlik kurumunun finansmanı noktasında Türkiye'nin içine düştüğü durumu göstermesi açısından oldukça önemlidir (Günay, 2000: 39).

1.4.1.6. Sosyolojik Anlamdaki Olumsuz Etkileri

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin meydana getirdiği etkiler ile birlikte bu faaliyetlerin pek çoğu da sosyal anlamda sorunların oluşmasına neden olmaktadır. Kayıt dışı ekonomik faaliyetler içinde sıralanan konular olan kaçakçılık, uyuşturucu ticareti gibi yasa dışı faaliyetler toplumlar içinde genel anlamda ahlak dışı veya zararlı faaliyetler olarak değerlendirildiği için toplumda ahlaki yapının zarar görmesine neden olmaktadır.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin artması ile birlikte toplumda bireylerin özellikle ekonomik gelirleri noktasında motivasyonlarının düşmesi bununla birlikte vergi ve benzeri hususları aksatma ile ahlaki değerlerinde bir deformasyon oluşması ve bireylerin çalışma faaliyetlerini artırmaları ile birlikte antisosyal birtakım davranışlar sergilemeleri söz konusu olmaktadır.

Buna ek olarak kayıtlı ekonomik faaliyette bulunan işletmeler veya kişiler kayıt dışı faaliyetlerde gerçekleşen artışı gördükçe devletin bu artışı engelleyememesi nedeniyle devlete olan güvenlerini kaybetmeye doğru bir gidiş sergilemektedirler (İlgin, 1995: 39). Kayıt dışı ekonomik faaliyetler ile uğraşanlar bu faaliyetlerini doğal olarak kanunlar dışında sürdürmektedirler. Kanun dışı olarak yürütülen bu faaliyetler ise beraberinde devlet içinde hukuk kurallarının ve adalet sisteminin etkinliğini yitirmesi sonucunu doğurarak devlet içinde hem suç oranlarının artması hem de suçlu sayılarının artmasını beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda sıralanan bütün hususların sosyal açıdan olumsuz durumlar olduğunu söylemek mümkündür (İlgin, 1995: 39).

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin yaygınlaşması ve devletin bu faaliyetleri önlemedeki yetersizliği bireylerin devletin otoritesine dair güvenlerinin azalmasına neden olmaktadır. Bunun sonucu olarak bu alandaki sorunlarını yasadışı yollarla

çözme yi denemektedirler. Bu da kayıt dışı ekonomi çözümleme noktasında devlet otoritesinin yerine sosyal bir otoritenin geçmesi yönündeki çabaların ortaya çıkması ile birlikte toplumsal anlamda bir kaos ortamının oluşmasının ilk adımlarını teşkil etmektedir.

Tüm bunların yanı sıra kayıt dışı ekonomik faaliyetlerdeki üretimlerin de sosyal anlamda bir takım sorunlar ortaya çıkardığını söylemek muhakkaktır. Nitekim kayıt dışı ekonomik faaliyetler denetimden uzak olduğu için bu faaliyetler sonucunda ortaya konulan ürünler standartlar dışında veya garantisiz olan ürünlerdir. Bu nedenle kayıt dışı faaliyetler ile üretilen ürünleri kullanan tüketicilerin bu ürünler nedeniyle mağduriyet yaşaması yüksek ihtimalle gerçekleşmesi beklenen bir durumdur. Buna ek olarak yaşanan mağduriyetin giderilmesi amacıyla yasal yollara başvurulması da maalesef mümkün değildir. Bu da toplum içinde sosyal anlamda zarar gören bireylerin artması ve yine devletin bu alandaki denetleme eksikliği nedeniyle devlete duyulan güvenin azalması sonucunu doğuracaktır (İlgın, 1995: 39).

1.4.1.7. Kayıtlı Ekonomik Faaliyetler Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Kayıt dışı ekonominin en büyük etkilerinden biri de kayıtlı ekonomik faaliyetleri yürüten kişiler veya kurumlar üzerindedir. Bu noktada en önemli etkilerden biri literatürde de sıklıkla değinilen rekabet ortamının bozulmasına neden olma durumudur. Kayıt dışı ekonomi ile birlikte işletmeler arasında rekabet dengesinde değişimler olmakta ve haksız rekabet durumu ortaya çıkmaktadır. Kayıtlı ekonomik faaliyetler yürüten işletmeler vergi, stopaj ve benzeri ödemelerle yüksek maliyetlere maruz kalmakta ve bunun tam tersi olarak kayıt dışı ekonomik faaliyetler yürütenlerin bu giderleri işletmenin kasasında kalmaktadır (Kazıcı, 1993: 27).

Kayıt dışı ekonomik faaliyetler devlet kontrolünden uzak olduğu için öncelikli olarak denetimde dikkat edilen zaruri durumları telafi etme yoluna gidilmemektedir. Bununla birlikte yine denetlemeler dışında kalarak vergi ödemeyen bu sektördeki işletmeler bu sayede üretim maliyetlerini de düşürmektedir. Bu da kayıtlı ekonomik faaliyetleri yürütüp vergi ödemek zorunda kalan veya işletmeyi iyileştirmek için para harcayan firmalarla arada haksız bir rekabet ortamının oluşmasına sebep olmaktadır. Oluşan bu haksız rekabet ortamı ile kayıtlı ekonomik

faaliyetlerde bulunan işletmelerin de kayıt dışı faaliyetlere kayması gibi bir durumun ortaya çıkması muhtemeldir (Karagül, 1997: 191).

Vergi ve buna benzer ödemeleri yüklenen kayıtlı ekonomik faaliyetlerle ilgilenen firmaların bu ödemeler sonucunda maruz kaldığı bir diğer durum ise yatırım anlamında güç düşüklüğü yaşamasıdır. Nitekim bu işletmeler yatırıma harcayacakları paranın belirli bir kısmını, bazen büyük bir kısmını, devlete vergi olarak ödemektedirler. Bununla birlikte Türkiye'nin genel anlamda üretim faaliyetlerinde kullanılan enerji, ham madde, teknoloji gibi unsurlar açısından ucuz bir ülke olmaması ve ticari faaliyetlerde meydana gelen küreselleşme ile rekabet ortamının oldukça genişlemesi firmalar açısından yatırımı zaruri kılmaktadır.

Hem olmazsa olmaz olarak nitelendirilebilecek unsurların pahalı olması hem ticari faaliyetlerin küreselleşmenin etkisi ile daha büyük ancak daha fazla rekabet içeren bir hale dönüşmesi ve bunun kayıt dışı ekonomi ile gücü kırılan işletmeler tarafından yürütülmeye çalışılması bu işleri oldukça zora sokmaktadır. Bu bağlamda kayıt dışı ekonominin Türkiye'de ekonomik sistem üzerinde yatırım açısından daraltıcı bir etkisi olduğundan söz etmek mümkündür. Buna karşın yapılan uygulamalar ödenen vergiler ham madde veya teknoloji maliyetleri gibi durumlar düşünüldüğü zaman bir işletmenin yatırım yapabilmesinin ancak kayıt dışı ekonomik faaliyetlerle veya muafiyet ve istisnalarla sağlanmasının mümkün olduğu görülecektir. Bu da Türkiye açısından ve tüm dünya ülkeleri açısından kayıt dışı ekonomik faaliyetlere karşı daha sert yaptırımların uygulanmasını zorunlu kılmaktadır (Aydın, 2000: 64).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KARA PARA İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kayıt dışı ekonomik faaliyetler içinde yer alan kara para bu ekonomik faaliyetler bünyesindeki diğer bütün yapılardan farklıdır. Nitekim kara para olarak adlandırılan gelirler tamamıyla suç kaynaklı faaliyetlerden elde edilen gelirler olmasıyla dikkat çekmektedir. Dünya genelinde kara paranın gündeme gelmesi ile birlikte bu faaliyetler ile mücadele edilmeye başlanmış ve günümüzde yaklaşık 30 yıllık bir mücadele sürecinin olduğu gözlenmiştir.

Kara para ile yapılan mücadelede yaşanan ve dünya genelinde ses getiren olayların etkisi büyüktür. Örneğin; Amerika'da 11 Eylül'de yaşanan 'İkiz Kuleler' in bombalanması saldırısından sonra kara paranın terör faaliyetlerini finanse etme amacıyla kullanıldığı yönündeki tespitler bu finansal faaliyetlerin engellenmesi amacıyla daha sert önlemler alınması sonucunu doğurmuştur. Günümüzde küreselleşen ekonomik piyasalarda kara para faaliyetlerinin de oldukça üst düzeylere çıktığı ve küresel anlamda faaliyet gösteren terör örgütlerinin bu paralarla finanse edildiği görülmektedir. Bu bağlamda hem ülkeler bazında hem de ülkeler arasında iş birliği ile kara para faaliyetlerin önlenmesi Dünya genelinde ulaşılmaması gereken zaruri bir durumdur.

2.1. Kara Para Kavramının Tanımlanması

Kara para kavramı en bilindik tanımı ile insanların yasadışı faaliyetlerden elde ettikleri para veya bu tipteki değerler şeklinde ele alınmaktadır. Yasa dışı yollar olarak tanımlanan faaliyetler ise temel anlamda uyuşturucu ticareti, patlayıcı madde kaçakçılığı, canlı insan ticareti, organ ticareti gibi faaliyetlerden oluşmaktadır. Bu durumda ifadeyi genelleştirmek gerekirse uyuşturucu ticareti, silah ticareti, patlayıcı madde, organ, canlı insan ticareti gibi faaliyetlerden elde edilen tüm gelirlerin kara para olduğunu söylemek mümkündür (Başak, 1998: 1).

Kara para olarak değerlendirilen gelirin kanunlar tarafından suç olarak kabul edilen faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ile elde edilen para veya para ile eşdeğer evrakların, malların ve benzeri varlıkların diğer para birimlerine dönüştürülmesi de

dâhil olmak üzere bu faaliyetlerden elde edilen her türlü menfaat ve değeri ifade ettiği söylenebilir. Kara paranın temel anlamda kanun dışı faaliyetlerden elde edilen bir gelir olması itibarıyla bu yapının ikili bir ayırım şeklinde ele alınması mümkündür. Bu ayırmda birinci noktada kara parayı oluşturan yapı, faaliyetin ortaya çıkışından itibaren yasadışı yapılar dahilinde sürdürülen oluşumlardır. İkinci grupta ise başlangıçta yasal iken devamında yasadışı yollara giden faaliyetler yer almaktadır. Bu kavramda ikinci grup içindeki faaliyetleri özellikle vergi kaçırma suretiyle elde edilen para veya menfaatler şeklinde ele almak mümkündür (Özsoylu, 1999: 18).

Kara paraya dair tanımlamalar yapılırken önemle üzerinde durulması gereken nokta kara para faaliyetlerinin toplumda birden fazla etkisinin olması ve tanımlarının bu şekilde yapılması noktasındaki gerekliliktir. Nitekim kara paranın etkileri incelendiği zaman öncelikli olarak ekonomik anlamda bir etkisi olduğu görülürken toplum içinde sosyal, hukuki ve ahlaki anlamda da birtakım bozulmalara neden olması itibarıyla bu yönlerde de tanımlanmasının yapılması zaruridir. Çoklu bir etki oluşturan kara paraya dair bir tek tanımlama yapıldığı zaman bu tanım üzerinden yapılacak olan analizlerde sapmaların oluşması muhtemeldir. Konuyu örneklendirecek olursak ekonomik anlamda kara para olarak kabul edilen vergi kaçırma suçu hukuki anlamda kara para olarak değerlendirilmemektedir. Buna ek olarak toplumsal ve ahlaki yapı için kara para olarak değerlendirilen rüşvet kavramının da hukuki manada kara para olarak ele alınmadığı görülmektedir (Akın, 2006: 112).

Kara para ile ilgili olarak ekonomik anlamda yapılan tanımlar incelendiği zaman bu yapının kanunlar çerçevesinde suç olarak değerlendirilen unsurlarla birlikte ekonomik yaşamın düzenlendiği kanun ve kuralların çiğnenmesi ile birlikte ele alındığı görülmektedir. Hukukî tanımlamalarda ise kara paranın ekonomik anlamdaki değeri dikkate alınmadan kara parayı elde etmeye yönelik olarak yapılan faaliyetlerin halihazırda mevcut bulunan kanunlarla olan uyumuna göre bir tanımlı yapılmaktadır. Sosyal anlamda ise toplum tarafından suç olarak kabul edilen ve doğrudan olmasa da toplumsal hayatını olumsuz yönde etkileyen her türlü faaliyetten ele geçirilen gelir kara para olarak kabul edilmektedir. Ekonomik, hukuki ve sosyal anlamda yapılan bu tanımlar dikkate alındığı zaman yapılan tanımlar içinde en geniş

çerçevede olanın sosyal anlamdaki kara para tanımının olduğu görülmektedir. Bu bağlamda toplumun kara para ile ilgili olarak belirli bir bilinç seviyesinde olduğu ve bu faaliyetlere karşı tepki gösterebilecek nitelikte olduğunu söylemek mümkündür ki bu da oldukça olumlu bir yaklaşım biçimidir (Özen, 2005: 217 – 218).

2.2. Kara Para Ekonomisinin Ortaya Çıkış Nedenleri

Kara para elde etmeyi sağlayan faaliyetler bütünsel anlamda yasalar tarafından yasaklanan faaliyetlerdir ve bu faaliyetler yasadışı olmaları nedeniyle de oldukça üst düzeyde kazanç sağlama imkânı veren faaliyetler olarak değerlendirilmektedir. Bunun temel sebebi kanun dışılıktan ziyade bu paraların vergiye tabi olmaması, bir emek sonucunda ortaya çıkmaması, herhangi bir şekilde bu paralardan devlete yönelik bir ödemenin yapılmaması ve benzeri durumlara dayandırılabilir. Bu bağlamda pek çok bireyin, suçlu kişiler olarak tanımlanan insanlarla suç amaçlı örgütlerin gelir durumunu dikkate alarak kara para elde etmeye yönelik faaliyetlere yöneldiğini görmek mümkündür.

Kara parayı kazanma yolları yasalarla sınırlandırıldığı veya yasaklandığı için ve bu faaliyetlerde bulunmak suç olduğu için kara paranın hâkim olduğu ekonomik yapıya “suç ekonomisi” demek de mümkündür (TBMM Raporu, 2006: 68). Bu bağlamda kara parayı oluşturan ekonomik yapıların bütünü kara paranın ortaya çıkmasına neden olan ekonomik faaliyetler ile sağlanmakta ve bu faaliyetler ise belirli nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Literatürde kara para ekonomisinin ortaya çıkmasına neden olan durumlar temel olarak altı ayrı başlık altında değerlendirilmektedir.

2.2.1. Ekonomik Etkenler

Ekonomik düzen olarak değerlendirilen yapının rutin işleyişindeki durumu değerlendirildiğinde, bu yapıyı piyasada mevcut bulunan talebe göre üretilen hizmetlerin veya malların arz edilmesi faaliyeti olarak tanımlamak mümkündür. Bu işleyiş ekonomik yapının olağan işleyişini ifade etmektedir. Bu nedenle toplumsal anlamda düzeninin bozulmasına neden olan veya toplumun genel yapısını bozan

malların ve hizmetlerin piyasada talep edilmesine rağmen üretilmesi veya piyasaya sunulması kanunlar tarafından yasaklanan bir durumdur. Bu faaliyetlerin yasaklanmasına rağmen sürdürülmesi sonucunda oluşan ekonomik gelir durumu ise kara para ekonomisini oluşturmaktadır ki bu konuda yapılan araştırmalar kanunlar tarafından yasaklanan bu ticari faaliyetlerin kara para ekonomisinin güçlenmesini sağlayan en önemli faktörler arasında yer aldığını göstermektedir (Mavral, 2003: 85).

Burada kara paranın ekonomik nedeni olarak belirtilen unsurlar aslında bu ürünlere dair vergi ödenmemesi, kayıt dışı tutulmasından ziyade ürünlerin yasak olması ve yasak olması nedeniyle piyasada pek fazla bulunmamasına da dayandırılabilir. Bu konuyu örneklerle somutlaştıracak olursak; uyuşturucu madde satımı, silah satışı, antika eserlerin satışı, endemik bitki veya epidemik bitkilerin satışı, nadir bulunan hayvan türlerinin satışı gibi unsurlar yasadışı olarak değerlendirilen ticari faaliyetlerdir. Bunların yasak olması faaliyetlerin kısıtlı olması ile beraber bu faaliyetlere konu olan ürünlerin de piyasada az bulunmasına veya neredeyse bulunamamasına sebep olmaktadır. Piyasada az bulunan bu ürünler ise talep edildiği miktarda fiyatlarının artmasına neden olmakla birlikte getirileri de bu denli fazlalaşmaktadır. Bu da yapılan bu faaliyetlerde az ürün karşılığında çok fazla gelir elde edilmesini sağlaması bakımından kara para ekonomisinin bu yönde gelişmesine zemin hazırlayan bir durumdur.

Kara para ekonomisinin ortaya çıkmasına neden olan ekonomik faktörlerden biri diğeri gayri safi millî hasılda yaşanan adaletsiz dağılımlar ve istihdam konusundaki sorunlardır. Konuyu Türkiye açısından ele aldığımız zaman genel anlamda gayri safi millî hasılanın dağılımında belirli bir adalet veya istikrar olduğunu söylemek mümkün değildir ki bu durum yapılan incelemelerle dünya genelinde de benzer bir tablo çizmektedir. Belirtilen adaletsizlik hususu ülkenin ticari faaliyetlerine bağlanabilmekle beraber ülkede uygulanan faiz politikaları neticesinde de bahsedilen sonuca ulaşmaktadır. Bu nedenle bireyler kanun tarafından yasaklanan faaliyetlere yönelerek daha fazla para kazanma eğilimine girip gelirlerini artırmayı tercih etmektedirler. Bununla birlikte istihdam olanağı sağlamayan kişilerin işsiz kalmamak adına küçük çaplı kara para faaliyetlerinden başlayarak işlerini büyütmesi de muhtemel bir durumdur (Mavral, 2003: 186).

Kara ekonomisini oluşturan nedenlerden biri de istihdam sorunları veya en bilinen adıyla işsizliktir. Bu konuda yapılan araştırmalarda bir ülkedeki işsiz oranıyla ülkede gerçekleşen suç faaliyetleri arasında doğru orantı olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile ülkede işsizlik oranı arttıkça suç oranı da artış göstermektedir. Nitekim işsiz kalan insanlar her insan gibi hayatlarını sürdürebilmek amacıyla belirli bir gelire ihtiyaç duymaktadırlar bu geliri sağlamak için yasal veya ahlaki yollara başvurup başarılı olamayan insanlar mecburi bir şekilde ahlaki veya toplumsal yaklaşımlarını bir kenara bırakmak zorunda kalmaktadır (Kızmaz, 2003: 279 – 304).

Bunu yalnızca toplumun benimsemediği yasa dışı faaliyetleri gerçekleştirmek şeklinde ele almak eksik bir değerlendirme olacaktır. Nitekim toplumun genel kabullerini bir kenara bırakan kişinin ailevi ilişkilerinde olumsuz tavırlar sergilemeye başlaması, toplum genelinde kabullenilmeyen hareketleri gündelik yaşamında göstermesi söz konusu olmakla beraber bu davranışlarla toplum tarafından daha fazla baskı altına alınması da söz konusu olacaktır. Bu noktada bahsedilen baskılar nedeniyle kişinin suç işlemeye daha müsait bir hale geldiğinden bahsedilebilir (Ata, 2011: 113 – 134).

Bireyin ekonomik anlamda geçimini sağlama amacıyla bu faaliyetlere yönelmesi ve bu esnada toplumun benimsemediği işleri yapmaya başlaması ile ortaya çıkan kara para ekonomisi, işsizlik noktasında bir diğer etkiyi de toplumdan bireye olacak şekilde göstermektedir. Birey herhangi bir işle meşgul olmadığı dönemde, toplumun bireyi hoş karşılamadığı ve kişiye beceriksiz, yetersiz algılarıyla yaklaştığı bilinmektedir. Bireyin toplum nezdindeki bu yetersizlik algısını ortadan kaldırmak için para kazanmaya yönelmesi ise yine kara para ekonomisi ile gerçekleşmektedir. Bununla birlikte işsiz olan kişiler toplum tarafından suç işleme noktasında ilk şüpheliler olarak değerlendirilmektedir. Bu da bu kişilerin herhangi bir olumsuz faaliyette sorgulanması, toplum tarafından iftiralara maruz kalması gibi sonuçlarla doğurabilmekle birlikte bu nedenlerle de kendilerini direkt o alana itilmiş gibi hissetmeleri gibi bir sonuç ortaya çıkaracaktır (Kızmaz, 2003: 286).

İşsizlik konusu Türkiye'de oldukça uzun bir dönemden beri hem ekonomik hem de toplumsal anlamda pek çok problemin nedeni ve sonucu şeklinde

görülmektedir. Konunun Türkiye açısından öneminin büyüklüğü seçim öncesinde iktidara talip olan bütün adayların öncelikli olarak işsizlik problemini ortadan kaldırmak yönünde sözler vermesinden anlaşılmaktadır. Türkiye'de işsizlik ve suç faaliyetleri arasında yapılan çalışmalar incelendiği zaman diğer ülkelerde olduğu gibi işsizlik durumu ile suç arasında doğru yönlü bir hareket olduğu tespit edilmiştir (Cömertler, Kar, 2007: 37 – 57).

Yıllar- Years	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus Population 15 years and over	İşgücü Labour Force	İstihdam edilenler Employed	İşsiz Unemployed	İşgücüne dahil olmayan nüfus Not in labour force	İşgücüne katılma oranı Labour force participation rate (%)	İşsizlik oranı Unemployment rate (%)	Tarım dışı işsizlik oranı Non-agricultural unemployment rate (%)	İstihdam oranı Employment rate (%)
2018 Mayıs - May	60 571	32 274	29 138	3 136	28 297	53,3	9,7	11,6	48,1
Haziran - June	60 626	32 629	29 314	3 315	27 997	53,8	10,2	12,1	48,4
Temmuz - July	60 679	32 796	29 265	3 531	27 883	54,0	10,8	12,9	48,2
Ağustos - August	60 733	32 989	29 318	3 670	27 745	54,3	11,1	13,2	48,3
Eylül - September	60 788	32 813	29 063	3 749	27 975	54,0	11,4	13,5	47,8
Ekim - October	60 841	32 658	28 870	3 788	28 183	53,7	11,6	13,6	47,5
Kasım - November	60 896	32 295	28 314	3 981	28 601	53,0	12,3	14,3	46,5
Aralık - December	60 948	31 957	27 655	4 302	28 992	52,4	13,5	15,6	45,4
Yıllık - Annual	60 654	32 274	28 738	3 537	28 380	53,2	11,0	12,9	47,4
2019 Ocak - January	61 017	31 825	27 157	4 668	29 192	52,2	14,7	16,8	44,5
Şubat - February	61 101	32 084	27 355	4 730	29 017	52,5	14,7	16,9	44,8
Mart - March	61 177	32 339	27 795	4 544	28 838	52,9	14,1	16,1	45,4
Nisan - April	61 261	32 401	28 199	4 202	28 860	52,9	13,0	15,0	46,0
Mayıs - May	61 342	32 426	28 269	4 157	28 916	52,9	12,8	15,0	46,1

Tablo 2. Türkiye’de İşsizlik Oranları (TÜİK, 2019)

<http://www.tuik.gov.tr>>PreHaberBultenleri

Yukarıdaki tablo incelendiğinde görülmektedir ki 2018 yılının ikinci yarısından itibaren 15 ve daha üstü yaşta olup işgücü olarak değerlendirilen nüfus içinde en az %3’lük bir işsiz nüfusu bulunmaktadır. Bu nüfus yıl sonunda %4’lük oranı geçmiş ve yıl ortalaması olarak %3,5’in üzerinde seyretmiştir.

2019 yılı ilk yarısında ise %4,6 ile başlayan işsiz nüfus biraz aşağıya doğru seyretse de %4’ün altına ilk yarıyıl itibarıyla inmemiştir. Bu da Türkiye’de kara para faaliyetlerine yönelmesi muhtemel olan kişilerin oranının azımsanacak derecede olmadığını göstergesidir. Buna ek olarak çalışan nüfus içinde aldığı ücretlerden memnun olmayan kişilerin rüşvet veya diğer yasal olmayan faaliyetlerle kara paraya yönelmeleri ihtimali de eklendiği zaman Türkiye’deki kara para faaliyetlerinin oranının neden yüksek olduğuna dair mantıklı bir açıklama yapmak mümkün olacaktır.

Ülkede bireyler arası gelir farklılıklarının da kara para faaliyetlerine etki ettiğini belirtmiştik. Bunu dünya genelinde değerlendirdiğimiz zaman gelişmiş ülkeler olarak nitelendirilen Almanya, Fransa, İngiltere, Japonya gibi ülkelerde en yoksul olan veya geliri en az olan %20'lik dilim ile geliri en üst düzeyde olan %20'lik dilim arasında gelir farkının fazla olmakla beraber diğer ülkelere oranla daha az olduğu görülmektedir. Bu da ülke içinde gelir dağılımında belirli bir istikrar veya adaletin olduğunun göstergesidir. Bunu karşılaştıracak olursak Güney Afrika, Arjantin, Rusya gibi ülkelerde ise en zengin kesim ile yoksul kesim arasındaki gelir dağılımın bariz şekilde farklı olduğu görülecektir. Bu bariz farklılık ise bu ülkelerde, bahsedilen ekonomik gelir dağılımındaki adaletsizliği göstermektedir. Literatürde gelir dağılımı konusunda en dikkat çekici hususlardan biri Amerika Birleşik Devletleri'ne dair yapılan incelemelerdir. Gelişmiş ülkeler arasında yer alan Amerika Birleşik Devletleri, ekonomik anlamda gelir dağılımı açısından değerlendirildiği zaman gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi gelir dağılımında büyük bir eşitsizlik olduğu göze çarpmaktadır. Bunun temel sebebi ise bu ülkede kara para faaliyetlerinin veya suç oranlarının oldukça üst düzeyde olmasıdır (Kızmaz, 2012: 51 – 74).

2.2.2. Nüfus Artışında ve Kentleşmedeki Hız

Nüfus artışının kara para ekonomisi üzerindeki etkisi öncelikli olarak genel ekonomik yapıda görülmektedir. Nitekim nüfusun hızlı bir şekilde artması sonucunda toplumda genel refah seviyesinde bir düşme veya gelir seviyesinin dağılımında bir eşitsizlik meydana geldiği bilinmektedir. Hâlihazırda toplumda bulunan bütün bireylerin genel ekonomik dağılımdan eşit şekilde yararlanamadığını söylemek mümkündür. Bu husus ekonomik yapı içinde gelişme karşısında bulunan engeller içinde değerlendirilmektedir. Bununla birlikte devletin toplumun bütün kesimine diğer bir ifade ile bireylerin tamamına kamu hizmetleri olarak adlandırılan eğitim, sağlık ve altyapı gibi hizmetleri yeterince verememesi ve bu bağlamda da toplumun bütünsel anlamda sunulan hizmetlerden eşit şekilde yararlanamaması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu eşitsizlik hususu nüfusun artışı ile beraber artış göstermekte diğer bir ifade ile toplumun ihtiyaçlarının fazlalaşmasına neden olmaktadır (Mavral, 2003: 263).

Konu normal şartlar altında değerlendirildiğinde de ülkede yaşanan nüfus artışının fazla olması ve bu nüfus artışı ile doğru orantılı olarak gerçekleşmeyen ekonomik büyümenin gelir dağılımındaki eşitsizliğin sürekli olarak artmasına neden olacağı açıktır. Bununla birlikte yine nüfusun artışı ile doğru orantılı olarak gelişmeyen ekonomik yapı sonucunda işsizlik sorununun da artarak devam edeceği bilinen gerçekler arasındadır.

Nüfus ve ekonomik yapıdaki farklılaşma nüfusun yerleşim yerlerine dağılımıyla da paralellik göstermektedir. Nitekim XX. yüzyılın ortalarına kadar Dünya nüfusunun genel yerleşim şekli incelendiği zaman nüfusun yalnızca %30'luk bir kısmının büyükşehirlerde yaşadığı görülmektedir. Ancak günümüze gelindiğinde bu oranın %50'leri aştığı görülmektedir. Yaşanan gelişmeler ve kırsal alandan şehirlere yapılan göçler incelendiğinde bu doğrultuda yapılan tahminler neticesinde 2050 yılına gelindiğinde ise nüfusun %80'lik bir kısmının şehirlerde yaşayacağına dair tahminler yürütülmektedir. Bu da kırsal olarak tabir edilen kesimde nüfusun azalması anlamına gelirken şehir yerleşmelerinde ise nüfus artışının üst düzeye çıkması olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda şehirlerin yapılarının da değişeceği ve dünya genelinde "Mega Kent" olarak adlandırılan şehirlerin sayısının çok kısa bir zaman içinde 30'a yakın bir sayıya ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu durumun oluşturacağı sorunlar ise şimdiden kendisini gösterecek boyuta ulaşmıştır. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri'nin New York şehrinde günümüzde 60 bin insanın evsiz şekilde yaşadığı kaynaklarda yer verilen bilgiler arasındadır (dw.com, 22.08.2019).

Konu Türkiye açısından değerlendirildiği zaman XX. yüzyılın ilk yarısına kadar kırsal alandaki nüfus yoğunluğunun şehirlere göre fazla olduğu görülmekle beraber bu dönemden sonra kırdan kente göç oranlarının artmaya başladığı ve günümüze yaklaştıkça şehirlerde kırsal alandan yapılan göçler nedeniyle hızlı bir nüfus patlamasının olduğu görülmektedir. Ancak bu husus sadece şehirlerin cazibesi ile ilgili değildir. Nitekim kırsal alanda kişilerin ekonomik yapılarının zayıflama göstermesi bunun etkenleri arasındadır. Kırsal kesimde genel olarak tarımsal faaliyetler ile uğraşan kişilerin bu faaliyetlerden elde ettikleri gelirin düşmesi, çok çocuk sahibi olunması ve bu çocukların miras yoluyla elde ettikleri tarım arazilerinin giderek küçülmesi, tarım arazilerindeki küçülmeye bağlı olarak bu arazilerden elde edilen gelirin kişilerin yaşamlarını sürdürmelerine yetmemesi bu işin temel sebepleri

arasındadır. Buna ek olarak kırsal alanda sunulan imkânlarla şehirlerde ulaşılacak imkanların düşük seviyede kalması ile birlikte şehirlerde ekonomik anlamda da daha yüksek standartlarda bir hayatın oluşu insanları kırdan kente göçe teşvik eden unsurlar arasındadır. Yaşanan bu göç faaliyetleri aynı ülke içinde aynı ülkenin vatandaşlarının yaptığı ve dolayısıyla ülkenin genel anlamda nüfusunu etkilemeyen bir göç faaliyeti olsa bile nüfusun yoğunlaştığı alanların farklılaşması nedeniyle ekonomik yapı üzerinde etkilidir. Nitekim genel ekonomik yapının nüfusun dağılımına oranla gelişim gösterdiği bir ülkede nüfusun bir anda farklı bir yerleşim yerinde yoğunlaşmaya başlaması ekonomik yapının da bu alanda daha fazla yoğunluk kazanmasını gerekli kılacaktır. Ancak mevcut yapı ekonominin bir anda belirli bir lokasyona yoğunlaşmasına müsait olmadığı için buralarda beklenen faydaların sağlanamaması ve bununla beraber göç edilen yerde mevcut düzenin bozulması gibi bir sorunun yaşanması muhtemeldir. Ayrıca göç edilen yerde ekonomik faaliyetlere yönelme ve iş gücünün artması gibi durumlar buralarda mevcut gelir dağılımında da adaletsizliklerin ortaya çıkması sonucunu doğuracaktır (Özsoylu, 1999: 20).

Yapılan göçlerin sonuçları incelendiği zaman kırsal alanda daha çok zirai faaliyetler ile ilgilenen kişilerin kent yaşamında ekonomik yapı içinde önemli bir durumda bulunabilecek yeterliliklere sahip olmamaları, bu insanların kent alanında da gündelik işlerde çalışması ve şehir yaşamına göre daha bakımsız olarak nitelendirilen yapılarda barınmaya mecbur kalmaları sonucunu doğurmuştur. Ayrıca kişilerin kırsal alandaki mevcut kültürel ve ahlaki yapılarının şehirlerdeki yaşama uyum sağlamaması nedeniyle bir dezenformasyona maruz kalmaları sonucu ortaya çıkmıştır ki bahsedilen bu yıpranma durumu ekonomik anlamda yeterince geliri olmayan bireylerin yasadışı faaliyetlere yönelmelerine sebep olmuştur (Mavral, 2003: 266).

Kırdan kente yapılan göçlerin bireyler üzerindeki etkileri konusunda yapılan araştırmalarda kişilerde toplumsal anlamdaki ahlaki değerlerin azalması ile beraber suç faaliyetlerine yönelmenin de artış gösterdiğini ve bunun şehirler içinde özellikle gecekondu mahallesi olarak adlandırılan yerlerde artış gösterdiğini ortaya koymuştur. Nitekim emeklerini ortaya koyarak diğer bir ifade ile çalışarak para kazanamayan insanlar bu anlamdaki ihtiyaçlarını yasadışı yollardan giderme yoluna başvurarak ve

bu fikri paylaşımların bir araya gelmesiyle organize yapılar oluşturularak suç işleme faaliyetine gelişmektedirler (Özsoylu, 1999: 25).

Türkiye'de kırdan kente göçlerin ekonomik yapısının yanında bir farklı bir faktörden de etkilendiği görülmektedir. Nitekim Türkiye'de özellikle XX. yüzyılın son çeyreğinde terör olayları olarak nitelendirilen olaylar nedeniyle köylerin boşaltılması ve buralarda yaşayan insanların şehirlere gönderilmesi ile birlikte şehir nüfusunda artma yaşanmıştır. Buna ek olarak bu insanlar şehirlerin kenarlarında bulunan yerleşim yerlerinde oluşturulan mahallelere yerleştirilmiş ve kent yaşamından bir noktada uzak tutulmaya çalışılmışlardır. Bu husus dışarıdan gelen insanların kendilerine ait bir lokasyona yerleşmeleri ve burada yerleşim yeri esasına dayanan bir birliktelik oluşturmaya çalışmalarını doğurmakla beraber yine ekonomik yapı içine yeterince dâhil olamayanların aynı lokasyon içinde suç işlemeye yönelik organizasyonlar oluşturması sonucunu doğurmuştur (Fırat, 2015: 946 – 964).

2.2.3. Toplumsal Yaşamdaki Değişim

Günümüzde ülkelerin gelişmişlik seviyesi ne olursa olsun bütün ülkeler için nedenleri birbirinden farklı olmakla birlikte ve değişik oranlarda suç unsurlarının mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Bu konuda yapılan araştırmalarda özellikle modernleşme olarak adlandırılan süreç ile beraber gelişmekte olan ülkelerde suç faaliyetlerinde gözle görülür bir artışın yaşandığı görülmektedir. Ancak bu husus yalnızca suça dair oranlarla değerlendirildiğinde eksik bir değerlendirme olacağı açıktır. Nitekim modernleşme ile birlikte yalnızca suçun oranında değil türünde de büyük farklılık ortaya çıktığı ve buna bağlı olarak yaşanan farklılıklar içinde ekonomik yapıya dayalı suç faaliyetlerinin diğer suçlara göre daha hızlı bir artış gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda modernleşme süreci ile beraber suç fiilinin gerçekleşme oranlarında artış olduğunu söyleyebilmekle birlikte bunun genel anlamda ekonomik yapı üzerindeki suç fiillerine yoğunlaştığını söylemek de mümkündür (Kızmaz, 2013: 229 – 240).

Modernleşmenin toplumsal yapı ve bu yapıda oluşturduğu etkiler bakımından Çin oldukça güzel bir örnektir. Nitekim modernleşme öncesi dönem itibariyle sosyal anlamda homojen bir yapının etkili olduğu ve ekonomik yapı içinde planlı bir

sistemin hâkim oldu Çin’de, bu dönemde bireysel anlamda ekonomik faaliyetler veya girişimler neredeyse bütünsel olarak yasaklanmış bir yapıdaydı. Ancak günümüze yakın olan son çeyrek yüzyılda Çin'deki hızlı olarak nitelendirilebilecek modernleşme süreci sosyalist yapıda olan Çin'in bu yapıdan sıyrılarak pazar ekonomisine geçişini sağlamıştır. Bu bağlamda Çin bünyesinde bulunan kişilere dair bireysel ticari faaliyetler noktasındaki engellerin ortadan kaldırılması ile bireysel ticaret başlamıştır. Buna ek olarak bu faaliyetlerde bulunan kişilerde ticari faaliyetlerin özendirilmesi amacıyla teşvik uygulamalarının olduğunu görmek de mümkündür. Bu teşvik faaliyetleri içinde bir dönem yasakçı olan yönetimin girişimci veya ticari faaliyetleri yönelen bireyleri ödüllendirilmesi oldukça dikkat çekicidir. Nitekim yapılan ödüllendirme bu faaliyetlere yönelme noktasında ayrı bir teşvik unsuru olarak gündeme gelmiştir. Normal şartlarda bireylerin ekonomik olarak gelirlerinin artması ile birlikte suç oranlarında azalma görülmesi beklenirken modernleşmenin son çeyrek yüzyılda dahil olduğu Çin’de şaşırtıcı bir şekilde suç oranlarında artışın yaşandığı kaydedilmektedir. Bunun detaylandırılması sonucunda şiddete yönelik suçlar ile birlikte ekonomik suçların da arttığı yönünde bir sonuca ulaşılmaktadır. Buna ek olarak genel suç profili içinde ise ekonomik anlamdaki suçların oldukça hızlı bir yükselişe geçmiş olması dikkat çekici hususlar içinde yer almaktadır (Liu, 2006: 119 – 130).

Dünya genelinde ekonomik anlamdaki suçların genel anlamda artışı olarak değerlendirilebilecek dönem incelendiğinde ise bunun XX. yüzyılın ilk yarısının ardından gerçekleştiği görülmektedir. Bu döneme yakın bir zamanda gerçekleşen II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından dünya genelinde ekonomik anlamdaki kalkınma hamleleri ile birlikte özellikle İskandinav ülkeleri olarak nitelendirilen ülkelerde ve Almanya genelinde suç oranlarında artışlar yaşandığı kaydedilmektedir. Bu husus dünya genelinde bu şekilde seyrederken konu Amerika Birleşik Devletleri ile karşılaştırıldığı zaman Amerika Birleşik Devletleri bünyesinde dünya geneline göre daha yüksek oranda bir suç artışının olduğu gözlemlenmiştir. Konuyu ele alan bilim insanlarının görüşleri incelendiğinde bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nde Avrupa'ya göre daha hızlı bir kentleşme ve sanayileşme gibi gelişmelerin yaşanması nedeniyle burada suç unsurunun daha fazla oluşunun olağan bir durum olduğu üzerinde durdukları görülmektedir (Kızmaz, 2013: 231).

Türkiye'de de XX. yüzyılın ikinci yarısı suç oranlarının artışı açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu dönemde Türkiye'de tek partili siyasi hayattan çok partili yaşama geçirilmesi ile birlikte ülkenin ekonomik anlamda kalkındırılması amacıyla temel ekonomik faaliyetler tarım faaliyetlerinden sanayi faaliyetlerine doğru kaydırılmaya başlanmış ve sanayi alanında yapılan yatırımlar desteklenmiştir. Sanayiye yapılan bu yatırım destekleri veya teşvikler şehirlerde istihdamın oluşması ve ekonomik gelirin artması sonucunu doğurması ile birlikte Türkiye genelinde köyden şehre doğru bir göç dalgasının oluşması ve giderek hızlanmasının da önünü açmıştır (Kızmaz, 2013: 957).

Değişen ekonomik yapı ve artan göç dalgası Türkiye'de hem sosyal hem de ekonomik yapı anlamında büyük değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayan ve 1960'lı yıllardan itibaren de hız kazanan sanayi faaliyetleri ve bu faaliyetlere bağlı olarak yaşanan göç dalgaları şehirlerde çarpık kentleşme, gecekondulaşma, altyapı yetersizliği, sunulan hizmetlerin yetersizliği gibi sorunlar ortaya çıkarmakla beraber kırsal yaşamda ise toplumsal anlamda bir değişimin ilk adımlarını oluşturmuştur.

Toplumsal anlamda yaşanan bu değişimler veya nüfus hareketleri kara para ekonomisinin ortaya çıkmasının sebeplerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Nitekim bahsedildiği gibi toplumsal anlamdaki bu değişimler bütün ülkelerde bireylerin genel ahlak kuralları, inanç yapıları, değer yargıları gibi manevi varlıkları üzerinde değişimlere sebep olmaktadır. Yaşanan bu değişimlerle birlikte kişiler artık geçmişte yapmayacakları fiillere yönelebilmekte diğer bir ifade ile suça meyledebilmektedir. Bu bağlamda yaşanan bu değişimin kişilerdeki yasa dışı davranışlara dair manevi yapıların engelleme rolünü azalttığından bahsetmek mümkündür (Mavral, 2003: 188).

Bu bağlamda yaşanan göçlerin esas itibariyle yalnızca belirtilen somut hizmetler veya imkânlar noktasında birtakım aksamalara neden olmadığı, bunlarla birlikte manevi yapılar üzerinde de yıpranmalara neden olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim süreç içindeki yapılar değerlendirildiğinde suç ekonomisinin ortaya çıkmasında temel noktanın manevi yapılardaki yıpranma olduğu da görülmektedir.

Şehre doğru yaşanan göçlerle birlikte suça meyleden ve bu konuda organize yapılar oluşturmaya başlayan kişiler suça dair ve haksız kazanç olarak nitelendirilebilecek her türlü faaliyete başvurumaktadırlar. Bu konuda özellikle alacakların tahsil edilmesi, işyerlerinden haksız ücretler talep edilmesi gibi unsurlar yerleşim yeri genelinde suça dair faaliyetlerinin artması ile beraber suç ekonomisinin de yaygınlaşması üzerinde etkili olan yasa dışı uygulamalar arasında sıralanmaktadır (Mavral, 2003: 189).

Konu dünya geneli veya Türkiye özelinde ele alındığında da sonucun pek farklı olmadığı görülmektedir. Nitekim Türkiye açısından değerlendirildiğinde işletmelerin ticari faaliyetler sonucunda ortaya çıkan alacaklarını vaktinde alamamaları nedeniyle mafya olarak tabir edilen suç oluşumlarına başvurdukları ve bu yapıyı oluşturan kişiler aracılığıyla alacaklarını tahsil ettikleri bilinmektedir. Bu husus yalnızca kırdan kente göç sonucunda suç odaklı organize yapılar oluşturulması ile ilgili değil, ülkedeki hukuk sisteminin aksayan noktalarından da kaynaklanmaktadır. Nitekim yasalara uygun şekilde yaşayan bireylerin, yasaların boşluklarından istifade ederek kendilerini kullanmaya çalışan yapılara karşı yasadışı yapılara başvurması tamamen bu sebeple ortaya çıkmaktadır (Özsoylu, 1998: 29).

2.2.4. Siyasi Etkenler

Kara paraya dayalı ekonomik yapının oluşması ve yaygınlık kazanması noktasında etkili olan faktörlerden bir diğeri siyasi faktörler olarak ele alınmaktadır. Siyasi faktörlerin suç ekonomisi üzerindeki etkisi, suç örgütleri noktasında ortaya çıkmaktadır.

Suç işleme amacıyla bir araya gelen kişilerin oluşturduğu bu örgütler, yasadışı birtakım faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Ancak yürüttükleri bu faaliyetleri rahat bir şekilde yapabilmek ve karşılıklarına çıkabilecek herhangi bir yasal engeli aşabilmek amacıyla örgütlerin siyasi yapılar ile ilişki içinde olduğu öne sürülmektedir. Nitekim yapılan incelemelerde organize suç örgütü olarak nitelendirilen örgütlerin pek çoğunun gelişmekte olan ülkelerde siyasi oluşumlara veya siyasi yapının oluşumu esnasındaki sürece dâhil olmak ve siyaset sahnesinde kendilerine dair bir yer edinebilmek amacıyla pek çok yasadışı yola başvurduğunu

ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda suç örgütlerinin aktif siyasetçiler üzerinde siyasi nüfuzlarını kullanmaları için baskı oluşturmaya çalıştıkları, bunlara rüşvet vererek birtakım yasa dışı faaliyetleri görmezden gelmeye çalıştıkları da verilen bilgiler arasındadır. Nitekim yaşanan bu gelişmeler ve rüşvet, baskı gibi unsurların artması ile organize suç örgütleri gelişmekte olan ülkelerde siyasi yapı ve ülkenin toplumsal güvenliği açısından en büyük tehditler arasında değerlendirilmektedir (Oral, Gökbunar, 2017: 89 – 114).

Organize suç oluşumlarının siyasi yapılar üzerindeki etkilerinin en bariz olduğu ve en güncel örneklerden biri İtalya örneği olarak görülmektedir. İtalya'da organize suç oluşumları veya mafya olarak tabir edilen yapıların kamu ihalelerine girme ve bu ihalelerin kendilerine verilmesi yönünde aktif siyasetçiler üzerinde baskılar oluşturduğu kaydedilmektedir. Ayrıca yine kendilerine hizmet edebileceklerini düşündükleri siyasetçilerin seçilebilmesi amacıyla bu kişilerin aday olduğu seçim bölgelerinde seçmenlere zor kullanma yoluyla oylarını belirli bir insana yönlendirdikleri de kaydedilen bilgiler arasındadır. Nitekim bu baskılar sonucunda meclise giren siyasetçinin, kendinin mecliste bulunmasına yardımcı olan suç örgütünün pek çok yasadışı faaliyetine hizmet edeceği veya bu anlamda yardımcı olmaya çalışacağı açıktır (Alesina, 2016: 3).

Türkiye'de de durum dünya geneline benzer bir yapıdadır. Baştaki siyasi yapının toplumsal yarar doğrultusunda çalışarak kaynak dağılımında eşitliği ve toplumsal dengeyi sağlamak yerine kendi çıkarlarına hizmet edecek kara para aklayıcılarını destekleyerek suç ekonomisinin büyümesine sebep olmaktadır. Bu da toplumsal anlamda her zaman kendi getirisini ön planda tutan bireylerin oluşmasına neden olacaktır ki bu husus kamu bünyesinde rüşvet alan veya ihaleyi yanlış kişilere veren bireylerin ortaya çıkmasına sebebiyet vererek suç ekonomisini desteklerken kamu dışında ise ekonomik gelirini daha üst düzeye taşımak için gereken bütün fiilleri çekinmeden yapan bireylerin ortaya çıkmasının temel sebebi olacaktır(Alesina, 2016: 55 – 56).

2.2.5. Adli Etkenler

Yukarıdaki tüm hususlar suç ekonomisi noktasında oldukça etkili olmakla beraber adli etkenler olarak belirtilen suça dair cezaların düzenlendiği etkenlerinde suç ekonomisinde başat bir rolünün olduğu söylenebilir. Nitekim suça dair cezaların düzenlendiği bu yapı cezalar, işleyiş ve uygulama bakımından caydırıcı bir yapı arz etmediği müddetçe suçun engellenmesi mümkün olmamaktadır. Literatürde bu hususta adaletin sağlanması noktasındaki gecikmelerin suç ekonomisi üzerindeki etkilerine ve toplumsal anlamda da yargıya karşı güven azalmasına neden olduğuna değinilmektedir. Adaletin sağlanması noktasındaki gecikmeler ve bireylerin adalete olan güven eksikliği ise toplum içinde suç ile beraber suç çeşitlerinin artmasına yol açmaktadır. (Mavral 2003: 271).

Siyasi faktörler altında değinilen İtalya ve İtalya'da politikacıların seçilmesi durumu adli etkenler noktasında da ele alınan bir husustur. Politikacılar tarafından yargı mensubu olan kişilere rüşvet, iltimas ve benzeri birtakım vaatlerle farklı kararlar aldıkları ve bu şekilde suç ekonomisine katkıda bulunulduğu aktarılan bilgiler arasındadır (Examinin The Links, 2010: 36 İtalya'da politikacıları kullanarak yargı mensuplarının etki altına alınmaya çalışılması Avrupa genelinde direkt olarak yargıya müdahale şeklinde kendisini göstermektedir. Bu bağlamda organize suç oluşumlarının eski yargı mensuplarıyla görevde olan yargı mensuplarını etki altına almaya çalıştıkları görülmekle beraber görevde olan yargı mensuplarına borçlandırma, şantaj ve benzeri olumsuz durumlarla etki etmeye çalıştıkları da bilinmektedir. Bununla beraber yargı mensuplarının ailelerine yapılan baskılarla bu insanların etki altına alınmaya çalışılması veya ailelerinin üzerinden tehdit edilmeleri ile verdikleri karardan caydırmaya çalıştıkları da bilinen gerçekler arasındadır (Examinin The Links, 2010: 36).

2.2.6. Bürokrasi Faktörü

Bürokrasinin kara para noktasındaki etkilerini anlayabilmek için öncelikle bürokrasi kavramının ne olduğunu bilmek gerekmektedir. Bürokrasi kavramına dair literatürde birden fazla tanım yer almaktadır. Bu tanımlardan ilki; işbölümü esasına dayanan ve kendi içinde hiyerarşiye dayalı kademeler barındıran, belirli bir otorite kontrollünde olmakla birlikte daha önce belirlenmiş olan kurallar doğrultusunda faaliyet gösteren, siyasi erk ve yasama organının emirlerine bağlı şekilde çalışan bir organizasyon yapısı şeklinde yapılan tanımlamadır (Akçakaya, 2006: 275 – 295).

Diğeri ise devletin düzenleyici gücü çerçevesinde, bu güce dayanarak toplumu düzenleme yeterliğine sahip kişiler tarafından yürütülen hizmetler şeklindeki tanımlamadır (Çevikbaş, 2014: 75 – 102).

Bürokrasinin geçmişi incelendiğinde geçmişten günümüze tüm bürokratik yapıların hem suçla hem de suç örgütleriyle ilişki içinde olduğu görülmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalarda dünyada pek çok ülkede bürokratik alanda yapılan yolsuzlukların organize suç faaliyetlerinde artışa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Buscaglia, 2005: 2).

Bürokrasi ve suç konusu ile ilgili olarak Avrupa Komisyonu tarafından yapılan araştırmada organize suç oluşumları ve bürokratik yapıdaki yolsuzluklar arasında oldukça güçlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu ilişkinin büyük oranda kara para aklama faaliyetlerinde kurumsal yolsuzlukların etkisi ile ortaya çıktığı da ulaşılan sonuçlar arasındadır (Smith vd., 2018: 5).

Bürokrasinin kimi zaman organize suç yapılarıyla işbirliği içine girdiği de bilinmektedir. Bu husus daha çok menfaat odaklı yasadışı ilişkiler şeklindedir. Bu konuda temel etken ise suç işleyen ve bu şekilde kara para elde eden organize yapıların bürokratik bağlantılarla bu faaliyetlerini daha rahat bir şekilde gerçekleştirme eğilimleridir (Özsoylu, 1998: 62). Bürokrasi ve suç yapılarının bağlantıları ile ilgili çalışmalarda ortaya konulan sonuç, bürokratik bağlantılar olmadan uluslararası suç faaliyetlerinin gerçekleşemeyeceği yönündedir. Bu bağlamda bahsedilen suç yapılanmalarının bürokratlara kara paralar üzerinden rüşvet, komisyon vb. verdiği kaydedilmektedir (Özsoylu, 1998: 63).

Konu Türkiye açısından değerlendirildiğinde bürokrasinin öncelikli olarak yavaş işlediği ve toplumun genel yapısı ile uyumlu olmadığı göze çarpmaktadır. Bu ağır işleyiş ve toplumsal uyumsuzluk durumu bürokraside öncelikle çözüm üretme hususunu büyük oranda devre dışı bırakmaktadır (Mavral 2003: 193).

Bürokrasinin sorunlara çözüm üretememesi durumu kendi içinde bu sorunların toplumsal bir hâl almasını ve yaygınlaşmasını beraberinde getirmekle birlikte bu sorunların içine suç ve suça dayalı gelirlerin de dâhil edilmesine de neden olmaktadır. Bunun temel sebebi olarak ise Türkiye’de bürokrasi ve siyaset çatışmasının aşılabilmesi gösterilmektedir. Nitekim yatırım alanlarında yapılacak faaliyetlerde bile karar verme sürecinde bir plan dahilinde hareket edilmediği gibi bu konuda yapılacak hamlelerde siyasi karar mekanizmalarının ön plana çıktığı görülmektedir (Gökçe vd., 2002: 45 – 58).

2.3. Kara Paranın Aklanması

Kara para yasadışı yollardan elde edilen bir para olduğu için bunun mevcut sisteme dâhil edilebilmesi adına kara para aklama eylemi adı verilen bir faaliyet gerçekleştirilir. Literatürde kara paranın aklanmasının sağlanması için gerçekleştirilmesi gereken üç yapının varlığından söz edilmektedir. Bunlar;

- Bir suçun gerçekleşmesi gerekliliği,
- Gerçekleşen suçum sonucunda suç işleyenlerin ekonomik bir gelir elde etmiş olması gerekliliği,
- Elde edilen ekonomik varlıkların yasadışı olmasından vasfından kurtarılarak yasal bir yapıya oturtulmasını sağlayacak faaliyetlerde bulunulması olarak sıralanmaktadır (Özen, 2005: 217 – 218).

Literatürde bahsedilen ve kara para aklama için gereklilikler olarak sıraladığımız bu üç unsurun kara para aklama noktasında yasal unsurlar olarak değerlendirilmesi mümkündür. Nitekim kara para aklamanın yasal unsuru cezası bir yıl veya daha fazla hapis ile ölçülen belirli bir suçtan kaynaklı malvarlığı değerlerinin ülke dışına çıkarılması veya gayri meşru olarak görülen kaynaklarının gizlenmesi yoluyla meşru

bir şekilde elde edildiklerine yönelik kanaat oluşturma amacıyla çeşitli işlemlere tabi tutulması şeklinde değerlendirilmektedir (Ergül, 2007: 106 – 107).

Türk Ceza Kanunu incelendiği zaman da kara paranın aklına bilmesi için öncelikli olarak ortada suç kaynaklı bir gelir olması gerektiği üzerinde durulduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile Türk Ceza Kanunu'nda da kara paranın aklanması için öncelikli olarak suçun işlenmiş olması gerekmektedir. 4208 sayılı kanun uyarınca tek tek sayma yöntemi ile belirlenen ve 4237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 282. maddesinde eşik yöntemi ile genişletilen içeriğe göre öncü suç kavramı bir fiilin suç olabilmesi için bu fiilin gerçekleşmesinden önce gerekli olan ve suça dair kurucu unsurlar olarak tanımlanan unsurların varlığına bağlanmıştır. Örneğin; bir eşyanın biri tarafından alınması sonucunda bu durumun hırsızlık olarak değerlendirilebilmesi için alınan bu eşyanın alınmasından önce başkasına ait olması gerekmektedir. Bu bağlamda suçun gerçekleşmediği durumlarda ve suçtan kaynaklı bir gelirin elde edilemediği durumlarda kara paradan bahsetmek mümkün değildir (Özen, 2005: 218).

Bir gelirin Kara para olarak nitelendirilmesi için şartların oluşmasından sonra Kara paranın sisteme dahil edilmesi noktasında iki maddi unsur vardır. Maddi unsur literatürde iki seçimlik bir hareket olarak ele alınmaktadır. Buna göre maddi unsurun bir seçimlik hareketinde suç kaynaklı malvarlığının yurt dışına çıkarılması söz konusudur. Kara para aklama yöntemleri içinde paranın yurt dışına çıkarılması en bilindik yöntemlerden biridir. Kişi suç yolu ile kazandığı parayı bulunduğu ülkeden farklı bir ülkeye bankalar aracılığıyla değil fiziki olarak taşımaktadır. Bu taşıma işlemleri çeşitli araçlar kuryeler veya kargolarla yapılabileceği gibi elektronik ortamda da yapılması söz konusu olabilmektedir.

Burada maddi unsuru oluşturan ikinci seçimlik olarak ele alınan yöntem ise suçtan kaynaklı elde edilen maddi gelirin kaynağını gizleme yoludur. Bu yöntemde kişiler elde ettikleri kara paranın kaynağını gizleyerek bu parayı meşru bir yolla elde edilmiş gibi gösterip mevcut parasal sisteme sokma arayışına girerler. Paranın meşru bir yolla elde edildiğini gösterebilme durumu ise birbirinden farklı pek çok işlemi

gerektirmektedir. Bu yöntemin uygulanmasındaki aşamalar incelendiği zaman günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte kişilerin internet sitelerinden elde edilen gelirler gibi gösterme, internetten satış yaparak bu ürünlerin paralarıymış gibi gösterme ve benzeri pek çok yöntemle kara paralarını akladıkları görülmektedir (İnönü, 2005: 1).

Kara para aklamanın uygulamaları incelendiği zaman iki seçimlik olarak ifade edilen hususun uygulanmasının oldukça sık rastlanan bir durum olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kara paranın ülke içinde aklanabilmesi söz konusu iken ülke dışında farklı ülke bünyesinde veya farklı ülkeden parayı aklamak isteyen kişinin ülkesine sokulma yoluyla aklanmasına da söz konusu olmaktadır. Tam da bu nedenle kara para ile mücadele hususunun ülkeler arasında işbirliği ile gerçekleşmesinin mümkün olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bu denli küresel bir yapıya sahip suçun uluslararası işbirliği ile çözümlenmesi dışında çözüme kavuşturulması pek de mümkün gözükmemektedir. Kara para kullanımı incelendiği zaman tek bir ülke içerisinde kullanımının oldukça nadir olarak rastlanan bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda farklı ülkelerde bulunan suç örgütlerinin kara parayı diğer ülkelerdeki kendi organizasyonları ile akladıklarına da şahit olunmaktadır (Kaçar, 2004: 5).

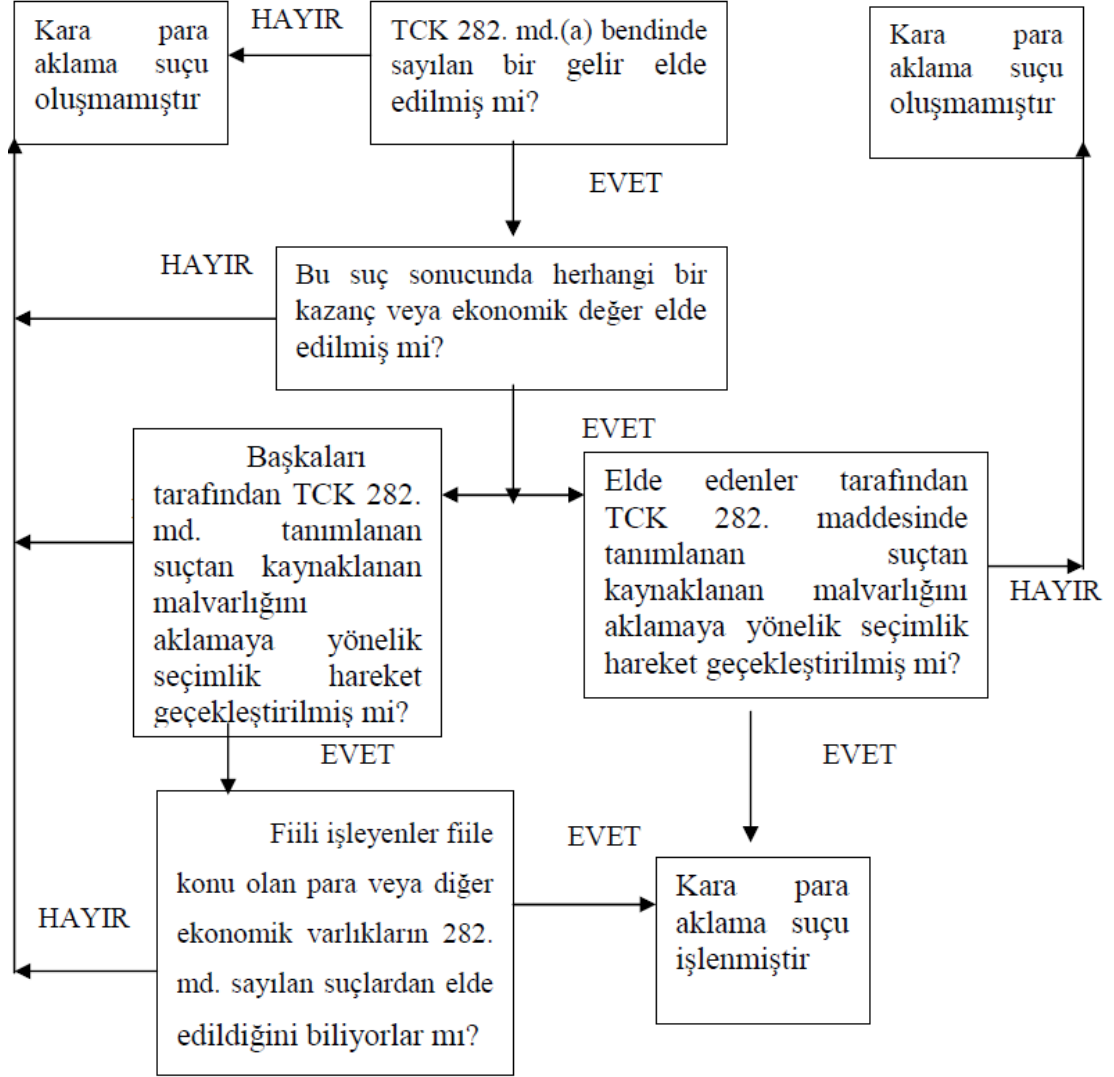
İlk dönemler kara para aklama noktasında bankacılık faaliyeti kullanılmasa da XX. yüzyılın sonlarına doğru bankalar arasındaki küresel rekabetin sonucunda bankaların faaliyetlerini genişletmesi, piyasadaki paylarını koruması için yeni müşteriler çekebilme amaçları ön plana çıkmıştır. Bu amaç doğrultusunda ise bankalar yeni hizmetler ve ürünler ortaya koyarak yeni müşteriler toplayabilmeyi amaçlamışlardır. Bankacılık sistemi içindeki rekabet ortamının bu denli kızışması kara para aklayan kişiler için oldukça uygun şartların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Nitekim bankacılık faaliyetlerinde sunulan hizmetlerin çeşitliliğinin artması ile kara para aklayanların çok farklı yollarla bu işlemi yapabilmeleri gündeme gelmiştir (Kaçar, 2004: 5).

Kara para aklamanın maddi unsurlarının yanı sıra manevi unsurların olduğu da belirtilmektedir. Bu suçun manevi unsuru olarak seçimlik hareketlere göre özel kasıt veya kasıt şeklinde ikili bir yapının olduğu bilinmektedir. Seçimlik

hareketlerden birincisinin gerçekleştirilmesi durumunda diğer bir ifade ile suçtan kaynaklanan gelirin yurt dışına çıkarılmaya çalışılması durumunda kasıt unsurunun varlığı yeterli görölmektedir.

Ancak ikinci seçimlik hareketin gerçekleştirilmesi durumunda yasalar tarafından özel bir kasıt arandığı bilinmektedir. Diğer bir ifade ile yasadışı yollardan elde edilen mal varlığının kaynağının gizlenmesi ve bunun yasal bir kazançmış gibi gösterilmeye çalışılması gibi bir durumun arandığı bilinmektedir. Kara para aklama faaliyetlerinde bu işlemi gerçekleştiren bireyin yaptığı fiilde aklamaya çalıştığı malın öncül suç olarak belirtilen suçlardan elde edildiğini bilmesi yeterli görölmektedir. Bunun devamında kişinin suçun bütünsel anlamda detayları ile ilgili bir bilgiye sahip olması gibi bir zorunluluk yoktur. Buna ek olarak ağırlaştırıcı unsurlar söz konusu olursa cezanın artırılabilmesi amacıyla suçu işleyen kişinin bu durumları bildiğinin ispatlanması yoluna gidilmesi de gereklilikler arasındadır (Ergöl, 2007: 110).

Şekil 1: Kara Para Aklama Suçunun Aşamaları

Özen, 2005'ten elde edilen verilerden yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.4. Kara Para Aklama Faaliyetlerinin Sıralanması

Dünya üzerinde kara para aklama faaliyetlerinin geçmişine bakıldığında zaman XX. yüzyılın ilk çeyreğinin hemen ardından başlayan faaliyetler göze çarpmaktadır. Kara para aklama tabirinin ilk gündeme gelmesi ise Amerika'da gerçekleşmiştir. Belirtilen dönemde Amerika'da Al Capone tarafından geliştirilen ve çamaşır yıkama salonlarında nakit ödeme usulüyle çalışma sisteminden istifade edilerek çamaşır yıkama salonlarını satın almasından hareketle ortaya atılan bir kavramdır. Nitekim İngilizcede kullanılan "laundering" yani kara para aklama kavramının da çamaşır

yıkama kavramıyla aynı anlamda kullanıldığı bilinmektedir. Literatürde kara para aklama işlemi tıpkı adını aldığı çamaşır yıkama faaliyetleri gibi belirli aşamalarda ele alınmaktadır. Bu aşamalar bir çamaşırın yıkanma aşamalarını ifade etmekle birlikte, kara para aklama üç aşamada gerçekleşen bir faaliyet olarak ele alınmaktadır. Bu faaliyette;

- Birinci aşama çamaşırın yıkanmasının ilk aşaması olan makineye yerleştirilmesini ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle yasadışı yollardan elde edilen nakit para normal işleyişi olan ekonomik piyasanın içine sokulmaya çalışılmakta veya yurt dışına transfer edilmektedir. Ancak yurt dışına transfer edilmesi aşamasında piyasalara hemen dahil edilme söz konusu olmadığı için bu faaliyet “ön yıkama” olarak adlandırılmaktadır.
- İkinci aşama çamaşırın kirden arındırılması olarak ifade edilen yıkamanın başladığı aşamadır. Bu aşamada kara para olarak bilinen paralar üzerinde birbirinden farklı finansal işlemler gerçekleştirilir. Yapılan finansal işlemlerle kara paralar yasal paralara karıştırılarak bu paranın elde edilmesinde etkin olan suçun izleri silinmeye çalışılır.
- Üçüncü aşamada ise kirden arındırılmış olan çamaşırın temiz olan diğer çamaşırarla birleştirilmesi söz konusudur. Diğer bir ifadeyle aklana para artık temiz paraya karıştırılacaktır. Bu aşamada yasal görünüm kazandırılan kara paranın kullanımı için vergilendirilmiş bir gelir bulunarak aklanan paranın piyasaya sürülmesi gerçekleşmektedir (Ergül, 2003: 3).

Her ne kadar literatürde temelde üç yöntemden bahsedilse de kara paranın aklanması konusunda tercih edilen faaliyetlerde aklamanın yapıldığı kurum, kara paranın kaynağı gibi unsurlara göre farklı teknikler uygulandığından bahsedilmektedir. Ancak bu tekniklerin genelinde ayrıştırma ve bütünleştirme gibi aşamaların yer aldığını görmek mümkündür. Bu hususta belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise herhangi bir şekilde elde edilen kara paranın aklanması için belirtilen üç aşamanın birden gerçekleşmiş olması noktasında bir zorunluluğun olmadığıdır. Nitekim bazen kara paranın tek adımda bazen üç adımın Birlikte uygulandığı noktalarda aklandığı görülmektedir (Ergin, 2001: 38 – 39).

Kara para aklama noktasında bu faaliyeti yapan kişilerin belirli yerleşim yeri veya ülkeleri seçmesi gibi bir durumun da söz konusu olduğunu görmek mümkündür. Aklama faaliyetini gerçekleştirme amacıyla seçilen ülkeler genel anlamda kara paraya karşı kanun veya yasa düzenlemelerinin olmadığı, bu düzenlemeler olsa bile çok fazla etkili olmadığı ülkelerdir. Nitekim bu gibi ülkelerde kara para aklama faaliyetlerini yapılması noktasında yakalanma riski oldukça düşük ve bu paranın temizlenme imkânı ise oldukça yüksektir.

2.5. Kara Para Aklama Yöntemleri

Kara para aklama faaliyetleri genel anlamda bu parayı kazanan insanlar tarafından yürütülen faaliyetler olarak ele alınmaktadır. Ancak günümüzde kara para aklama faaliyetleri incelendiği zaman bunun neredeyse bir meslek haline geliyor olduğunu görmek mümkündür. Bu bağlamda kara para aklamayı meslek olarak gerçekleştiren kişiler tarafından uygulanan yöntemler oldukça çeşitli olmakla birlikte literatürde bu yöntemlere dair belirli bir sıralamanın olmadığı da görülmektedir. En genel anlamda kara para aklama mesleğini icra edenlerin bu faaliyetleri kendi hayal güçleri ile sınırlı olacak şekilde sınırlandırdıkları üzerinde durulmaktadır. Ancak yine de kara para aklama noktasında belirli birtakım kısıtlar olduğu da bilinmektedir. Bu bağlamda kara para aklama faaliyetlerinde uygulanacak yöntemlerin ülkedeki finansal sistemde kullanılan araçların çeşitli olması, ülkenin hukuki ve ekonomik anlamdaki yapısının kara paraya bakışı ve kara para aklama yöntemlerine yaklaşımı ile ilgili kısıtlamalar olduğunu belirtmek gerekmektedir (Mavral, 2003: 64).

Belirtildiği gibi kara para aklama faaliyetleri bu geliri elde edenler tarafından yapılabildiği gibi bu konuda profesyonel yol ve yöntemler izleyen diğer bir ifade ile kara para aklama faaliyetini meslek edinen kişi veya kurumların olduğunu da görmek mümkündür. Bu meslek grupları genel anlamda para işleri ile ilgilenen meslekler olmakla beraber literatürde; muhasebeciler, ticari kanunları iyi derecede bilen avukatlar, mali danışmanlar veya banker olarak nitelendirilen kişilerin kara para aklayan mesleklere örnek olarak verildiğini görmek mümkündür. Bu insanların en temel özelliği genel anlamda sabıkası olmayan insanlar olmalarıdır. Bu bağlamda bu kişilerin kara paranın kazanılması noktasında öncül suç olarak nitelendirilen suçlarla

da herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır. Kara para aklama faaliyetinde bulunan kişiler bu faaliyeti gerçekleştirirken aktardıkları para miktarınca para sahiplerinden komisyon adı altında belirli bir gelir de elde ederler (Ergül, 2003: 9).

Kara para aklama faaliyetlerinin türü bu faaliyeti yapan kişinin hayal gücü ile sınırlı olmasına rağmen literatürde bu faaliyetlerle ilgili olarak üç temel özellik üzerinde durulmaktadır. Bunları;

- kara para aklama faaliyetini yürütenlerin gelirin kaynağını ve bu gelirin gerçek sahibini gizli tutmak zorunda olmaları,
- kara paraya sahip olan kişinin bu gelire dair kontrolü sürekli olarak sağlamak zorunda olması,
- kara para aklayan kişilerin bu paranın şeklini muhakkak suretle değiştirmek zorunda olmaları

şeklinde sıralamak mümkündür (Ergin, 2001: 41).

2.5.1. Paranın Nakit Olarak Farklı Ülkeye Taşınmasıyla Aklama

Kara para aklamada elde bulunan kara paranın fiziki olarak farklı ülkeye taşınması “nakit kaçakçılığı” olarak da adlandırılmaktadır. Bu yöntemde parayı taşıyan kuryeler tarafından ekonomik yapı üzerinde denetimin zayıf olduğu bankalara, gizliliğin üst düzeyde olduğu ve kara para aklama noktasında işbirliğine yanaşan kurumların olduğu ülkelere kara para fiziki olarak taşınır. Taşınan bu para götürüldüğü ülkenin ekonomik yapısına dahil edildikten sonra temiz bir para olarak bu paraya sahip olan kişinin yaşadığı ülkeye veya istediği herhangi bir ülkeye transfer edilecek hale getirilir (Mavral, 2003: 65 – 66).

Paranın farklı ülkeye transfer edilmesi yöntemi kara para aklamada en eski yöntemlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Paranın ülke dışına çıkarılması belirli taşıtlarla sağlanmaktadır. Bunlar genelde hava yoluyla uçak, deniz yoluyla bot veya karayoluyla otomobiller aracılığı ile sağlanmaktadır. Bununla birlikte yine çıkarılacak olan paranın, para görünümünden kurtarılıp belirli kılıflarla çıkarılması gerekliliğinden hareketle farklı taşıma şekillerine de başvurulduğu görülmektedir. Kara para taşımacılığında daha çok paranın konserveler içine, beyaz eşyalar içine,

oyuncaklar içine saklandığı görülmekle beraber dalgıç tüplerinde kara paranın taşındığı veya belirli makinelerin parçalarının içine bile para saklanarak bu paranın yurtdışına çıkarılmaya çalışıldığı tespit edilen yöntemler arasındadır. Paranın fiziken taşınması noktasında en ilginç yöntemlerden biri ise paranın belirli plastik ambalajlara sarıldıktan sonra kuryeler tarafından yutulması veya vücutlarının çeşitli yerlerine saklanması yöntemidir (Ergin, 2001: 41 – 42).

Kara paranın fiziki olarak ülke dışına çıkarılmasının temel nedeni bu paranın elde edildiği ülke içinde nakit işlemlere dair bildirim yapılma gerekliliği ve yapılacak olan bildirimde şüpheli işlem uygulamasından kurtulmayı sağlamaktır. Nitekim Türkiye'de bildirim durumu incelendiği zaman ticari faaliyette bulunan neredeyse bütün kuruluşların bu faaliyetlerine dair bildirim yapma zorunluluğunun olduğunu görmek mümkündür. Bu bağlamda takas, borç alıp borç verme, borç nakletme her türlü alım satım, kiralama, kiraya verme, havale işlemleri ve benzeri faaliyetlerde bulunan kuruluşlar, yaptıkları işlemlere dair bir bildirimde bulunmakla yükümlü tutulmuşlardır. Türkiye'den kara paranın fiziki olarak yurtdışına çıkarılması durumu incelendiğinde ise bunun daha çok yeni kurulan ve bankacılık faaliyetleri veya ekonomik yapı itibarıyla tam anlamda sistemini oturtmamış olan Doğu Avrupa ülkelerine yapıldığı görülmektedir (Güler, 2001: 40 – 41).

2.5.2. Şirinler Yöntemiyle Kara Para Aklama

Şirinler yöntemi kısaca çoklu hesap yöntemi ile kara paranın aklanması olarak tanımlanabilir. Bu yöntemde temel amaç elde bulunan kara paranın yakalanmadan ve resmi raporlama denetimlerine takılmadan pek çok kişi adına açılmış farklı hesaplar yoluyla ekonomik yapıya girmesini sağlamaktır. Bu yöntemde bildirim yükümlülüğünün de ortadan kaldırılabilmesi amacıyla bu yükümlülüğe tabi tutulan miktar dikkate alınarak kara para bu tutara yakın miktarlara bölünür ve çok sayıda kişi veya şirinler olarak nitelendirilen hesaplara aktararak bu hesaplardan ekonomik yapıya geçişi sağlanır. Açılan bu hesaplar belirli bir bankanın farklı şubelerinde olabileceği gibi birden fazla banka üzerinde de yer alabilir (MASAK, 2006: 5).

Yapılan bu parçalı transferlerle kara paranın finansal yapıya yerleştirilmesi tamamlandıktan sonra bu para ayrıştırma olarak nitelendirilen aşamaya hazırlanmaktadır. Nitekim finansal yapıya dâhil edilen paranın devamında nereden geldiğini sistem tarafından sorgulandığı varsayılarak hareket edilir ve bu noktada da bir parçalı sisteme dahil olması nedeniyle herhangi bir şekilde kaynak araştırmasına tabi tutulmaz.

Bu konuyu örneklendirmek gerekirse Amerika'da işletmelerin kazançlarına dair bildirim sınırı 10000 dolar ve üstü olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda kara para aklama faaliyeti ile ilgilenen 10 kişilik bir ekibin farklı bankalara veya aynı bankanın farklı şubelerine kişi başı 9000 dolar yatırması ile bir günde 90 bin doların aklanması mümkün olacaktır. Bunu aylık olarak hesapladığımızda ise 1 ayda 10 kişilik bir ekibin 2 milyon 700 bin doları aklaması mümkündür. Bu işlemin aynı ekip tarafından farklı bir banka ile de yapıldı düşünülduğünde toplamda iki banka üzerinden 10 kişilik bir ekibin ayda 5 milyon 400 bin dolar gibi bir parayı aklaması mümkün olacaktır. Şirinler yöntemi olarak belirtilen aklama yöntemi kara paranın nakit işlemlere dair bildirim zorunluluğunun dışına çıkarılması yoluyla aklanmasını içermektedir. Ancak burada altı çizilmesi gereken bir husus vardır ki o da bankalar veya paranın aktarıldığı kuruluşlar tarafından işlemlerin şüpheli işlem olarak değerlendirilmesinin önlenmesidir. Nitekim şüpheli işlemlerin bildirilmesine dair ülkeler açısından herhangi bir sınır söz konusu değildir. Bu da herhangi bir tutarın şüpheli işlem olarak değerlendirilmesi noktasında bildirim tabi olmasını beraberinde getireceği için yapılacak olan aklama işleminde paranın devlet tarafından ele geçirilmesini mümkün kılmaktadır (Kuntay vd. 2000: 85).

2.5.3. Parçalama Yöntemiyle Kara Para Aklama

Kara para aklama faaliyetleri tehlikeli faaliyetler olduğu için şirinler olarak adlandırılan yöntemi sürekli bir şekilde kullanabilmek veya bu yöntemi kullanmayı sağlayacak kadar insanı bir araya getirmek her zaman mümkün olmayabilir. Bu nedenle “parçalama” adı verilen yöntem ile kişiler yerine yapılan işlemlerin sayısı artırılarak mali bildirimlerden kaçma yoluyla para aklanmasına dayalı bir yöntem geliştirilmiştir.

Parçalama yönteminde de diğer yöntemlerde olduğu gibi temel amaç nakit bildirimine takılmadan kara paranın ekonomik yapı içine girmesini sağlamaktır. Parçalama yöntemi olarak adlandırılan yöntemin şirinler yöntemi ile benzerliği iki yöntemde de paranın küçük parçalara ayrılmasıdır. Ancak yine bu iki yöntemin temel farkı parçalama yönteminde insan sayısının az işlem sayısının ise daha fazla olmasıdır (Petük, 2005: 15).

2.5.4. Off – Shore Hesaplarla Kara Para Aklama

Kıyı bankacılığı olarak adlandırılan off shore bankacılık temelde “off shore bankacılık” olarak adlandırılan özel bir banka türü değildir. Bu bankalar da diğer bütün bankalar gibi mudilerinden elde ettiği fonlarla ihtiyacı olanlara kredi sağlayan ve temelde güven odaklı işlemler yürüten bankacılık sistemini ifade etmektedir. Ancak bu bankacılık faaliyetlerinin temel özelliği bir ülkenin kıyı olarak nitelendirilen kesiminde bulunmuş olmasına rağmen hukuki anlamda o ülkenin sınırları içinde yer almayan bölgelerde gerçekleştirilmesidir. Bu bankalar genel anlamda kıyı bölgesinde yaşamayanlar için kurulan bankalardır ve müşterilerine oldukça düşük bir vergi yükü, faiz anlamında yüksek bir getiri gibi imkanlar sunmaktadır. Bununla birlikte yine bu bankalar mudileri tarafından yatırılan fonları denetim dışında tutabilme gibi bir özelliğe de sahiptir. Konu Türkiye açısından ele alındığı zaman kıyı bankacılığı olarak nitelendirilen off shore faaliyetlerinin en yoğunlukta olduğu yer, Güney Kıbrıs Rum kesimi olarak görülmektedir.

Her ne kadar kıyısında kurulduğu ülkenin mevcut hukuk ve ekonomi sistemlerine göre yapıları farklılık gösterse de literatürde off shore bankacılığın belli başlı bir takım özellikleri olduğundan bahsedilmektedir. Bunları;

- Off shore bankalarda döviz kontrolü gibi bir uygulama yoktur.
- Bu bankalar daha çok gelişmiş olarak nitelendirilen ülkelere yakın olan ve bankalara direkt olarak ulaşım imkanının bulunduğu alanlarda kurulur.
- Bankalarda mudilerle olan iletişimin sağlıklı şekilde yürüebilmesi için telefon posta ve benzeri hizmetler oldukça üst seviyede tutulur.
- Diğer bankalarla aynı işlemleri yaparak daha fazla avantaj sunmaları ile birlikte oldukça güvenli olarak tanımlanan bankalardır.

- Bu bankalar devletlerden bağımsız bir şekilde uluslararası platformda kabul edilen hukuk normlarına tabidirler.

şeklinde sıralamak mümkündür (Bilici, 2004: 601).

Kara para aklayıcıları Kara paralarını suç kaynağından ayırarak denetimden kaçırmak için paralarını karmaşık bir takım işlemlerden geçirir. Bu doğrultuda para bankadan bankaya, ülkeden ülkeye transfer edilir. Transfer işlemini yapanın gizli tutulduğu ve bilgilerin paylaşılmadığı off shore bankalar aklayıcıların öncelikli tercihidir.

Off shore yoluyla kara para aklanmasında daha çok kıyı bankacılığı olarak nitelendirilen, sahil ülkelerinde bulunan bankalardan faydalanılmaktadır. Sahil ülkeleri veya ada ülkeleri olarak nitelendirilen ülkelere paraların taşınması, buralarda kurulan paravan şirketler aracılığıyla bu paraların yasal hale dönüştürülmesi amacıyla kullanılan temel yerleşim birimleri arasındadır. Bu yöntem oldukça yaygın olduğu için genel anlamda kıyı bankalarında yapılan bu işlemler ve bu bankaların yer aldıkları bölgelere göre literatürde belli başlı tanımlamalarının yapıldığını görmek mümkündür.

Bu tanımların ilki off shore bankacılığını “dıştan dışa bankacılık” veya “serbest bölge bankacılığı” şeklinde tanımlayan yaklaşımdır. Bu tanımlamaya göre off shore hesaplarıyla kara para aklamada, kara para elde eden kişi kendi ülkesinin dışında bu parayı kazanmış ve yine ülkesinin dışında bu parayı kullanabilmek amacıyla farklı aracı kuruluşlar bulmuştur. Bu yöntemde bankacılık faaliyetleri yasa ve yönetmelikler dışında kaldığı için “serbest bölge bankacılığı” olarak değerlendirilmektedir (Demir, 2002: 41).

Türkiye'de kıyı bankacılığı veya off shore bankalara dair yasal düzenlemeler olduğu görülmektedir. Yapılan düzenlemelerle bu bankacılık faaliyetleri serbest bölgeler mevzuatı doğrultusunda ele alınarak buna göre sorumluluklar belirlenmiştir. Türkiye'de serbest bölgeler mevzuatı doğrultusunda bu bölgeler gümrük hatlarının dışında değerlendirildiği için serbest bölgelerde harç, vergi, gümrük, resim ve benzeri mevzuat hükümlerinin uygulanmamasına dair karar alınmıştır. Ancak tüm bu düzenlemelere rağmen geçmişten günümüze Türkiye'de herhangi bir serbest bölgede

herhangi bir off shore bankasının kurulduğunu görememekle birlikte bu yönde bir bankanın şube açmadığı da bilinmektedir (Çelik vd., 2000: 87 – 88).

2.5.5. İş Yerleri Üzerinden Nakit Kullanımı ile Kara Para Aklama

Bu yöntemde temel uygulama işyerlerinde nakit paranın kullanımı ile kara paranın aklanmasını içermektedir. Bu nedenle kara para aklamak isteyen kişi veya gruplar genel manada peşin alışverişi veya nakit akışının yoğun olduğu işletmeler meydana getirerek yasadışı olarak elde ettikleri parayı bu iş yerlerinden elde edilen gelirlerle karıştırarak aklama yöntemi uygulamaktadırlar. Bu bağlamda pek çok iş yeri açılabilmesine rağmen daha çok fazla ürünün satıldığı ve sıcak paranın kullanıldığı hamburger dükkânları, pizzacılar, oto galeriler, lokantalar gibi işletmeler bu faaliyetlerin yürütülmesi noktasında en fazla kurulan işletmelerdir. Bununla birlikte belirtilen işletmelerde satılan ürün miktarının fazla olması nedeniyle muhasebe anlamında da buraların denetimlerinin yapılması zordur. Bu da belirtilen İşletmeleri kara para aklama noktasında uygun bir vasa sokmaktadır. Bu konuda bilinen en büyük örneklerden biri 1984 yılında Amerika'da kurulmuş olan bir pizzacı zincirinde gerçekleşen olaydır. “Pizza Bağlantısı Olayı” olarak adlandırılan bu olayda Amerika'dan İsviçre ve İtalya'ya uyuşturucu parası olarak 60 milyon dolarlık bir paranın gönderilmesi söz konusu olmuştur. İşyerleri üzerinden nakit para kullanımı ile kara paranın aklanmasına dair yöntemin uygulaması dünya genelinde kullanılan bir yöntem olmakla beraber günümüzde İtalya'da halen yoğun bir şekilde kullanıldığına dair bilgiler verilmektedir (Arslan, 2004: 62).

Esasında işletmelerde nakit para kullanımı yoluyla kara para aklama faaliyetlerinin kara paranın ortaya çıktığı andan itibaren kullanılmaya başladığına dair kayıtlarda bilgilere yer verildiği görülmektedir. Bu yönteminin temelinde kurulan işletmelerin sürekli olarak çalışması gibi bir prensip yer almaktadır. Diğer bir ifade ile kurulan işletme gündüzleri çalışıp akşamları çalışmasa veya haftanın belirli günlerinde tatil yapsa bile 7/24 çalışır şekilde gösterilerek kara paranın daha fazla miktarda aklanması yoluna gidilebilmektedir.

2.5.6. Hayali Şirketler Yoluyla Kara Para Aklama

Hayali şirketler veya paravan şirketler olarak adlandırılan yapılarla para aklama faaliyeti genellikle göstermelik şirketlerle karıştırılmaktadır. Ancak bu yapılar göstermelik şirketlerden farklı bir şekilde herhangi bir ticari faaliyette veya üretim faaliyetinde bulunmamaktadırlar. Bununla birlikte genel olarak sınır ötesi olarak nitelendirilen alanlarda kurulup kuruluşu yalnızca kâğıt üzerinde olarak tabir edilebilecek şekilde de gerçekleşmektedir. Nitekim bu şirketler tamamen kara paranın aklanması amacıyla bu faaliyetler gerçekleşirken fon transferlerinin hareket edebileceği bir güzergâh oluşturma noktasında devreye girmektedir. Bu şirketler üzerinden birbirine nakledilen paraların yasal merciler tarafından takip edilmesi zorlaşmaktadır. Bununla birlikte yasal anlamda sır saklama olarak nitelendirilen yükümlülük nedeniyle bu şirketlerin ortaklarının bilgilerine bile ulaşmak mümkün olmadığı için paravan olarak kullanılan şirketleri gerçek şirketlerden varlık anlamında ayırmak mümkün değildir (Mavral, 2003: 80).

Hayali şirketlerin oluşturulmasında ve bu şirketler üzerinden para aklama noktasında herhangi bir para aklama faaliyetini yapan kişinin belirli sayıda bir şirkete sahip olması gibi bir zorunluluk veya kısıtlama söz konusu değildir. Diğer bir ifade ile kara para aklama faaliyetlerinde bir kişinin çok sayıda hayali şirketi olabilmekle beraber bu kişiler kara parayı kendilerine ait olan bu şirketler arasında transfer etme yoluyla ana kaynaktan uzaklaştırabilmektedirler. Hayali şirketler arasında yapılan fon transferleri ile bu şirketler oldukça fazla kâr elde eden şirketler gibi gösterilme yoluyla kâğıt üzerinde olan bu kâr durumunun kara para ile değiştirilerek aklanma işlemi gerçekleştirilebilmektedir. Bununla birlikte yine bu şirketler vasıtasıyla taşınmazlar, hazine bonoları, tahviller gibi değerli varlıklar satın alınabilir. Kara para ile satın alınan bu mallardan elde edilen bir kâr yasal yollarla elde edilmiş gibi gösterilerek kara para devreye aklanabilmektedir (Çelik vd., 2000: 90).

2.5.7. Döviz Büroları Aracılığıyla Kara Para Aklama

Döviz büroları aracılığıyla kara para aklama faaliyeti, bu işletmelerin genel yapısı nedeniyle oldukça sık kullanılabilen ve kolay olarak gözüken bir faaliyet olarak dikkat çekmektedir. Nitekim döviz bürolarının mevcut sayıları bankalara göre

daha fazladır ve bu bürolarda bankalar gibi daha çok nakit üzerinden bir çalışma prensibi belirlemiştir. Bu da döviz bürolarında para değişimi faaliyetinin yapılmasını gerekli kılmakla beraber bu faaliyetleri kötü kullanım için açık bir hale getirmektedir. Buna ek olarak günümüzdeki döviz bürolarının faaliyetleri düşünüldüğünde exchange olarak tabir edilen nakit paranın değiştirilmesinin yanı sıra seyahat çeklerinin, kişisel çeklerin veya işletme çeklerinin verilebildiği ve buna ek olarak yine bazı ülkelerde döviz büroları aracılığıyla para transferlerinin bile gerçekleştirebildiği görülmektedir. Döviz bürolarının kara para aklayan kişiler için cazip olan yönleri buralara getirilecek olan paraların farklı ülke paralarına dönüştürülerek aklanmasıdır. Buna ek olarak yine paranın çeke dönüştürülmesi veya farklı ülkelere fon transferi şeklinde aktarılması da söz konusu olabilmektedir. Bu işlem gerçekleşikten sonra ilgili döviz bürosu kara parayı mevcut ekonomik sistem içine kendi parasıymış gibi sokabilmekte ve bununla birlikte para sahibinin dilediği herhangi bir ülkeye transferi gerçekleştirebilmektedir (Mavral, 2003: 82 – 83).

2.5.8. Hayali Ticari Faaliyetler ve Sahte Belgelerle Kara Para Aklama

Hayali ticari faaliyetlerle kara paranın aklanması genel anlamda olmayan ticari faaliyetlerle olmayan getiriler doğrultusunda sahte faturaların hazırlanması şeklinde gerçekleşen bir kara para aklama faaliyetidir. Bu yöntemde normal şartlarda piyasada ekonomik anlamdaki değeri oldukça düşük olan veya herhangi bir değer biçilmeyen bir ürün ülke dışına satılmış gibi gösterilerek bu doğrultuda faturalar düzenlenir. Ancak düzenlenen faturada yapılan ticari faaliyet oldukça yüksek gösterilmekte ve gerçek maliyetle fatura tutarı arasındaki maliyet kadar kara para aklanabilmektedir. Bunu örnekleyecek olursak; herhangi bir işletme üzerinde yapılan 100 bin liralık bir ihracat faaliyeti kapa para aklayanlar tarafından bir milyon lira şeklinde faturalandırılmaktadır. Yapılan bu faaliyette fatura bedeli ile gerçek bedel arasında olan 900 bin liralık fark aklanabilmektedir. Buna ek olarak ortada herhangi bir ticari faaliyet olmadan sahte faturalandırma yoluyla da maliyetsiz bir şekilde faturaya yansıyan tutarın kara para üzerinden aklanması söz konusu olmaktadır. Bu durum yurtdışına satım faaliyetlerinde olduğu gibi yurtdışından alım faaliyetlerinde de gerçekleştirilebilmektedir (Çelik vd., 2000: 99).

2.5.9. Kumarhaneler Aracılığıyla Kara Para Aklama

Genel anlamda paranın hâkim olduğu kumarhanelerde kara para aklama faaliyeti noktasında birbirinden farklı iki temel yöntem üzerinde durulmaktadır. Bunlar;

- Kara para olarak ele geçirilen paranın değerlendirilmesi noktasında kumarhanelerden oyun için fiş alınması söz konusudur. Ancak alınan bütün fişlerin kumarda harcanması söz konusu değildir. Nitekim fişi alan kişi az bir miktarda kumar oynayarak elinde kalan diğer fişleri kumarhaneye iade ederek burada kendisine verilen çekle değiştirmektedir. Alınan çekler herhangi bir bankaya kumarhaneden elde edilmiş bir gelir gibi yatırılarak bu banka üzerinden yasal bir paraymış gibi istenilen herhangi bir ülkeye transfer edilebilmektedir. Bununla birlikte bankada aktarılan bu paranın sahibi dilediği herhangi bir satın alma işlemini de gerçekleştirebilmektedir.
- İkinci yöntem olarak ele alınan husus ise kara paranın direkt olarak kumarhane sahiplerine verilerek ve kara para olduğu bilgisi de aktararak aklanmasının istenilmesidir. Bu aklama faaliyetinde kumarhane sahipleri kara paradan belirli miktarda bir komisyon aldıktan sonra kara paranın geri kalan kısmını kumar geliriymiş gibi para sahibine çek yoluyla vermektedir.

şeklinde sıralanmaktadır. Bu iki yöntem arasındaki temel ayrım ilk yöntemde kumarhane sahiplerinin kara paraya dair belirli bir komisyon alma durumu söz konusu değilken ikinci yöntemde paranın sahibinin kumarhane sahiplerine belirli miktarda bir komisyon ödemesidir (Başak, 1998: 8).

2.5.10. Yeraltı Havale Sistemleri ile Kara Para Aklama

Yeraltı havale sistemi olarak adlandırılan kara para aklama yöntemi literatürde “alternatif havale sistemi” şeklinde de adlandırılmaktadır. Bu yöntemde kara parada herhangi bir şekilde nakit hareketi gerçekleştirilmeden transfer edilme söz konusudur. Sistem temel itibarıyla güven odaklı bir yapıya dayanmaktadır. Bu yöntem genel olarak toplulukların göçleri esnasında yapılan ve göçlerin artışıyla birlikte de yaygınlık kazanan bir yöntemdir. Nitekim göçün özünde var olan

insanların bir yerden diğerk bir yere hareket etme faaliyeti, beraberinde kara para aklama ile birlikte dolandırıcılık, kaçakçılık gibi pek çok yasadışı faaliyetin de ortaya çıkmasına neden olmuştur (Mavral, 2003: 86).

Yeraltı havale sistemleri genel itibariyle varlığından haberdar olunan ancak detayları hakkında çok fazla bilgi sahibi olunmayan bir yöntemdir. Bu nedenle uygulanan bu yöntemin içine girip uygulama esnasında izlenen yol ve yöntemlerin neler olduğunu tespit etmek şu ana kadar pek de mümkün olmamıştır. Ancak yine bu hususta yapılan araştırmalara göre yeraltı havale sisteminin temel özelliklerinin;

- etnik bir yapı üzerinden yürümesi,
- temelinde güven duygusunun olması,
- bu yöntemle yapılan para hareketlerinde kayıtların var olması bankacılık üzerinden yapılan kara para aklama faaliyetlerine göre daha hızlı bir yapıda olması,
- uygulamada gizliliğe dayalı bir yöntem izlenmesi,
- yapılan uygulamaların tespit edilmesinin oldukça zor olması

şeklinde sıralandığı görülmektedir. Bununla birlikte yeraltı havale sistemini belirgin bir zayıf yönü olduğu üzerinde de durulmaktadır. Belirtilen bu zayıf yan ise kara para sahiplerinin birbirleri arasındaki maddi hesaplaşmaları sona erdirmek ve ellerinde bulunan farklı ülkelere ait paraları kullanarak gelir sağlamak amacıyla bankaları kullanma zorunluluklarının olmasıdır. Bankalara olan bu mecburiyet durumu kendi içinde yeraltı havale sisteminin de ortaya çıkmasını veya tespit edilmesini sağlayan bir durumdur. Nitekim bu yöntemle taşınan kara paranın aklanması faaliyeti engellenmenin tek yolu paranın banka hesabına girdiği zaman dilimi içinde yapılan bildirimlerin takip edilmesi ile olacaktır. Ancak yine burada hassas olan nokta paranın aktarıldığı bankanın yasal anlamda konulan bildirimlere uyma konusunda hassas olması gerekmektedir (Çelik vd., 2000: 92 – 98).

2.5.11. Diğer Yöntemler

Değinilen yöntemlerin dışında da kara para aklama konusunda başvuru pek çok yöntem olduğu bilinmektedir. Nitekim daha önce de değinildiği gibi kara para aklama konusundaki yöntemlerin sınırını parayı aklayan insanların hayal güçleri belirlemektedir. Bu konuda her yıl araştırmalar yapan Malî Eylem Görev Grubu, yaptığı araştırmalar sonucunda neredeyse her yıl yeni kara para aklama yöntemlerinin devreye sokulduğunu belirtmektedir. Bu hususta en etkili faktörlerin başında günümüz teknolojilerinin oldukça üst düzeye ulaşmış olması gelmektedir. Bu bağlamda gelişen teknolojilerle özellikle e-ticaret, sanal kartlarla alışveriş, farklı ülkelerden satın alma vb. faaliyetlerin basitleşmesi kara para aklamanın önünü açmıştır. Bunlara ek olarak şans oyunları, piyango ikramiyeleri, manipülasyon vb. tekniklerde kara para aklama konusunda başvuru yöntemleri arasındadır. Bu yöntemleri aşağıdaki gibi özetlememiz mümkündür.

- **Sigorta Poliçeleri ile Kara Para Aklama:** Bu yöntem ölümü kısa sürede ve muhakkak gözükken hastaların sağlık sigorta bedellerinin kendilerine ödenmesi yoluyla bu poliçelerin kullanımını içermektedir. Para sahipleri hastanın ölümünün ardından sigorta şirketinden aldıkları tutar miktarınca para aklayabilmektedirler. Bununla birlikte ölümü yakın olan kişi hayattayken para alabileceği için çoğu zaman poliçe gelirinin altında bir ödemeyi bile kabul edebilmektedir. Bu da kara para aklayanlar için ek bir gelir anlamına gelmektedir (Başak, 1998: 7).
- **İnternet Aracılığıyla Kara Para Aklama:** İnternetin kullanımının yaygınlaşması ile günümüz teknolojik gelişmeleri düşünürdünüz ama internet genelinde yapılan ticari faaliyetlerden elde edilen gelirin küresel anlamda trilyonlarca dolar olması ve bu oranın sürekli olarak artış göstermesi ile birlikte ticari faaliyetlerde büyük bir canlanma olduğunu söylemek mümkündür. Ancak yine internet üzerinde yapılan bu faaliyetler noktasında en büyük eksikliklerden biri yapılan ticari faaliyetlerin tam anlamı ile kontrol edilememesidir. Bununla birlikte bankacılık faaliyetlerinin de taşındığı dijital ortamlar, bu ortamlarda yapılan faaliyetlerle ülke sınırlarını aşarak ülke arası işlemler yapılmasına imkân sağlam sağlamıştır. Bu bağlamda internet üzerinden otomatik EFT işlemleri,

otomatik ödeme sistemleri, telefon yoluyla bankacılık, otomatik ödeme talimatları, sanal kartlarla yapılan harcamalar ve benzeri işlemler gibi işlem çeşitliliğine ulaşıldığı ve bu durumun artarak devam ettiğini de görmek mümkündür. Bu bağlamda ekonomik yapı içinde bu çeşitliliğin artması ve buna bankacılık faaliyetlerinin de dâhil edilmesi ile internet üzerinden kara para aklama faaliyetleri gittikçe hız kazanmış ve kazanmaya devam etmektedir (Mavral, 2003: 89 – 91).

Mali Eylem Görev Grubu tarafından her yıl kara para aklama faaliyetleri ile ilgili olarak yapılan toplantılarda teknolojinin gelişmesi ve bu teknolojiye internet bankacılığının da entegre edilmesi ile birlikte gelişen yeni teknolojilerin de konu olduğu görülmektedir. Bu bağlamda 2000'li yılların başında yapılan toplantıda online bankacılık olarak tabir edilen yapı üzerinde yoğunlaşıldığı ve kanun koyuculara internet üzerinde yapılan ticari faaliyetler ve bunun kara para aklama olayına yansımaları noktasında sıkı tedbirler alınması yönünde tavsiyelerde bulunduğu görülmektedir. Bu denli dikkat çekilmesinin ardından internet üzerindeki ticari faaliyetler incelendiği zaman kara para aklama faaliyetlerinin çok fazla görüldüğünü söylemek mümkün değildir. Ancak bu seyrek görünme durumu internet üzerinden kara para aklanmadığı anlamına gelmemektedir. Bunun temel sebebi internet üzerinde yapılan ticari faaliyetlerin denetlenmesindeki eksiklikler nedeniyle bu ortamdaki kara para aklama faaliyetlerinin farkına varılamamasıdır (MASAK, 2000: 116 – 121).

2.6. Kara Paranın Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Kara para faaliyetlerinin yasal boyutu ve suç olma durumu incelendiği zaman bunların birden fazla kişiyi mağdur duruma düşüren suçlar olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle kara paranın etkileri bireysel veya müstakil değil daha çok genel bir yapıdadır. Bu bağlamda ekonomik anlamda suç teşkil eden durumlarla yapılan mücadelede temel alınan nokta yalnızca birinci derecede zarar gören kişinin haklarının korunması değil, bunun ötesine geçilerek bu faaliyetten etkilenecek olan kişilerin bütünsel anlamda haklarının korunmasıdır. Nitekim yeni ekonomik suçlar

için yalnızca bireylerin bu suçlardan etkilendiğini söylemek de mümkün değildir. Ekonominin temel yürütücüsü olan devletin ekonomiye dair her türlü suç teşkil eden fiilden olumsuz etkilenmesi söz konusu olduğu için esasında ekonomik suçların en fazla etkilediği yapının devlet olduğunu söylemek de mümkündür. Ekonomik anlamda suçun var olduğu durumda ve bunun gittikçe artış gösterdiği bir yapıda ticari faaliyetlerde rekabetten söz etmek de pek mümkün değildir. Bununla birlikte sağlam veya istikrarlı bir ekonomik yapıdan ve ticari faaliyetleri yürüten kişilerin bu faaliyetlere dair birtakım kurallara bağlı olduğundan da söz etmek mümkün olmamaktadır. Diğer bir ifade ile ekonomik suçun var olduğu ve artış gösterdiği ekonomik yapılar içinde toplumsal anlamda iktisadi yapının çürümeye başladı söylenebilir (Yaraşlı, 2005: 25).

Kara paranın ekonomik yapı üzerindeki etkilerini sadece bu yapıda rekabeti bitirmesi, yasadışı yollarla para elde edilmesinin sağlanması ve benzeri noktalarla sınırlı tutmak eksik bir değerlendirme olacaktır. Nitekim kara para faaliyetleri göz önüne alındığında bu paranın miktarındaki artış direkt olarak devlet yapısı içinde ekonomik veya diğer yapılar içinde suç varlığının artış gösterdiği anlamına gelmektedir. Bununla birlikte kara para kazanma noktasında suç örgütlerinin teşkilatlanması ve yine bu örgütlerin güçlenmesiyle öncelikli olarak kamusal veya toplumsal hayatın zarar görmesi devamında ise ulusal anlamda güvenlik zafiyetinin ortaya çıkması söz konusu olacaktır. Bu da kara para kazanma faaliyetlerinin devletin varlığını ve birliğini tehlikeye düşürücü faaliyetleri artırdığı anlamına gelmektedir (Ergül, 2007: 1).

Kara para aklamanın bahsedilen bu olumsuz durumların yanı sıra literatürde ekonomik anlamda meydana getirdiği etkilere dair farklı birtakım unsurların belirtildiği de görülmektedir. Literatürde kara para aklamanın ekonomik faaliyetler üzerindeki etkileri genel anlamda;

- para konusunda gerçekleşen talepte istikrarsız bir yapının görülmesi,
- para talebine dair oluşabilecek taleplerin öngörülememesi,
- döviz piyasalarında istikrarsızlık yaşanması,
- gayrimenkul piyasalarında stabil olmayan bir yapının hakim olması,
- ekonomik yapıda uzun vadeli büyüme oranlarında düşüş yaşanması,

- gayri safi milli hasılanın eşit olmayan veya dengesiz bir yapıya dönüşmesi,
- devletin en büyük gelirlerinden olan vergi gelirlerinde kayıplar yaşanması

ve benzeri şekilde sıralanmaktadır.

Kara para aklama faaliyetlerinin yapıldığı ülkeler incelendiği zaman bu faaliyeti yapanların genel olarak öncelikli amaçlarının daha fazla gelir elde edebilecekleri ülkelere yönelmek olduğu görülmektedir. Buna ek olarak kara para aklama faaliyetleri ile ilgili yasal düzenlemelerin olmadığı veya takibin çok sıkı olmadığı ülkeler tercih edilmektedir. Yine bu ülkelerde bankacılık faaliyetleri üzerinden müşteri bilgilerinin sıkı sıkıya gizli tutulması, yatırılan paranın boyutlarına dikkat edilmemesi, ekonomik yapının genel olarak nakit üzerine kurulu olması, paranın aktarıldığı ülkede ticari faaliyetleri yürütülebilecek şirketlerin kolayca oluşturulabilmesi, kara paranın kaynağının açığa çıkmaması için ekonomik faaliyetler noktasında kayıt tutulmaması gibi pek çok faktörün arandığı bilinmektedir. Bu faktörlerin var olduğu ülkelere yüklü miktarda para girmesi ile birlikte bu paranın ülkeden ne zaman geri çıkarılacak tahmin edilemediği için ülke ekonomisinde sürekli olarak dalgalı bir yapının hâkim olması veya güven ortamının tam oturmaması söz konusu olmaktadır (İnönü, 2005: 1 – 2).

Kara para aklama faaliyetlerin ekonomik yapı üzerindeki bir diğer etkisi vergi mükellefi olan ve vergisini gerektiği gibi ödeyen ticari yapılar üzerinde ortaya çıkmaktadır. Nitekim kara para aklama faaliyetlerinde elde edilmiş olan para hâlihazırda suç kaynaklı olduğu ve belli bir şekilde aklanması gerektiği için bu paranın sokulduğu sektörde rekabet ortamında bozulma yaşanmaktadır. Bu rekabetin bozulması ile kara para aklayanların gelir oranları artarken kanunlar çerçevesinde yaşayan veya faaliyet sürdüren ticari işletmelerin ise gelirlerinde düşüş yaşanmaktadır. Bu da toplumsal anlamda ticari faaliyet yapan işletmelerin faaliyetlerinde aksamalara neden olmakla birlikte güven ortamının sarsılmasına neden olmaktadır. Yine kara para aklama faaliyetlerinde paravan şirketler, naylon faturalar, çalışmayan işyerleri gibi yapıların kullanılması ile ülkede ticari faaliyet gösteren yapıların sayısında kâğıt üzerinde bir artış olsa da istihdam noktasında bir artış olmamaktadır. Bununla birlikte rekabet gücünü yitiren ve ekonomik anlamda sıkıntılı dönemlere giren işletmelerin ya kapatılması ya da personel azaltmasına

gitmesi nedeniyle ülkede işsizlik gibi bir sorunun büyümesi de gündeme gelmektedir (Mavral, 2005: 147).

Kara para aklama faaliyetlerinin ekonomik yapıda oluşturduğu etkilerden bir diğeri genel anlamda taşınmaz mallar üzerinde olan fiyat etkisi olarak değerlendirilebilir. Nitekim kara paranın aklanması ile bu paranın sahibi olan kişilerin arazi, arsa veya ev satın alma yoluna gitmeleri ve bu anlamda taleplerin yoğunlaşması ile bu yapıların fiyatlarında artış yaşanabilmesi söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda belirli bir alana yönelen kara para sahipleri bu alanda yüksek fiyatlarla satın aldıkları gayrimenkullerle gayrimenkul sahiplerini yüksek kâr beklentisi ne sokar. Bu beklenti ise genel ekonomik yapıda olumsuz bir etkiye sebebiyet verir. Bununla birlikte borsa yapısına da büyük miktarda paraların girmesi veya büyük miktarda paraların çıkması borsanın dalgalı bir yapıya yürütmesine neden olarak değerlerde düşmelere veya yükselmelere sebep olabilecektir (İnönü, 2005: 3 – 4).

Kara para aklama faaliyetleri, bu faaliyetlerin yapıldığı ülkelere yabancı yatırımcıların gelmesini engelleme yönüyle de ekonomiye olumsuz bir etki yapmaktadır. Nitekim bu faaliyetlerin yoğunlukta olduğu ülkelerde ekonomik yapıda sürekli anlamda bir istikrarsızlık hâkim olduğu için ülkeye yatırım amacıyla gelecek olan kişiler elde edebilecekleri kâra dair net kestirimlerde bulunamadıklarından dolayı bu ülkeyi tercih etmemektedirler. Diğer bir ifade ile ülkede ekonomik yapı üzerinde bulunan risk unsuru yatırımcıların yatırım yapmasını engelleyen unsurların başında gelmektedir. Yatırımcıların ülkede yatırımlarını yapmaması veya mevcut yatırımlarını istikrarsızlık nedeniyle geri çekmesi yatırım oranlarının yükselmesi ile beraber düşmesi gibi bir sonuç da meydana getirecektir. Bu da ülke anlamında uzun vadede sürdürülebilir kalkınma veya sürdürülebilir ekonomik büyümenin azalması anlamını taşımaktadır.

Ekonomik anlamda yaşanabilecek olan daralma kendi içinde istihdamın azalmasına neden olacağı gibi gayri safi milli hasılda da düşmeye neden olacaktır. Bununla birlikte ülkenin ekonomik yapısını normal hale getirmek için küçük yatırımcılara yönelme ve yatırımcıların risk taşıyan yatırımlarını destekleme gibi bir husus gündeme gelecektir. Ancak bu yatırımcılar tarafından yapılan ve genel anlamda devlet tarafından desteklenen yatırımlardan istenilen sonuca ulaşmak

mümkün olmadığı gibi bu yatırımların da olumsuz sonuçlanma ihtimali oldukça yüksektir (İnönü, 2005: 4 – 5).

2.7. Kayıt Dışı Ekonomi ve Kara Para Kavramı Arasındaki Benzerlikler ve Farklar

Bilindiği gibi kara para olarak nitelendirilen gelir kanunlar tarafından suç olarak kabul edilen eylemlerden elde edilen her türlü ekonomik menfaat ve bununla birlikte değerler olarak ele alınmaktadır. Bu tanım genel kabul gören bir tanım olsa bile bazı ülkeler tarafından kara para aklama suçu bütün yasadışı faaliyetlerden elde edilen gelirleri kapsayıcı bir şekilde genişletilmiştir. Ancak bazı ülkeler kara paranın aklanmasına dair faaliyetlerde belirli birtakım suçları geçerli görmüş ve bu suçlardan elde edilen gelirlerin aklanmasını kara para aklama suçu olarak ele almışlardır. Bu bağlamda literatürde de benzer bir ayrıma gidildiğini görmek mümkündür. Nitekim literatürde elde edilme şekli veya kaynağı itibarıyla bir suça dayanan ama kara para olarak değerlendirilmeyen ekonomik varlıklara “gri para” denildiği kaydedilmektedir. Buna en bariz örneklerden biri vergi kaçırma sonucu elde edilen ekonomik menfaattir (Akar, 1997: 8 – 10).

Kara para elde etme ile ilgili olarak düzenlenen yasa maddeleri incelendiği zaman hileli iflas, silah kaçakçılığı, Bankerlik veya tefecilik, uyuşturucu ticareti, hırsızlık, zimmete para geçirme, antika veya tarihi eser kaçakçılığı, tehdit – şantaj, kumar gibi faaliyetlerden elde edilen paraların kara para olarak değerlendirildiği görülmekle birlikte günümüzde bilişim suçlarının da kara para ile ilgili olarak önemli bir yerde bulunduğu belirtilmektedir. Ancak yasadışı olarak belirtilen bu faaliyetlerden elde edilen ekonomik gelirin kara para olarak değerlendirilebilmesi için hukuki ve ekonomik anlamda birtakım unsurları barındırması gerektiğinden bahsedilmektedir.

Gerek kara para ekonomisi ve gerekse kayıt dışı ekonomi olarak adlandırılan yapıların geçmişten günümüze seyri incelendiği zaman özellikle günümüz itibarıyla bunların büyük bir yaygınlık kazandığı görülmektedir. Bu yayılma ile birlikte kara para ve kayıt dışı ekonomi olarak birbirinden ayrılan yapıların insanlar tarafından birbirine karıştırıldığını da görmek mümkündür. Bu karışıklıkta genel anlamda kara

para kavramı kayıt dışı ekonomi yerine veya kayıt dışı ekonomi ile aynı anlamda kullanılan bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Ancak yapıları itibariyle iki kavramın birbirinden farklı olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Bu hususta bir tanımlama ile örneklendirme yapacak olursak; kara para olarak değerlendirilen ekonomik varlığın herhangi bir ülkede meydana gelen bütün suçlar ve bu suçlar sonucunda elde edilen gelirler şeklinde tanımlanması durumunda kayıt dışı ekonomi ile kara para ekonomisi hacim olarak birbirine eşit hale gelir. Yapılan bu tanımlama ile kara para ve kayıt dışı ekonomi yapıları birbirinden ayrılmakla birlikte kara para faaliyetleri kayıt dışı ekonominin yalnızca bir kısmını oluşturacak şekilde küçük bir ekonomik boyutu ifade edecek hale de gelebilmektedir. Yine bu tanımlamada kara paranın kayıt dışı ekonomi içindeki boyutu yalnızca suça dayalı ekonomik gelir ile sınırlı olacaktır (Yılmaz, 2006: 41).

Literatürde kara para ve kayıt dışı ekonomi arasında bulunan farklılıklara değinilmekle beraber bunların iki yapı arasındaki temel ayrımlar olduğuna da değinilmektedir. Bu bağlamda oldukça çeşitli olan farklılıkların temel olarak nitelendirilebilecek olanlarını aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür.

- Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde bu faaliyetlerin büyüklüğü ve büyüklüğe kaynak olan konular, bu konuda yapılan yasal faaliyetlere dayanmaktadır. Ancak kara para ise kaynak olarak tamamen suç olarak nitelendirilen fiillerle birlikte yine suç teşkil eden gizli fiiller mevcuttur.
- Kayıt dışı ekonomi noktasında kayıt dışı ekonomiyi meydana getiren tüzel veya gerçek kişiler yaptıkları faaliyetlerin tespit edilmesi ve yakalanmaları durumunda yalnızca vergi cezasına maruz kalmaktadırlar. Ancak kara para elde etme faaliyetine girişenler bu faaliyetlerinin tespit edilmesi ve yakalanmaları sonucunda adli ceza ve para cezası gibi birtakım cezalara maruz kalmaktadırlar. Bununla birlikte elde etmiş oldukları bütün suça dair gelirler el konulma yoluyla kendilerinden alınmaktadır.

- Kayıt dışı ekonomide bu ekonomik yapının ortaya çıkmasına sebebiyet veren işlemlerin bütünsel anlamda veya kısmi bir şekilde herhangi bir resmi kayıt altına alınmadığı ve kanuni şekilde belgelendirilmesi diye bilinmektedir. Kara para ise bu paranın elde edilmesi esnasında yapılan faaliyetlerin gizlenmesi amacıyla kara paranın farklı ekonomik yapılara tabi gösterildiği, farklı faaliyet alanlarında resmi şekilde kayda alınarak belgelendirildiği bilinmektedir. Bu bağlamda belgelendirme faaliyetinin kayıt dışı ekonomi ile kara para ekonomisindeki en net ayrıntılardan biri olduğunu söylemek mümkündür.
- Kayıt dışı ekonomik faaliyetler de temel amaç devlete ödenmesi gereken vergi veya buna benzer sosyal güvenliğe dair ödemeleri gerçekleştirmek, diğer bir ifade ile devletten de ekonomik sistemde kayıtlı bir paranın kaçırılmasıdır. Ancak kara para ile ilgili faaliyetler noktasında bu paraların aklanmasındaki temel amaç ise parayı yasal bir zemine oturtturarak aktarılan ülkenin ekonomik sistemine dahil etmektedir.
- Kayıt dışı ekonomi ile kara para aklama faaliyetlerinde bir diğer fark devletin bu faaliyetlere yaklaşımında ortaya çıkmaktadır. Nitekim devletin kayıt dışı ekonomik faaliyetler ile mücadele ederken yürüttüğü mücadelede temel amaç olarak gerçekleşen bütün kayıt dışı ekonomik faaliyetleri tespit edip kayıt altına almak ve dolayısıyla bu faaliyetlerden toplanması gereken vergileri toplamaktır. Ancak kara para ile devletin mücadelesinde güdülen temel amaç kara para kazanmayı sağlayan bütün faaliyetleri tespit ederek ortadan kaldırmak ve bu faaliyetlerin tekrar gerçekleşmesini önlemektir.
- Kayıt dışı ekonomiye konu olan paralar ulusal anlamda devlete ödenmesi gereken vergilerin ödenmemesini konu edindiği için kayıt dışı ekonomi yapısı ulusal bir konu olarak değerlendirmektedir. Ancak kara para ile yapılan mücadelede uluslararası alanda aktarımlar, taşımalar söz konusu olduğu için kara para aklama faaliyetlerinin uluslararası bir boyutu

vardır. Bu bağlamda kayıt dışı ekonomiye dair faaliyetlerin engellenmesi ve tespit edilerek bunu gerçekleştirenlerin cezalandırılması devletin vergi idarelerinin görevi kapsamında ele alınmaktadır. Ancak kara paraya dair faaliyetlerin engellenmesi noktasında sorumlu olan merciler devletin adalet ve güvenlik birimleridir.

Kayıt dışı ekonomi ve kara para her ne kadar birbirinden farklı kavramlar olsa da özellikle belirtmeliyiz ki, kara para kayıt dışı ekonomi içinden de mali sisteme girerek aklanmaktadır. Bu iki unsur birbirlerine paralel olarak artar. Kayıt dışı ekonominin olmadığı yerde kara paradan söz edilemez. Örneğin kara para aklayıcıları gönüllü olarak yasal yollardan ve yükümlülüklerini yerine getirerek kara parayı sisteme sokmaya çalışsalar dahi yeri geldiğinde kayıt dışı ekonominin sebebi olan boşluklardan da faydalanmaktadırlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE KARA PARA VE KARA PARA İLE MÜCADELE

3.1. Türkiye'nin Suç Gelirleri Açısından Profili

Suç gelirleri denildiği zaman genel anlamda silah ticareti, insan ticareti, kaçakçılık ve benzeri unsurlar akla gelse de ilk akla gelenlerden biri ve ülkeler açısından en fazla ekonomik etki teşkil eden hususun uyuşturucu satışından elde edilen gelirler olduğu bilinmektedir. Burada uyuşturucu ticareti ile elde edilen gelirlerin uyuşturucunun üretilmesi, dağıtılması, satışı veya bütün bu faaliyetlere aracılık gibi aşamaları da bünyesinde barındırdığını eklemek gerekmektedir. Uyuşturucudan elde edilen gelirlerin Türkiye özelinde de büyük bir suç ekonomisinin oluşmasına neden olmakla birlikte dünya genelinde de kara para noktasında yaygın bir sorun olduğu bilinen gerçekler arasındadır. Dünya genelinde oldukça büyük bir sorun olarak değerlendirilen uyuşturucunun üretim ve ticareti ile ilgili olarak genel anlamda dört merkezin öne çıktığı bilinmektedir. Bunlar Amerika Kıtası üzerinde Meksika, Asya'da Afganistan ve Laos, Afrika'da ise Myanmar olarak sıralanabilir. Uyuşturucunun dünya genelindeki ekonomik pazar üzerindeki boyutları incelendiği zaman 2014 yılı itibarıyla bunun 652 milyar dolar civarında olduğu ulaşılan sonuçlar arasındadır (EGM, Kaçakçılık Raporu, 2010).

Yukarıda da değindiğimiz gibi kara para elde etmeye yönelik suç faaliyetlerinin oldukça fazla olmakla birlikte bunların başında uyuşturucu ile elde edilen kara para gelmektedir. Bu bağlamda dünya genelinde yaygın şekilde kara para faaliyetine öncülük eden suç faaliyetlerini aşağıda verilen tablodaki gibi sıralamak mümkündür.

Tablo 3. Uluslararası Alanda Kara Paradan Elde edilen Gelirler (May, 2017)

Suç Türü	Tahmini Minimum Değer (Milyar USD)	Tahmini Maksimum Değer (Milyar USD)
Uyuşturucu Kaçakçılığı	426	652
Küçük ve Hafif Silah Kaçakçılığı	1,7	3,5
İnsan Kaçakçılığı	150,2	-
Organ Kaçakçılığı	0,840	1,6
Kültürel Miras Kaçakçılığı	1,2	1,6
Sahtecilik	923	1,130
Yasadışı Yaban Hayatı Kaçakçılığı	5	23
İllegal Balıkçılık	15,5	36,4
İllegal Doğal Kaynak Ticareti	52	157
Yasadışı Madencilik	12	48
Ham veya İşlenmiş Petrol Kaçakçılığı	5,2	11,9
TOPLAM	1,6 Trilyon	2,2 Trilyon

Tabloda yer alan faaliyetler içinde özellikle uyuşturucu ticaretinden elde edilen gelirler noktasında Türkiye'deki kara para oranının azımsanmayacak derecede olduğu bilinmektedir. Türkiye, Dünya üzerinde Asya ve Avrupa kıtaları arasında bir köprü konumunda olduğu için uyuşturucu ticareti noktasında da bir köprü vazifesi görmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin suç ekonomisi noktasında uluslararası trafiğe açık bir alan olduğunu söylemek de mümkündür. Diğer bir ifadeyle Türkiye öncelikli olarak uyuşturucu piyasası için bir geçiş alanı pozisyonundadır.

3.2. Türkiye’de Kara Para Aklama Konusunda Geçerli Mevzuat

Her ülkede olduğu gibi Türkiye ekonomik sistemi içinde de kara paraya dayalı faaliyetlerin olduğunu görmek mümkündür. Bu faaliyetlerin üst düzeye ulaşması ve dünya genelinde kara paraya dair mücadele faaliyetlerinin başlaması ile birlikte Türkiye'de de bunun engellenmesi amacıyla tedbirler alınması yönünde uygulamalara başlanmıştır. Türkiye'de kara para ile mücadele kavramının geçmişi incelendiği zaman bunun 1991 yılında başladığı görülmektedir. Bu tarihte Türkiye'nin, Mali Eylem Görev Grubu (FATF) olarak adlandırılan örgüte üye olması ile birlikte kara para ile mücadelenin Türkiye bünyesinde başladığını söylemek mümkündür. 1991 yılında Türkiye'nin bu örgüte üye olmasının hemen ardından Türkiye'de, Mali Eylem Görev Grubu tarafından verilen 40 tavsiye kararının yerine getirilmesi amacıyla yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır (Aydınolat, 2012: 3).

Yapılan yasal düzenlemelerden ilki kara para aklama faaliyetlerinin ülke hukuk sistemi için de suç olarak kabul edilmesidir. Bu doğrultuda hazırlanan yasa 1994 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından onaylanması amacıyla meclise sunulmuştur. Ancak bu tarihte yaşanan erken seçimler nedeniyle ilgili yasa meclis tarafından onaylanmamıştır (Çelik vd., 2005: 5 – 7).

Türkiye'nin 1991 yılındaki üyeliğinin ardından 1994 yılında yapılması gereken düzenlemenin ertelenmesi ile Mali Eylem Görev Grubu tarafından 1996 yılında yerine getirilmesi gereken 40 tavsiye kararının yerine getirilmemesi şeklinde değerlendirilerek Türkiye'ye yaptırım uygulanması yönünde bir karar alındığı görülmektedir. Bu yaptırımın uygulanmaya başlanması nedeni ile 1994 yılında meclis tarafından onaylanmayan yasa tasarısı tekrar Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine getirilerek 1996 yılında görüşülmüş ve 19 Kasım 1996 yılında tarihinde 4208 sayılı Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun adıyla yayınlanarak uygulamaya konulmuştur. Bu uygulama kararının ardından Mali Eylem Görev Grubu tarafından alınan yaptırım kararı 12 Aralık 1996 tarihinde sonlandırılmıştır (Çelik vd., 2005: 5 – 7).

1996 yılında yürürlüğe giren bu kanun 2004 yılına kadar olduğu gibi kullanılmış ancak 26 Eylül 2004 tarihine gelindiğinde ilgili kanunda bir değişikliğe gidilmiştir. Bu tarihte yayınlanan 5237 sayılı kanun ile 2005 yılında uygulamaya konulan yeni Türk Ceza Kanunu'nda suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama başlığıyla 282. maddede bir değişiklik yapılmış ve kara para kavramı yerine kullanılması yönünde karar alınmıştır. Bununla birlikte yine 4208 sayılı Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesi Kanununda uygulanan sayma yöntemi terk edilerek bunun yerine eşik yöntemi uygulamasına geçilmiştir. Eşik yöntemine geçilmesi ile birlikte 1 yıl ve üzeri ceza verilen tüm suçlardan elde edilen paralar kara para olarak kabul edilmiştir.

Yapılan bu değişiklik ile kara paranın aklanması suçuna dair özel bir kanundan genel bir kanuna geçiş sağlandığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda kara paranın aklanması fiilinin gerçekleşmesi için gerekli görülen suçlar tek tek sayılmamış bunun yerine suçların cezasının baz alındığı gözlenmiştir. Yapılan bu değişiklikle cezası bir yıldan fazla olan bütün hapis cezalarına dair elde edilen

gelirler kapsama alınarak öncü suçlar olarak değerlendirilen yapının kapsamında büyük bir genişlemeye gidilmiştir. Yapılan bu değişiklik ile basit ama nitelikli olarak değerlendirilen suçlar dışında kalan bütün suçlar 2005 tarihi itibariyle öncü suç kavramı içerisinde değerlendirilmeye başlanmıştır (Ergül, 2007: 105 – 106). Bu bağlamda Türk Ceza Kanunu içinde önce öncü suçlarla ilgili kara paraya dair bir yaklaşım sergilenirken devam eden süreçte daha geniş bir kapsama geçirmesi mukayeseli hukukta daha uyumlu bir yapının oturtulduğunu göstermektedir (Ergül,2003:12). Zira kara para konusu mukayeseli hukuk açısından ele alındığında hukuki açıdan kara paranın tanımlanması noktasında üç farklı yöntemin kullanıldığı görülmektedir. Bu yöntemlerden;

- İlki suça dair bütün faaliyetlerden elde edilen gelirlerin kara para olarak değerlendirilmesidir.
- İkincisi, suçun mahiyetine göre hürriyeti belirli bir süre kısıtlayan suçlardan elde edilen gelirleri kara para olarak değerlendiren görüştür.
- Son görüş ise öncü suçlar olarak değerlendirilen ve tek tek yer verilen suçlardan elde edilen gelirin kara para olarak kabul edilmesini ifade eden görüştür.

3.2.1. 4208 Sayılı Kanun’la Getirilen Düzenlemeler

Kara para aklama suçunun bir suç olarak Türk hukuk sistemi içinde yer alması 1996 tarihinde yürürlüğe giren 4208 Sayılı Kanun ile gerçekleşmiştir. Bu kanunun 2/a maddesinde kara para faaliyetine hangi yasa dışı fiillerin dâhil edildiği detaylı bir şekilde ve farklı kanunlardan da yararlanılarak yer verilmiştir.

Yine 4208 Sayılı Kanun’un 2/b maddesinde Türk Ceza Kanunu'nda yer alan 296. maddeye atıfta bulunarak bu maddede belirtilen durumlar haricinde kalan ve aynı maddenin (a) bendinde yer alan fiillerin işlenmesi yoluyla elde edilen paranın kara para olarak kabul edileceğine yer verilmiştir. Bununla birlikte yine elde edilen bu paranın meşru bir hale dönüştürülmesi amacıyla yapılan faaliyetler, kara paranın başkaları tarafından iktisap edilmesi, bu paranın bulundurulması veya kullanılması ve benzeri faaliyetler de hukuki anlamda kara para aklama suçu dâhilinde yer verilen unsurlardır.

4208 Sayılı Kanun ile kara paraya para para aklama faaliyetlerine karşı alınabilecek önlemler yasal bir zemine oturtulmuştur. Bu faaliyetlerin yasal bir zemine oturtulmasının yanı sıra kara para ile mücadele etme noktasında kullanılacak olan birim ve yapıların da oluşturulması yine aynı kanunla gerçekleşmiştir. 4208 Sayılı Kanun'un 3. maddesinde kara para ile yapılacak olan mücadelede temel vazifeli olarak Maliye Bakanlığına bağlı mali suçları araştırma kurulu gösterilmiş ve bu kurul ilgili kanun uyarınca oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kurulda hesap uzmanları, mali müfettişler, gelir kontrolörü gibi meslek erbaplarının bulunmasının yanı sıra Sermaye Piyasaları Kurumu ve Hazine Müsteşarlığına bağlı uzmanlarının da görev alması sayesinde kara para ile mücadelede etkin bir yol izlenmesi kararı alınmıştır.

Yine bu kanun doğrultusunda kara para aklama faaliyetleri ile mücadelede etkin rol oynaması beklenen Mali Suçlarla Mücadele Koordinasyon Kurulu da oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kurulda mali suçları araştırma kurulu, yeminli murakıplar kurulu, Sermaye Piyasası Kurulu başkanları, Gelirler Genel Müdürü, hazine kontrolör kurulu, içişlerine bağlı olarak Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanı gibi kişilerin yer alacağı bilgisine de yer verilmiştir.

4208 Sayılı Kanun bünyesinde kara para ile mücadelede yer alacak kurul ve komisyonlar ile beraber kara paranın var olabilmesi için gerekli hususlara da değinildiği görülmektedir. Bu bağlamda ilgili kanunda kara para olarak yer verilen unsurun muhakkak suretle 2/a maddesinde yer alan suçlardan en az birinin işlenmesi yoluyla elde edilmiş olması gerekliliğine değinilmektedir. Bahsedilen bu durumun olmaması noktasında ise elde bulunan paranın miktarı ne olursa olsun kara para olarak kabul edilemeyeceği ve bu nedenle de bu paranın iktisadi yapıya entegrasyonu noktasında kara para aklama suçundan bahsedilemeyeceğine değinilmektedir (Yılmaz, 2011: 69 – 97).

4208 Sayılı Kanun'da kara para aklama suçu ve bu paranın kara para sayılabilmesi için oluşması gerekli suç fiillerine yer verilmesi durumu hukuki anlamda olumlu bir durum olarak görülebilir. Ancak yine ilgili kanun çerçevesinde bu detaylara yer verilmesi hususunda hem kanun kabul edilmeden hem de kanun

kabul edildikten sonra doktrinde yoğun eleştirilere eleştirilerin yer aldığı görülmektedir (Değirmenci, 2008: 108 – 111).

Bunun temel sebebi kanun bünyesinde yer alan ve öncü suçlar olarak belirtilen suçlardan elde edilen gelirin kara para olarak sayılmasının doğru kabul edilmesine rağmen bu kapsama girmeyen, kanunda sayılmayan suçlardan elde edilen gelirin kara para kapsamı dışında bırakılmasıdır. Öncül suçların ilgili kanunda net olarak veya istenen şekilde yer almaması nedeniyle bu açığı kapatmak amacıyla 4422 Sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu yürürlüğe girmiş ve bu kanunda öncü suç olarak nitelendirilen unsurlara detaylı şekilde yer verilmeye çalışılmıştır. Ancak çıkarılan bu kanuna 1567 Sayılı Kanun ve Gümrük Kanunu gibi belirli özellikleri bulunan kanunlar dâhil edilmediği için kara para aklama ile mücadele konusunda istenen başarı sağlanamamıştır (Yılmaz, 2011: 72).

3.2.2. 5237 Sayılı Kanun’la Getirilen Düzenlemeler

1996 yılında yürürlüğe giren 4208 Sayılı Kanun’la kara para aklama suçu özel bir suç olarak kabul edilmiştir. 2004 yılında yürürlüğe giren 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda ise ilgili suç 282. madde kapsamında “suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama suçu” olarak daha geniş bir yapıda ele alınmıştır. Bu bağlamda ilgili madde bünyesinde suç unsurları tek tek sıralanmak yerine belirli ceza limitlerinin üstünde olan cezai uygulamaları gerektiren her türlü suçtan elde edilen mal varlığı şeklinde geniş bir ifadeye yer verilmiştir.

Yine ilgili kanununun 282. maddesi uyarınca kara para aklama suçunu işleyen kişinin kamu görevlisi olması halinde veya bu suçun organize bir yapıda işlenmesi halinde suça dair verilecek cezaların daha üst limitlerden uygulanması kararı da verilmiştir. Kamu görevlilerinin daha fazla cezaya maruz kalmalarını temel sebebi görevlerinden kaynaklı güçlerini kötüye kullanmalarının engellenmesidir. Bu husus bir nevi tedbir olarak da değerlendirilebilir.

3.2.3. 5549 Sayılı Kanun’la Getirilen Düzenlemeler

2006 yılında kabul edilen 5549 Sayılı Kanun, kara para ile yapılan mücadele doğrultusunda en önemli hukuki düzenlemelerden biri olarak kabul edilmektedir. Nitekim 5549 Sayılı Kanun’un kabulünün ardından 4208 Sayılı Kanun’da yer alan pek çok maddenin yürürlükten kaldırıldığı kaydedilmektedir. Bununla birlikte yine ilgili kanun doğrultusunda 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda kara paraya dair yer verilen bazı unsurlarda da revizyona gidildiği görülmektedir. Bunlardan ilki 5237 Sayılı Kanun bünyesinde “suçtan kaynaklanan malvarlığı değeri” olarak nitelendirilen kara paranın “suç geliri” şeklinde daha net ve daha kısa bir şekilde tanımlanmasıdır. Yine bu kanun bünyesinde kara paranın aklanmasına dair suç unsurunun 5237 Sayılı Kanun doğrultusunda ifade edildiği görülmektedir.

4208 Sayılı Kanun ile başlayan ve 5549 Sayılı Kanun’a kadar giden süreçte bu kanunla getirilen yeniliklerden bir diğeri ise “yükümlü” kavramının kara para aklama noktasında hukuki literatüre dâhil edilmesidir. Burada yükümlü ifadesi Bakanlar Kurulu ve Bakanlar Kurulu tarafından alanları belirlenen bir yapıyı ifade etmektedir. Bunun temel sebebi Bakanlar Kurulu tarafından uygulama dâhilinde uluslararası alanda veya iç yapıda meydana gelebilecek gelişmeler doğrultusunda yükümlü sıfatına dâhil edilecek yapıları da kanun kapsamına almaktır.

5549 Sayılı Kanun’un 27. maddesi bünyesinde ve ikinci maddesinin (d) bendinde yer alan konularla ilgili olarak usul ve esasları Bakanlar Kurulu tarafından, kanunun yayınlanma tarihinin devamındaki 6 ay zarfında çıkarılacak olan yönetmelikler doğrultusunda düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Verilen bu yetki ile Bakanlar Kurulu tarafından 2008 yılında suç gelirlerinin aklanmasının ve terörün finansmanının önlenmesine dair tedbirler hakkında yönetmelik çıkarılmış ve bu yönetmeliğe dair yükümlü sayılan kişiler de belirtilmiştir.

3.3. Türkiye’de Kara Para Aklama ile İlgili Olarak Oluşturulan Yapılar

Kara para ile mücadele noktasında yasal düzenlemeler yapılması gereken faaliyetler için temel boyutu oluşturmakla birlikte esas husus uygulama alanında kanunlara göre hareket edecek ve bu alanda yapılan faaliyetleri engelleyecek birtakım organizasyonların vücuda getirilmesidir. Bu bağlamda kara para aklama

faaliyetleri ile mücadele noktasında Türkiye bünyesinde belirli organize yapılarını oluşturulduğunu görmek mümkündür. Bu oluşumların ilki olarak 4208 Sayılı Kanun çerçevesinde oluşturulan Mali Suçları Araştırma Kurulu ve Mali Suçlarla Mücadele Koordinasyon Kurulunu örnek göstermek mümkündür. Bununla birlikte yine İçişleri Bakanlığı'na bağlı Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı ve bunun yanı sıra farklı şehirler bünyesinde kaçakçılık ve organize suçlarla mücadele şube müdürlükleri oluşturulduğu da görülmektedir. Oluşturulan bu yapılar kara para aklama faaliyetlerini engelleme ile birlikte suçtan elde edilebilecek gelirleri de önlemeye yönelik olarak faaliyet göstermektedir.

3.3.1. MASAK (Malî Suçları Araştırma Kurulu)

1996 yılında yürürlüğe giren 4208 sayılı kanun uyarınca oluşturulan MASAK kanununun kabul edilmesinden 1 yıl sonra yani 1997 yılında faaliyetlerine başlamıştır 4208 sayılı kanun uyarınca kurulduğu için bu kurulun görev ve yetkileri ilgili kanunda belirlenmiş ancak 5549 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile ama sakın görev ve yetkileri yeniden şekillendirilmiştir 5549 sayılı kanunun 19. maddesi uyarınca 19. maddesi bünyesinde ama sakın görev ve yetkilerine yer verilmiştir Bu yetkileri;

- yasadışı yollardan elde edilen ekonomik menfaatlerin aklanmasını önleme amacıyla gerekli kurumlar veya kuruluşlar arasında işbirliği yapılmasını sağlayarak kara paranın aklanması noktasında yapılabilecek bütün faaliyetleri önlemek,
- bu faaliyetleri önleme amacıyla gerekli organizasyon veya eylem planlarını hazırlamak ve uygulamak,
- kara paranın aklanması konusunda kanun koyucular tarafından hazırlanan kanunların işleyişini düzenlemek, buna yönelik tüzük ve yönetmeliklerin hazırlanmasını sağlayarak Bakanlar Kurulu tarafından alınan kararların ve mevcut kanunların daha sağlıklı şekilde işlemesi ile ilgili düzenlemeler yapmak,

- kara para aklama faaliyetleri ile ilgili olarak güncel yöntemleri tespit edip bu tespit edilen yeni yöntemlerle, mücadeleye dair yeni plan ve organizasyonlar geliştirmek,
- kara para aklama faaliyetleri noktasında genel eylem planlarının yanı sıra kara paranın yoğun olarak kullanıldığı sektörlerle dair özel eylem planları oluşturmak,
- kara para aklama faaliyetleri ve terörün finansmanı ile ilgili olarak elde olan bütün bilgileri toplama yoluyla bu bilgiler arasında şüpheli görülen işlemlerin takibini sağlamak,
- yapılan araştırmalarda herhangi bir şüphe duyulan durum karşısında ilgili güvenlik birimleri ile koordineli bir çalışma gerçekleştirerek yapılabilecek olan faaliyetleri engellemek,
- kara para aklama faaliyetlerinin tespit edilmesi durumunda bu konuyu ilgili Cumhuriyet savcılıklarına iletmek,
- kara para aklama noktasında bu konu ile ilgili hazırlanan kanun ve yönetmeliklerin uygulanması ve işleme konulması noktasında gerekli denetimleri sağlamak,
- kara para aklama faaliyetleri konusunda danışmanlık alınabilecek kişilere bu yönde başvurmak veya bu faaliyetler noktasında faydalı olabilecek kişileri kurum bünyesinde görevli olarak çalıştırmak,
- uluslararası alanda kara para aklama faaliyetleri ile mücadele amacıyla kurulmuş organizasyonlarla koordineli bir şekilde çalışıp uluslararası ekonomik yapılar içinde kara para ile mücadele etmek,

şeklinde örneklendirmek mümkündür.

MASAK bütünsel bir yapı olmakla birlikte bünyesinde kara paranın aklanması ile ilgili alanlarda faaliyet gösteren pek çok meslek grubundan kişi bulunmaktadır. Nitekim MASAK tarafından terör finansmanı ve suç gelirlerinin aklanması ile ilgili olarak analiz faaliyetleri maliye uzmanları tarafından yürütülmektedir. Bununla birlikte kara paranın aklanması suçu ile ilgili yapılacak olan incelemeler vergi müfettişleri tarafından, Gümrük ve Ticaret müfettişleri, hazine kontrolörleri, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu uzmanları ve benzeri meslek erbapları tarafından yürütülmektedir. Buna ek olarak MASAK tarafından

gerek Cumhuriyet savcılıkları aracılığıyla yönlendirilen taleplerin gerekse yapılan ihbarlar doğrultusunda şüpheli görülen işlemlerin tespit edilmesi, değerlendirilmesi veya incelenmesi noktasında da gerekli uzmanlardan destek alındığı bilinmektedir (MASAK, 2016: 26).

3.3.2. KOM (Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı)

Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı'nın kara para aklama veya suç gelirlerinin aklanması yönünde kanunlarla düzenlenmiş herhangi bir yetkisi bulunmamaktadır. Ancak ilgili daire başkanlığının faaliyetleri incelendiği zaman bu faaliyetlerin kapsamı içinde kara para ile ilgili olarak ele alınan neredeyse bütün faaliyetlerin olduğunu görmek mümkündür. Bunların başında uyuşturucu madde kaçakçılığı, nitelikli dolandırıcılık, tarihî eser kaçakçılığı, uyuşturucu yapımında kullanılan kimyasalların taşınması, insan ticareti, bilişim suçları, organize suçlar gibi pek çok suç tipi yer aldığı için kaçakçılık ve organize suçlarla mücadele daire başkanlığı herhangi bir kanuni yetki tanınmasa bile mecburi bir şekilde Kara para elde etme faaliyetlerinin içine dahil olmaktadır.

Kaçakçılık ve organize suçlarla mücadelenin kara para faaliyetlerinin içine dahil olması hususu Viyana Konvansiyonu olarak bilinen ve 1988 yılında Türkiye'nin de katıldığı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne de dayandırılabilir. Bu sözleşmede öncelikli olarak kaçakçılığın ortadan kaldırılması amacıyla gerekli tedbirlerin acilen alınması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte belirtilen hususun uluslararası camiada bir suç olduğu ve kaçakçılık faaliyetini yürütenlerin bu faaliyetlerden elde ettiği gelirlerden mahrum edilmesi gerektiği üzerinde de durulmaktadır. Bunu sağlamak amacıyla kaçakçılık faaliyetlerinin ortaya çıkmasına sebep olan nedenlerin ortadan kaldırılması, uyuşturucu ve türevi olan maddelerin kötü kullanımının temel nedenlerinin tespit edilmesi ve bu maddelere olan talebin ortadan kaldırılması gerekliliği de vurgulanan hususlar arasındadır. Bu bağlamda bahsedilen noktalardan hareketle kaçakçılık ve uyuşturucu madde ile ilgili olarak bütün faaliyetler ile mücadele hususunun suç gelirlerinin aklanması ile mücadele temeline alındığı bilinmektedir (4136 Sayılı Kanun).

Bu noktadan hareketle organize yapıları oluşturan suç örgütlerinin ekonomik anlamdaki gelirlerini bitirmek ve bu örgütlerin suçtan sağladıkları ekonomik menfaatleri ortadan kaldırmak amacıyla Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı görevlendirilmiştir. Bu mücadele kapsamında ilgili daire başkanlığının en önemli yetkisi bu başkanlığa el koyma hakkının verilmesi olarak değerlendirilmektedir (KOM, 2016: 59).

3.3.3. Mali Suçlarla Mücadele Koordinasyon Kurulu

Mali Suçlarla Mücadele Koordinasyon Kurulu da 4208 Sayılı Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun doğrultusunda oluşturulmuş bir yapıdır. ilgili kanunun 4. maddesine göre oluşturulan bu yapı, oluşumunun ardından 5549 Sayılı Kanunun yayınlanmasını takiben, bu kanunun 20. maddesi bünyesinde görev ve yetkileri yeniden tanımlanan bir kurum haline dönüşmüştür. 5549 Sayılı Kanun'un ilgili maddesinde belirtildiği kadarıyla Mali Suçlarla Mücadele Koordinasyon Kurulu'nun temel görevi, suç gelirlerine dair aklama faaliyetlerinin önlenmesi ile ilgili olan kanun taslakları ve bakanlar kurulu kararı ile uygulamaya konulan yönetmelik taslaklarını değerlendirerek bunların uygulanması ile ilgili olarak kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması şeklinde belirtilmiştir. Mali Suçlarla Mücadele Koordinasyon Kurulu'nun yıllık mecburi iki toplantısı olduğu kaydedilmektedir. Bu toplantıda Maliye Bakanlığı Müsteşarı başkan pozisyonunda bulunurken, Vergi Denetim Kurulu Başkanı, Gelir İdaresi Başkanı, Adalet Bakanlığı'na bağlı Kanunlar Genel Müdürü, Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanı, İç İşleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı gibi pozisyonlarda bulunan kişilerde bu toplantıya dahil olmak zorundadır.

Mali Suçlarla Mücadele Koordinasyon Kurulu'nun yıllık mecburi olan toplantılarına katılmakla mükellef olan kişiler dışında bu koordinasyon Kurulu'nun toplantılarına belirlenen kurum ve kuruluşlardan temsilciler gerek görüldüğü takdirde davet edilme yoluyla katılımları sağlanabilmektedir mali suçlarla mücadele koordinasyon kurulunun görev ve yetkileri bu kurulun çalışmasına dair usul ve esaslar hakkında yayınlanan yönetmelikle yasal bir statüye ve bu yönetmelik

bünyesinde de kanun maddesinde yer alan kurumlar arasında koordinasyonun sağlanması hususuna değinilmiştir

3.4. Türkiye'nin İşbirliği İçinde Olduğu Uluslararası Yapılanmalar

Kara para ile mücadele noktasında yürütülmesi gereken faaliyetlerin ulusal boyutu aşmış uluslararası bir mahiyete bürünmesi nedeniyle ülkeler genelinde bu işin uluslararası alanda koordinasyonunu sağlamaya yönelik bir oluşum geliştirme fikri gündeme gelmiştir. Gündeme gelen bu fikir doğrultusunda dünya genelinde Malî Eylem Görev Grubu veya Egmont Grubu adı altında kara paranın aklanmasına yönelik faaliyetleri engellemeyi amaçlayan veya bu paralarla terör faaliyetlerini finanse etmeyi engelleme yolunda faaliyet gösteren birtakım oluşumlar meydana getirildiği görülmektedir.

Türkiye de bu oluşumlara, bünyesinde bulunan kara para faaliyetlerini engellemek amacıyla ve ülkelerarası alanda bu faaliyetlerin engellemesine destek vermek amacıyla üye olmuştur.

3.4.1. FATF (Malî Eylem Görev Grubu)

1989 yılında oluşturulan Malî Eylem Görev Grubu, oluşumundan itibaren hükümetler arası bir kurum niteliğinde teşekkül etmiştir. Oluşturulma sebebi ise öteden beri var olan ancak 1980'li yıllardan itibaren küresel anlamda bir tehdit boyutuna ulaşan uyuşturucu ticaretinin engellenmesi veya bu ticaret ile mücadele etme faaliyetlerinin sağlanmasıdır. Uyuşturucu ticareti ile Malî Eylem Görev Grubu'nun yapacağı mücadele ise bu faaliyetten elde edilen gelirin bankalar gibi finansal alanda faaliyet gösteren yapılanmalar aracılığıyla aklanmasını engellemektir. Yapılacak olan bu engelleme faaliyeti genel anlamda tek bir ülkenin çabasıyla sağlanamayacağı için ülkeler arası bir yapı olan Malî Eylem Görev Grubu oluşturulmuş ve bu alanda mücadele etme yetkisi ile donatılmıştır (FATF, 2014: 2).

Temelde kara para aklama faaliyetleri ile mücadele amacına yönelik ülkeler arası bir organizasyon olarak oluşturulan Malî Eylem Görev Grubu bu faaliyetlerini

yürütürken dünya genelinde meydana gelen bütün kara para aklama faaliyetlerine karşı çok merkezli bir mücadele geliştirebilme amacıyla;

- bu mücadelenin temel yapılarını organize etmek,
 - mücadele noktasında izlenmesi gereken yol ve yöntemleri belirlemek,
 - ülkeler arasında kara para aklama mücadeleleri ile ilgili işbirliğini geliştirmek
- gibi amaçları da benimsemektedir (Üstün, 2003: 16 – 37).

Malî Eylem Görev Grubu'nun literatürde üç temel fonksiyonu üzerinde durulmaktadır. Bunlar;

- uluslararası camiada veya küresel boyutta kara paranın aklanması ile ilgili ve terörizme finans sağlanmasına yönelik olan politikaların önlenmesine yönelik ülkeler arası işbirliğinin ön plana çıkarılması,
- Malî Eylem Görev Grubu tarafından üye ülkelere yöneltilen tavsiye kararların bu ülkeler tarafından uygulanmasını ve kararların gelişimi ile birlikte ne denli etkin olduğunun izlenmesi,
- kara para aklama yöntemlerinin ve güncel kara para aklama metotlarının incelenmesi bunların belirli aralıklarla raporlar haline getirilerek düzenli zaman aralıklarında kamuoyuna duyurulması

şeklinde sıralanmaktadır (Üstün, 2003: 17).

3.4.2. Egmont Grubu

1989 yılında Malî Eylem Görev Grubu'nun oluşturulması ve ardından faaliyetlerine devam etmesi ile birlikte kara para aklama faaliyetleri noktasında önemli birtakım düzenlemeler ve engellemeler getirilmiştir. Sağlanan faydalar ile birlikte yeni bir oluşum düzenlenmesi gündeme gelmiş ve 1995 yılında Belçika ve Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan kara para ile mücadeleden sorumlu olan birimlerin yaptıkları girişimlerle 24 ülkenin ve 8 ayrı uluslararası yapılanmanın bir araya gelmesi ile “Egmont Grubu” adı verilen grup oluşturulmuştur (Aydın, 2008: 175 – 224).

Görevi Malî Eylem Görev Grubu'nun görevleri ile benzer olan Egmont Grubu oluşum yapısı itibariyle farklılık arz etmektedir. Nitekim Egmont Grubu temel yapı itibarıyla kara para aklama faaliyetlerinde bir istihbarat örgütü niteliğini taşımaktadır. Bünyesinde aktif şekilde faaliyet gösteren 155 adet ekonomik istihbarat birimi bulunmaktadır. Egmont Grubu kara para aklama faaliyetleri ve bu yolla terörün finanse edilmesi noktasında yapılan faaliyetleri önleme önlemeye yönelik uzman bir yapı sergilemektedir. Bununla birlikte malî anlamdaki istihbarat faaliyetlerinin güvenli bir şekilde dolaşımını sağlayabilecek bir kompleks yapı hizmeti de sunmaktadır. Türkiye, Egmont Grubu'na Şubat 1998 yılında üyelik başvurusunda bulunmuş ve aynı yıl içinde üyelik başvurusu kabul edilerek yapıya dahil edilmiştir (Aydın, 2008: 214).

3.5. Kara Para ile İlgili Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler ve İkili Anlaşmalar

Kara para kavramının ulusal ve uluslararası hukuk sistemleri içinde bir suç olarak yer almaya başlaması XX. yüzyılın son çeyreğine denk gelen dönemde gerçekleşmiştir. Nitekim bu dönemde ekonomik sistemlerde liberal yapının hâkimiyetinin artmaya başlaması ve paraya dair sistemlerin dönüştürülebilir bir yapıya bürünmesi yönündeki gelişmeler ve bunlara ek olarak teknolojinin gelişmesine bağlı bir şekilde meydana gelen hızlı iletişim durumu kara para ile ilgili olarak mevzuatın bulunmadığı veya yetersiz mevzuatın olduğu ülkelere bir para akışının yoğun şekilde başlaması sonucunu doğurmuştur (Mavral, 2003: 117). Bunun en büyük etkisi organize suç örgütlerinin mevcut imkânlarından daha geniş imkânlara kavuşması şeklinde ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifade ile küreselleşme ve bunun sağlayan iletişim teknolojilerindeki gelişmeler suç örgütlerinin ve bu örgütlerin elinde bulundurduğu suç ekonomisinin oldukça büyük boyutlara ulaşması sonucunu doğurmuştur (Aykın, 2010: 19). Bu işin bir diğer yansıması ise ülkeler tarafından ihracata yönelik faaliyetlerde teknolojinin uygulanması ile gümrük işlemlerindeki prosedürlerin minimum seviyeye indirilmesi ve bu bağlamda kara para noktasında kaynak niteliğinde olan malların da uluslararası alanda dolaşımının kolaylaşmasıdır (Başak, 1998: 21).

Ekonomik piyasalarda dolaşan malların miktarı ile bu piyasalar üzerindeki ticari faaliyetlerin gelişen teknoloji ile doğru orantılı olarak hızlandığı bilinmektedir. Bu alanda yapılan ticari faaliyetler sonucunda her gün trilyonlar ile ölçülen tutarda bir para akışının yaşandığı ve bunun belirli bir kısmının bütün dünya üzerindeki ticari yapılar üzerinde çok kısa bir sürede dolaşabildiği kaydedilmektedir. Diğer bir ifade ile dünyanın bir ucunda uyuşturucu faaliyetlerinden elde edilen suç gelirinin diğer ucunda bulunan bir bankaya yalnızca birkaç saniye içinde gönderilebilmesi günümüz teknolojik koşulları altında mümkün bir hale gelmiştir (Lilley, 2006: 4). Bu bağlamda ticari faaliyetler açısından küreselleşen bir yapının hâkim olmasından bahsedilebilirken aynı zamanda organize suç örgütleri içinde de bir küresel yapının oluşmasının gündeme gelmesi söz konusu olmuştur. Nitekim uluslararası alanda mücadele edilmeye başlanan suç örgütlerinin kendi içinde bu mücadeleye karşı uluslararası bir yapı oluşturup sistemlerinin işleyişini devam ettirme gibi bir arayışa girdiğini söylemek mümkündür (Mavral, 2003: 117).

Ülkelerin ticari faaliyetler ve teknolojik yapılar açısından küreselleşmesini takip eden suç örgütlerinin küreselleşmesi faaliyeti sonucunda kara para aklama faaliyetleri ve buna ek olarak suç ekonomisi uluslararası camiada gitgide büyüyen bir sorun haline almıştır. Bu noktada en fazla dikkat çeken husus uyuşturucu ticareti, silah ticareti, insan ticareti gibi ülkeleri gerçek anlamda olumsuz durumlara iten suçların her geçen gün artış göstermesidir. Bu bağlamda ülkeler arasında hem kara para aklanmasını engelleme hem de bahsedilen diğer suç ekonomisine sebep olan fiilleri önleyebilmek adına bir işbirliği yapılması noktasında adımlar atılmaya başlanmıştır. Nitekim gelinen noktada hiçbir ülkenin tek başına mücadele edemeyeceği suç ekonomisi ülkeler arası işbirliğine dayalı bir mücadeleyi zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda pek çoğuna Türkiye'nin de dahil olduğu ve uluslararası anlamda suç ekonomisini önlemeye yönelik olan faaliyetleri aşağıdaki gibi sıralamamız mümkündür.

- AB Bakanlar Komitesi tarafından yayınlanan tavsiye kararı (R (80) 10 Sayılı)
- Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan uyuşturucu ve psikotrop maddeler kaçakçılığına karşı sözleşme (Viyana Konvansiyonu)
- Malî Eylem Görev Grubu tarafından hazırlanan öneri ve raporlar

- AB tarafından hazırlanan suç kaynaklı gelirlerin aklanması, aranması, zapt edilmesi ve müsadere edilmesi hakkında Avrupa Konseyi Sözleşmesi, (Strasbourg Konvansiyonu)
- Kara paranın aklanmasına yönelik faaliyetlerin önlenmesi amacıyla hazırlanan Avrupa Topluluğu konsey direktifleri

3.5.1. Yapılan İkili Anlaşmaların Mahiyeti

Kara para aklama faaliyetlerinin önlenmesi noktasında uluslararası platformlara üye olan Türkiye yine bu faaliyetlerin engellenmesi amacıyla, Türkiye üzerinden kara para geçişlerinin yaşandığı bazı ülkelerle de ikili anlaşmalar yapma yoluna girmiştir.

Günümüzde Türkiye tarafından kara paranın aklanması konusunda önlem alma amacıyla iki farklı anlaşmanın imzalandığı görülmektedir. Esasında yürütülen faaliyetlerin etki ve mahiyetleri düşünüldüğünde bu anlaşmalar az gibi algılansa da Türkiye'nin yukarıda da ifade ettiğimiz uluslararası alandaki sözleşme, karar vb. yapılara taraf olması bu alandaki eksik noktaları telafi edebilecek mahiyette uluslararası girişimlerdir.

Bu anlaşmalardan ilki Bulgaristan ve Romanya ile imzalanmıştır. İmzalanan bu antlaşma ile Türkiye, Bulgaristan ve Romanya arasında organize suçlar, terörizm, yasadışı uyuşturucu ve psikotrop maddeler, silah ve insan kaçakçılığı, kara paranın aklanması ve bunlar gibi önemli suçlarla mücadele noktasında işbirliği adımı atılmıştır. Tarafların imzaladığı bu anlaşma 19 Ekim 1998 tarihinde 23498 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak kabul edilmiştir (Mavral, 2003:165).

İkinci anlaşma ise İtalya ile Türkiye arasında imzalanan organize suçlar, yasadışı kazançların veya kara paranın aklanması, terör, uyuşturucu kaçakçılığı, insan kaçakçılığı gibi yasa dışı faaliyetler ile mücadeleye yönelik işbirliği anlaşmasıdır. Bu anlaşma da yine 1998 tarihinde iki ülke arasında imzalanmış ve 23540 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Mavral, 2003:165).

Bulgaristan ve Romanya ile imzalanan anlaşma, anlaşmaya taraf olan ülkelerde güvenlik noktasında tehdit unsuru oluşturan terör suçları ve bu suçlarla

bağlantılı bir şekilde gelişen örgütlü suçlar kapsamında değerlendirilen uyuşturucu kaçakçılığı, silah ticareti, insan kaçakçılığı, kara para aklama gibi faaliyetlerin geldiği noktada ülkeler açısından oluşturduğu tehdidin dikkate alınması ile imzalanmıştır. İmzalanan anlaşmada temel amaç olarak taraf olan ülkeler arasında işbirliği sağlayarak bu konularda mücadele için gerekli yapıları oluşturmak ve yine bahsedilen hususlarda mücadeleyi en kısa zamanda başlatmaktır.

Yapılan anlaşmanın bölümleri incelendiğinde farklı hususların ele alındığı görülmekle birlikte anlaşmanın temel yapısını üç alanda değerlendirmek mümkündür. Diğer bir ifadeyle anlaşmanın genel manada üç ayrı faaliyet alanı üzerine bina edildiği görülmektedir. Bunlar;

- **Terör suçları/terörizmle mücadele:** Anlaşmaya taraf olan ülkeler tarafından terörle mücadele konusunda alınması gereken bütün tedbirleri tedbirlerin alınmasını içeren bölümdür. Bu bölüm doğrultusunda ülkeler tarafından terör faaliyetleri konusunda bilgi ve belge alışverişinde bulunulması, terör eylemlerine katılması muhtemel olan araçların hareketleri ve güzergahları konusunda işbirliğine gidilmesi, bununla birlikte üye ülkelerden herhangi birinin sınırları dahilinde anlaşmaya taraf olan ülkelerde terör suçu işleyen kişilerin taraf ülke vatandaşını sınır dışı etmesi konusunda taraflara yükümlülükler yüklenmiştir.
- **Organize suçlarla mücadele ve bu konuda işbirliği sağlama:** Anlaşmanın organize suçlar konusunda işbirliği yapılmasını öngören bölümünde, anlaşmaya taraf olan ülkeler tarafından öncelikli olarak organize suçların ortaya çıkmasını önleyici her türlü tedbirin alınması karara bağlanmıştır. Bu tedbirler bağlamında ülkeler arasında organize suçlara yönelik bilgi alışverişinde bulunulması, yeni oluşumlar veya mevcut oluşumlarla mücadele noktasında ülkeler arasında işbirliği sağlanması gibi hususlarda ülkeler arasında ortak karara varılmıştır. Yapılan anlaşmada organize suçlar konusunda üye ülkelerin işbirliği yapması gereken hususlarında açıklandığını da görmek mümkündür. Bu hususlar bölüm dahilinde; silah kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı, nükleer madde kaçakçılığı, kıymetli evrak sahtekarlığı, uyuşturucu üretimi ve dağıtımı, araç kaçakçılığı, tarihî eser kaçakçılığı, sanat eseri kaçakçılığı, yasadışı sınır ihlalleri ile mücadele ve bunlara benzer organize suçlarla mücadeleler şeklinde sıralanmaktadır.

- **Genel hükümler:** Genel hükümler bölümünde ise anlaşmaya taraf olan ülkeler arasında bilgi alışverişinin koordineli bir şekilde gerçekleşebilmesi için ilgili birimlerin oluşturulması, yapılan işbirliği faaliyetlerinde aksamalar yaşanmaması için kontrollerin sağlanması, imzalanan anlaşmanın yürürlükte kalması gibi hususlar karara bağlanmıştır.

şeklinde sıralanmaktadır (Mavral, 2003:166).

Türkiye tarafından imzalanan bu anlaşmada Türkiye'nin daha önce kendi içinde yürürlüğe koyduğu 4208 Sayılı Kanun'la ilgili maddeler olduğu da görülmektedir. Anlaşma ve 4208 Sayılı Kanun incelendiği zaman, kanun metni ile anlaşmada yer alan 19, 20 ve 21. maddelerin doğrudan ilişkili olduğunu görmek mümkündür. Kanun ve anlaşma maddeleri arasındaki ilişkiyi aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (Mavral, 2003:166).

- Öncelikli olarak ülkeler arasında kara paranın aklanması faaliyetlerinin önlenmesi noktasında gerekli bütün tedbirler alınacaktır. Kara para faaliyetleri ile ilgili yapılacak olan soruşturmalarda izlenecek yol ve yöntemlerde ülkeler arası belirli standartlar uygulanarak bir uyum sağlanması gerekmektedir. Yine terör suçları ile ilgili olarak teröre finansman sağlayan yapıların, terör örgütleri tarafından yürütülen silah kaçakçılığı, patlayıcı madde kaçakçılığı ve mühimmat kaçakçılığı gibi konularda ülkeler arasında bilgi alışverişi sağlamakla birlikte ortak tedbirler alınması gerekmektedir.
- Romanya ve Bulgaristan ile imzalanan anlaşmada temel amaç Balkanlar olarak adlandırılan bölge yoluyla Avrupa'ya ve buradan da bütün dünyaya yayılan terör suçları, kara para aklama suçu gibi dünya genelinde etkisi görülen önemli suçların organize suç örgütleri vasıtasıyla yayılmasını engellemektir. Bu bağlamda Türkiye'nin de belirtilen bölge için bir geçiş yolu özelliğinde olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin de içinde bulunduğu bir anlaşma doğrultusunda yapılacak olan faaliyetlerin engellenmeye çalışılması hem Balkanlar hem Avrupa hem de bütün dünya için büyük bir öneme sahiptir.

İkinci anlaşma ise Türkiye ve İtalya arasında yapılan anlaşma olup bu anlaşmanın imzalanması sonrasında 1986 yılında imzalanan terör suçları, organize suçlar ve uyuşturucu kaçakçılığı konusunda işbirliği amacına yönelik anlaşma yürürlükten kaldırılmıştır. İtalya ile imzalanan bu anlaşmada esas husus terör suçları, organize suçlar, uyuşturucu madde kaçakçılığı, insan kaçakçılığı gibi önemli suçların ortadan kaldırılması veya engellenmesidir.

İtalya ile imzalanan anlaşma Romanya ve Bulgaristan ile imzalanan anlaşmaya göre farklılıklar arz etmektedir. İki anlaşma arasındaki temel farklılıklar İtalya ile imzalanan anlaşma doğrultusunda el koyma anlamına gelen müsadere, yakalama anlamına gelen zapt ve kontrollü teslimat gibi konulara da bu anlaşma bünyesinde yer verilmesidir. Diğer bir ifadeyle İtalya ile imzalanan anlaşmada suçlara dair daha katı tedbirler alınması yönünde hamleler yapılmıştır.

Bunlara ek olarak anlaşmaya taraf olan devletler arasında kara paranın aklanması veya suç geliri elde edilmesi, eşya veya malların kullanımı, doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir bilginin değişimi, suç şüphesi taşıyan veya herhangi bir faaliyette ortaya çıkabilecek olan şüpheli işlemlerin diğer ülkeye bildirilmesi, ülkelerin talepleri doğrultusunda bildirilen işlemlerin durdurulmasının sağlanması, yapılan suç fiiline katılan kişi veya kişilerin aranması ve yakalanması, bu hususta gerekli bilgilerin ülkeler arasında karşılıklı şekilde iletilmesi noktasında kararlar alındığı bilinmektedir. Konu özelinde ise uyuşturucu madde kaçakçılığı ve tüm suç gelirleri noktasında ülkeler arasında kontrollü teslimat yapılması karara bağlanmıştır.

Bu farklılıkların yanı sıra iki anlaşma arasında ortak noktaların olduğunu görmek de mümkündür. Bu ortak noktalardan en önemli olanı iki anlaşma dahilinde de kara para aklama suçunda suçu gerçekleştirmek amacıyla organize bir yapı oluşturmanın büyük bir tehdit olarak algılanmasıdır. Bu nedenle organize yapılar noktasında özel birtakım yaptırımlar uygulanma gerekliliği üzerinde durulduğu görülmektedir. Yaptırım hususu ise özellikle terör suçu ve uyuşturucu madde kaçakçılığı gibi organize suçlar üzerinden ifade edilmiştir (Mavral, 2003:167).

SONUÇ

İnsanların üretim faaliyetlerini gerçekleştirmek için yerleşik yaşama geçmesi ile birlikte üretim ve beraberinde ise ticari faaliyetler başlamıştır. İnsanlar ticaret yaparak önce var oldukları toplum içinde daha sonra farklı toplumlarla etkileşim halinde girmişler ve bu etkileşimler sonucunda ekonomik getiriler elde etmeye başlamışlardır Yaşanan bu ticari faaliyetler kurumsallaşan sosyal yaşam içinde devletlerin kontrolü altına girerek devlet denetiminde gerçekleşmeye başlamış ve ticari faaliyetleri yürütenler tarafından devlete, hizmet verebilmesi için, yaptığı ticari faaliyetlerden pay verilmeye başlanmıştır. Vergi olarak adlandırılan bu paylar devletin en büyük gelir kaynağı olmakla birlikte devlet tarafından sunulan hizmetlerin de temel kaynağı olarak değerlendirilmektedir.

Ticari faaliyetlerin ilk dönemlerine bakıldığında kervanlar, gemiler, pazarlar vb. taşıma ve satış yolları ile yapılmakla birlikte, bu faaliyetlerin yapılması sonucu elde edilen gelirler pek çok insanın ticarete yönelmesi sonucunu doğurmuştur. Bununla birlikte üretim faaliyetlerinin getirilerinin devlete katkısını artırma amacıyla devlet tarafından da üretim yapılmaya başlanmıştır. Ancak zaman içinde kişilerin veya ticari oluşumların ödemeleri gereken vergileri ödememeleri veya eksik ödemeleri gibi bir sorun yaşanmaya başlamıştır.

Vergilerin bütünsel veya kısmi olarak ödenmesinden kaçılması durumu öncelikli olarak ticari oluşumların devletle kazançlarını paylaşmama isteğinden ortaya çıkmıştır. Nitekim faaliyeti gerçekleştirenler elde ettikleri bütün varlıkların kendilerine ait olması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu düşünce ve uygulama sonucunda yaşanan vergi kaçırma durumu ise zaman içinde yaygınlaşmaya başlayarak “kayıt dışı ekonomi” adı verilen yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Kayıt dışı ekonomik yapı devletin mevcut iktisadi yapısı içinde var olan ancak sistemde gözükmeyen paralar olarak da değerlendirilebilir. Bu yapı ortaya çıktıktan sonra günümüze gelinlikçe çeşitlenmiş kendi içinde enformel, beyan dışı ve yasadışı ekonomik faaliyetler olarak adlandırılan üç ayrı grupta sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaların temeli ise kayıt dışılığa sebebiyet veren unsurlardır. Kişiler

kayıt dışı ekonomik faaliyetler içinde kurallara göre vergi beyan etmeyerek veya eksik beyan ederek beyan dışı ekonominin oluşmasına neden olmaktadırlar.

Temelde vergi kaçırma veya vergi ödemeye yanaşmama olarak değerlendirilen kayıt dışı ekonominin ortaya çıkışını yalnızca bu noktada ele almak eksik bir değerlendirme olacaktır. Nitekim kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasında millî gelirin dağılımındaki adaletsizlik, enflasyon nedeniyle paranın satın alma gücünde düşüş, işsizlik, vergi oranlarındaki yükseklik, nüfusun dengesiz şekilde dağılması, düzensiz kentleşmenin yaşanması ve benzeri faktörler etkili olmaktadır. Bununla birlikte yine toplumsal anlamda baskı unsurunun hâkim olması, genel psikolojik yapının sağlıklı olmaması, çalışma hayatından bireylerin beklentilerini elde edememeleri gibi faktörler de kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasına neden olan temel unsurlar arasında sıralanabilir.

Kayıt dışı ekonomi olarak değerlendirilen ve temelinde vergilendirmeden kaçışın olduğu ekonomik eksiklik özünde devletlerin denetim mekanizmalarındaki eksiklerden istifade edenlerin ek gelir kapısı olarak görülmektedir. Bu faaliyetlerin engellenmesi ile devletler yalnızca kayıp vergileri elde etme yoluyla kâra geçmeyeceklerdir. Nitekim rekabet ortamına zarar veren ve yasal anlamda her türlü sorumluluğunu yerine getiren işletmelerin de ayakta kalmalarını zorlaştıran bu faaliyetlerin engellenmesi ile devlet rekabet ortamında var olan veya yeni kurulacak olan işletmelerden de gelir elde edebilecektir.

Kayıt dışı ekonominin yanında devletler için ekonomik yapı içinde ve sosyal yapıda sorun teşkil eden unsurlardan bir diğeri ise kara para olarak adlandırılan suç ekonomisinin getirisini ifade eden para türüdür. Kara para olarak ifade edilen ekonomik yapıda kanunlar tarafından yasaklanan uygulamaların yapılması ve bu yasak olan uygulamalardan ekonomik menfaat veya getiri elde edilmesi söz konusudur. Bu bağlamda kara para faaliyetlerinde vergi kaçırma veya eksik vergi bildiriminde bulunmanın söz konusu olmadığı bunlar yerine suç olarak kabul edilen haraç, faizcilik, tefecilik, soygun, hırsızlık, kadın pazarlama ve benzeri faaliyetlerin yer aldığını söylemek mümkündür.

İçerik itibariyle birbiriyle ilişkili gibi görünmese de kayıt dışı ekonomi ve kara para faaliyetleri öncelikli olarak ekonomik birer yapı veya ekonomik yapı içinde

var olan ve kabul edilmeyen yapılar olmaları bakımından bir benzerlik ve ilişki içinde olma özelliği taşımaktadırlar.

Uygulama ve varlık durumları itibariyle kayıt dışı ekonomi ve kara para faaliyetlerinin belirgin bir ilişki içinde olduğu muhakkaktır. Nitekim en basit ilişkilendirme şekli ile kara para faaliyetleri de özünde aklanmadan önce kayıt dışı ekonomik yapının bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte aklandıktan sonra bile kara paranın yasal bir para olmaması nedeniyle kayıt dışı ekonomik yapı içinden kayıtlı ekonomiye geçen ve görünüm değiştiren bir yapısı olduğu bilinmektedir.

Bir diğer ilişki biçimi ise iki yapının da yasal olmayan yapılar olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim temelinde ceza hukuku kapsamına giren suçlar olmasa da kayıt dışı ekonomi dahilinde vergi kaçırma faaliyeti de bir suçtur. Nitekim yakalanılması durumunda ise belirgin bir müeyyidesi vardır.

Bu ilişkiler kapsamında değerlendirildiğinde devletin mücadele unsurunun yalnızca kara para faaliyetlerinde ağır basması suça yönlendirme olarak da ele alınabilir. Nitekim kayıt dışı ekonomi kapsamında vergi kaçırıcılar yakalandıklarında tespit edilen tutarı ödemektedirler. Bu ödeme ise kimi işletmeler için yıllarca süren vergi kaçakçılığında elde edilen gelire göre oldukça cüzi bir miktardır. Bireyler cezai müeyyide uygulanmaması ve yalnızca para cezası uygulanması nedeniyle bu faaliyetlerden kaçınma yoluna gitmeyebilirler. Diğer bir ifadeyle kayıt dışı ekonomik faaliyetler için uygulanan cezaların caydırıcılığının az olduğu söylenebilir.

Ancak kara para faaliyetlerinde durum bunun tam tersidir. Nitekim bu faaliyetlerle uğraşanlar yakalandıklarında yalnızca ellerindeki paralara değil, tüm mal varlıklarına el konulmaktadır. Ayrıca suçun türüne göre ceza hukuku devreye girerek bireyler cezalandırılmaktadır. Bu uygulamalar caydırıcı olmasıyla toplumda belirli bir kesimi kara paraya dair faaliyetlerden uzak tutmaktadır. Tüm bu uygulamalara rağmen hâlen suç örgütleri ve kara para faaliyetlerinin var olması sistemin gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ancak bu yapıların oluşması noktasında etken olan faktörler değerlendirildiğinde uluslararası mücadele olarak ele alınan mücadele yöntemlerinin öncelikle ulusal boyuta indirilmesi gerektiği açıktır. Nitekim

başat faktörler olan siyasi oluşumlar ve bürokrasi gibi unsurların ulusların kendi içinde çözmesi gereken problemler olduğu aşikardır.

KAYNAKÇA

- AKAR, Yıldırım, *Kara Paranın Aklanması*, 1. Basım, Ankara: SPK Yayını, 1997.
- AKÇAKAYA, Murat, *Weber'in Bürokrasi Kuramının Bugünü ve Geleceği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2016, ss. 275 – 295.
- AKIN, Engin, “VUK 359/B'nin Kara Paranın Öncül Suçu Olması Açısından Değerlendirilmesi”, *Vergi Sorunları Dergisi*, S. 210 Mart – 2006.
- ALESINA, Alberto, *Organized Crime, Violence And Politics*, National Bureau Of Economic Research Working Paper No:22093, United States, 2016.
- ALTUĞ, Osman, *Kayıt Dışı Ekonomi*, Türkmen Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 1999.
- ARIKAN, Zeynep, “Kayıt Dışı (Vergilenmeyen) Ekonomi”, *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, S. 31, 1994.
- ARIKAN, Zeynep, “Vergi Kaçağının Nedenleri ve Çözüm Yolları”, *Maliye Yazıları Dergisi*, S. 44, 1994.
- ARSLAN, Hilal, *Kara Para Bağlantısı Yönüyle Kayıt Dışı Ekonomi*, Yeterlilik Tezi, Mali Suçları Araştırma Kurulu, Ankara – 2004.
- ATA, Ahmet Yılmaz, *Ücretler, İşsizlik ve Suç Arasındaki İlişki*, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2011, S. 4, ss. 113 – 134.
- AYDEMİR, Şinasi, *Türkiye'de Kayıt dışı Ekonomi*, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, İstanbul, 1995.
- AYDIN, Süleyman, *Terörizmin Finansmanı ve Organize Suç Örgütleri ile İlişkileri, Kara Para Aklama ile Mücadele ve Uluslararası Enstrümanlar* (Ed. Süleyman Aydın), 1. Baskı, Ankara, 2008.
- AYDINONAT, Emrah, *Finansal Eylem Görev Timi Türkiye'den Ne İstiyor?*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Değerlendirme Notu, 2012.

AYKIN, Hasan, *Aklama ve Terörün Finansmanı İle Mücadelenin Küresel Boyutu*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 406, Ankara, 2010.

BAŞAK, Ramazan, *50 Soruda Kara Para ve Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesi*, Bankalar Birliği Yayınları No: 206, 1998.

BAŞBUĞ, Handan, “*Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Kayda Alınmasına Yönelik Tedbirler*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, 2000.

BİLİCİ, Nurettin, “*Vergi Cennetleri ile Mücadele*”, 19. Maliye Sempozyumu, Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları Önlenmesi Yolları, Yaklaşım Yayıncılık Ankara – 2004.

BUSCAGLIA, Edgardo, *Undermining The Foundations Of Organized Crime And Public Sector Corruption*, Stanford University Hoover Institution, 2005.

CÖMERTLER, Necmiye, KAR, Muhsin, “*Türkiye’de Suç Oranının Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri: Yatay Kesit Analizi*”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2007, ss. 37 – 57.

ÇELİK, Kuntay, GÜLER, Kadir, KOÇAĞRA, Selen Işık, *Kara Para Aklama Tanımı Aşamaları Yöntemi ve İlgili Uluslararası Çalışmalar*, Ankara – 2000.

ÇEVİKBAŞ, Rafet, “*Bürokrasi Kuramı ve Yönetmel İşlevi*”, *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2014, S. 2, ss. 75 – 102.

ÇİZGİCİ, Gülay, “*Kayıt Dışı Ekonominin Türkiye Açısından İncelenmesi*” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, 2003.

DEĞİRMENCİ, Olgun, *5237 Sayılı Kanun’da Düzenlenen Suçtan Kaynaklanan Malvarlığı Değerlerini Aklama Suçununun 4208 Sayılı Kanundaki Düzenleme İle Karşılaştırılması, Kara Para Aklama ve Terörizmin Finansmanı* (Ed. Süleyman Aydın), 1. Baskı, Ankara, 2008.

DEMİR, Muzaffer, “*Globalleşen Vergi Cennetleri*”, *Vergi Sorunları Dergisi*, S. 165, 2002.

Devlet Planlama Teşkilatı, *Kayıt Dışı Ekonomi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 2001.

Devlet Planlama Teşkilatı, “VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) Özel İhtisas Komisyonu Raporu: Kayıt Dışı Ekonomi”, 2005.

EGM, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu, Ankara, 2010.

EGM, 2017 Türkiye Uyuşturucu Raporu, Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, Ankara, 2017.

EKİCİOĞLU, P. O. *İslam ve Ekonomi*, İzmir, Anadolu Dağıtım Ltd. Şti., 1999.

EKİN, Nusret, *Kayıt Dışı Ekonomi, Enformel İstihdam*, 1. Basım, İstanbul: İTO Yayınları, 1995.

ERGİN, M. Okan, *Finansal Sistem Aracılığıyla Gerçekleştirilen Kara Para Aklama Yöntemleri, Merkez Bankası Teftiş Raporları*, Rapor no:15, 2001.

ERGÜL, Ergin, “Aklama Suçunun Anatomisi (TCK M. 282)”, *Vergi Sorunları Dergisi*, 2007.

ERGÜL, Ergin, *Kayıt Dışı Ekonomi ve Kara Para Konferansı*, Maliye Teftiş Kurulu-Ankara Üniversitesi SBF Ortak Çalışması, 2003.

Examining The Links Between Organised Crime And Corruption, European Commission Center For The Study Of Democracy, 2010.

FATFH, *25 Years and Beyond*, France, 2014.

FIRAT, Muhammet, *Değişim Sürecinde Türkiye’de Organize Suçluluk Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2015, ss. 946 – 964.

FİDAN, Necdet, “*Kayıt Dışı Ekonomi*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 18 Mart Üniversitesi SBE, 2000.

GİB, *Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı (2008– 2010)*, Ankara.Yayın No:87, 2009.

GÜLER, Kadir, *Kayıt Dışı Ekonomi ile Bağlantısı Yönüyle Vergi Suçları ve Kara Para Aklama*, Gazi Üniversitesi Master Tezi, Ankara – 2001.

GÜMÜŞ, Turgut, “*Dışsallık ve Kayıt dışı Ekonomi Kavramına İlişkin Bir Değerlendirme*”, *G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 2000.

GÜNAY, Ayşe, “*Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi’nin Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2000.

ILGIN, Yılmaz, “*Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye’deki Boyutları*” (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), DPT, 1995.

İKİZ, Ahmet Salih, “*Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye’de Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2000.

İNÖNÜ, Akgün Alp, “*Bankalarda Kara Para Aklama Risk Yöntemi*”, *Activeline Dergisi*, 2005.

KAÇAR, Hamza, *Kara Paranın Aklanması E-ticaret. Kara Para ve Terörün Finansmanının Önlenmesi*, Turhan Kitabevi Ankara – 2004.

KAPAR, Recep, “*Gelişmiş Ülkelerde Enformel İstihdamın Boyutları*”, *TÜRKİS; Kayıt Dışı İstihdam Raporu*, 2007.

KARAGÜL, Mehmet, “*Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin İncelenmesi*”, *Celal Bayar Üniversitesi İİBF, Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, S. 3, 1997, ss. 185 – 206.

KAUFMANN, Daniel, KALIBERDA, Aleksander, “*Integrating The Unofficial Economy Into The Dynamics Of Post – Socialist Economies: A Framework Of Analyses and Evidence*”, World Bank Working Paper, 1996.

KAZICI, Sami, “*Vergi Kaçakçılığına Teorik Yaklaşım, Türkiye’de Vergi Denetimi ve Vergi İstihbarat Arşivi Uygulaması*”, *Vergi Dünyası Dergisi*, S. 146, 1993, ss. 25 – 30.

KILDİŞ, Yusuf, “Kayıt Dışı Ekonominin Ulusal – Uluslararası Boyutu ve Çözüm Önerileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi*, Cilt No: 2, S. 2, 2000, ss. 2 – 3.

KIZMAZ, Zahir, *Ekonomik Yapı ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2003, ss. 279 – 304.

KIZMAZ, Zahir, *Gelişmekte Olan Ülkelerde Suç: Suç Oranlarının Artışı Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme*, Mukaddime Dergisi, 2012, ss. 51 – 74.

KIZMAZ, Zahir, *Modernleşme ve Suç: Kuramsal Açıdan Bir Bakış*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, S. 23, ss. 229 – 240.

KOM Daire Başkanlığı, *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2015 Raporu*, Ankara, 2016

KULU, Bahattin, “Enflasyonun Vergi Yükleri Üzerindeki Etkisi ve Ortaya Çıkan Sonuçlar”, *Vergi Dünyası Dergisi*, S. 227, 2000.

LILLEY, Peter, *Dirty Dealing, The Untold Truth About Global Money Laundering, International Crime And Terrorism*, (3rd Edition), Kogan Page, London And Philedelphia, 2006.

LIU, Jianhong, *Modernization And Crime Patterns In China*, Journal of Criminal Justice, 2006, S. 1, ss. 89 – 114.

MASAK, “*Mali Eylem Görev Grubu, 1999 – 2000 Kara Para Aklama Tipolojileri Raporu 26 Ocak 2000*”, Mali Eylem Görev Grubu Kara Para Aklama Tipolojileri, MASAK Yayın No: 7, Ankara – 2000.

MASAK, Şüpheli İşlem Bildirim Rehberi, Temmuz – 2006.

MAVRAL, Ülker, “Kara Paranın Sebep Olduğu Ekonomik Sorunlar”, *Vergi Sorunları Dergisi*, 2005.

MAVRAL, Ülker, *Kara Para Kayıt Dışı Ekonomi İlişkisi ve Türkiye’ye Yansımaları*, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara – 2003.

MAY, Channing, *Transnational Crime and the Developing World*, Global Financial Integrity, 2017.

NURETTİN, Aydın, “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Kayıt Altına Alınmasına Yönelik Önlem ve Öneriler”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi SBE, 2000.

ORAL, G. Burcu, GÖKBUNAR, Ali Rıza, “Karapara Aklamanın (Politik) Araçları: Yolsuzluk, Organize Suç ve Mücadelede Mali Önlemler”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 2017, S. 1, ss. 89 – 114.

ÖNDER, Merve, Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Uluslararası Uygulamalar Işığında Çözüm Önerileri. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Maliye Uzman Yeterlilik Tezi, 2012.

ÖZEN, Necat, “Kara Para Aklama Suçu, Yöntemleri ve Ülkemizdeki Mücadele Sonuçlarına Genel Bir Bakış – I”, *Yaklaşım Dergisi*, Yıl 13, S. 150, Haziran – 2005, ss. 217 – 218.

ÖZSOYLU, A. Fazıl, *Yer Altı Ekonomisi*, Akçağ Yayınları, Ankara – 1999.

ÖZSOYLU, Ahmet Fazıl, “2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: 31–Suç Ekonomisi”, TÜGİAD, İstanbul, 1998.

ÖZSOYLU, Ahmet Fazıl, *Yeraltı Ekonomisi*, (1. Baskı) Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

PETÜK, Kadir Can, *Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine İlişkin Uluslararası Girişimler ve Türkiye’de Kara Paranın Aklanmasıyla Mücadele*, Master Tezi Gazi Üniversitesi, Ankara – 2005.

SARILI, Mustafa Ali, “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler”, *Bankacılar Dergisi*, S. 41, 2002.

SAYGIN, Gökçe, “Türkiye’de Siyasetin Bürokrasi Üzerindeki Etkisi: Siyasallaşma”, *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2002/2 (4), ss. 45 – 58.

SMITH, Russel G., *Understanding And Responding To Serious And Organised Crime Involvement In Public Sector Corruption, Trends & Issues*

In Crime And Criminal Justice, Australian Institute of Criminology, Australia, 2018.

TBMM Raporu “*Bir Olgu Olarak Yolsuzluk, Nedenler, Etkiler, Çözüm Önerileri*, (2. Baskı) Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı TEPAV, Ankara, 2006.

TOSUNER, Mehmet, “Vergi Kayıp ve Kaçakları Sorununa İlişkin Görüş ve Öneriler”, *Vergi Sorunları Dergisi*, S. 85, 1995.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, *Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Kayıt Dışı İstihdam Sorunu*, İstanbul, 2001.

US, Vuslat, “Türkiye Ekonomisinde Kayıt dışı Ekonomiyi Ölçmeye Yönelik Ampirik Çalışma: Elektrik Üretimi Yaklaşımı”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2006.

ÜSTÜN, Oktay, “Mali Eylem Görev Gücü’nün (FATF) Yeni Kırk Tavsiye Kararı Neler Getiriyor”, *Bankacılar Dergisi*, S. 47, 2003, ss. 19 – 36.

Vergi Usul Kanunu, Kanun No. 213, 04.01.1961, S. 10703.

YARAŞLI, Genç Osman, Ekonomik Suç ve Ceza Sempozyumu, TOBB Yayın No: 2005 – 25 Ekim – 2005.

YETİM, Sedat, *Türkiye’de Vergi Kaçakçılığı ve Kayıt Dışı Ekonomi*, Türkiye Bankalar Birliği –1999.

YILMAZ, Akgül Gülay, *Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları*, İSMMM YAY., İstanbul, 2006.

YILMAZ, Sacit, “Suçtan Kaynaklanan Malvarlığı Değerlerini Aklama Suçu”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2011, ss. 69 – 97.

İnternet Kaynakları

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2262

<https://www.dw.com/tr/d%C3%BCnyan%C4%B1n-b%C3%BCy%C3%BCyen-sorunu-mega-kentler/a-40768800>